

**ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ**

ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑΣ

ΤΟΜΕΑΣ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΑΣ

**ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«Η Σύγχρονη Εγκληματικότητα και η Αντιμετώπισή της»**

Διπλωματική Εργασία

**ΘΕΜΑ: ΠΑΡΑΒΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΑΝΗΛΙΚΩΝ: ΠΡΟΛΗΨΗ ΚΑΙ
ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΗΣ**

ΟΛΓΑ ΜΑΤΣΚΙΔΟΥ

ΑΜ: 3209Μ023

ΜΕΛΗ ΤΡΙΜΕΛΟΥΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ:

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: Α. ΜΑΓΓΑΝΑΣ

ΟΜΟΤΙΜΟΣ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: Ι . ΦΑΡΣΕΔΑΚΗΣ

ΛΕΚΤΟΡΑΣ: Β. ΒΛΑΧΟΥ

ΑΘΗΝΑ 2011

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΠΙΝΑΚΑΣ ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΩΝ	σελ.5
ΠΡΟΛΟΓΟΣ-ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ	σελ.7
ΠΕΡΙΛΗΨΗ	σελ.8
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	σελ.10
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ	
1.Εννοιολογική οριοθέτηση του ανήλικου παραβάτη	σελ.15
1.1 Διαχωρισμός της έννοιας του παραβάτη και του εγκληματία	σελ.15
1.2 Ανήλικοι δράστες εγκλήματος	σελ.17
1.2.1 Ποινικά ανεύθυνοι ανήλικοι	σελ.18
1.2.2 Ποινικά υπεύθυνοι ανήλικοι	σελ.22
1.3 Δράστες νεαροί ενήλικες	σελ.24
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ	
2. Παράγοντες παραβατικότητας ανηλίκων και θεωρητικές προσεγγίσεις	σελ.27
2.1 Οικογένεια	σελ.27
2.2 Σχολείο	σελ.33
2.3 ΜΜΕ	σελ.37
2.4 Ανεργία και κοινωνικός αποκλεισμός	σελ.39

2.5Ατομικοί παράγοντες	σελ.41
2.5.1 Βιολογικές προσεγγίσεις	σελ.41
2.5.2 Ψυχολογικές προσεγγίσεις	σελ.43
2.6 Κοινωνικοί και περιβαλλοντικοί παράγοντες	σελ.45
2.6.1 Θεωρίες (ανομίας, υποπολιτισμικές, διαφορικού συγχρωτισμού, κοινωνικού ελέγχου, πολιτισμικής σύγκρουσης, ετικέτας, Μαρξιστικές)	σελ.46

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

3.Χάραξη Πολιτικής Πρόληψης	σελ.51
3.1 Κατευθυντήριες γραμμές για την πρόληψη της παραβατικότητας των ανηλίκων	σελ.51
3.2 Πρόληψη μέσω της οικογένειας	σελ.53
3.3 Πρόληψη μέσω του σχολείου	σελ.56
3.4 Πρόληψη μέσω της κοινότητας	σελ.64
3.5 Πρόληψη μέσω της απασχόλησης	σελ.76
3.6 Συμβούλια πρόληψης κατά της εφηβικής παραβατικότητας	σελ.78
3.7 Πρόληψη παραβατικότητας ανηλίκων και ελληνική πραγματικότητα.	σελ.79
3.7.1 Προγράμματα κατάρτισης και στήριξης κοινωνικά μειονεκτούντων εφήβων	σελ.79
3.7.2 Εταιρείες Προστασίας Ανηλίκων.	σελ.83

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

4.Η Υπηρεσία Επιμελητών Ανηλίκων	σελ.85
4.1 Λειτουργία των Ελληνικών Δικαστηρίων Ανηλίκων	σελ.85
4.1.1 Συγκρότηση, σύνθεση και λειτουργία των Δικαστηρίων Ανηλίκων	σελ.87
4.1.2 Ο Δικαστής ανηλίκων	σελ.92
4.1.3 Ο Εισαγγελέας ανηλίκων	σελ.96
4.1.4 Μέτρα θεραπευτικά, αναμορφωτικά και ποινικός Σωφρονισμός	σελ.98
4.2 Οι Επιμελητές Ανηλίκων των Δικαστηρίων Ανηλίκων <i>(συνεντεύξεις με επιμελητές ανηλίκων)</i>	σελ.110
4.2.1 Ρόλος και καθήκοντα του Επιμελητή Ανηλίκων	σελ.112
4.2.2 Συνεργασία μεταξύ επιμελητή και ανηλίκου <i>Στάση του επιμελητή απέναντι στον ανήλικο και συμπεριφορά του ανηλίκου και των γονιών απέναντι στην υπηρεσία επιμελητών ανηλίκων</i>	σελ.119
4.2.3 Προβλήματα-δυσχέρειες στο έργο των Επιμελητών Ανηλίκων	σελ.124
4.3 Θετικά και αρνητικά που επέφερε ο Ν.3189/2003 και αλλαγές που επέφερε ο νέος Ν. 3860/2010.	σελ.129
Συμπεράσματα – Επίλογος	σελ.135
Παράρτημα	σελ.142
Βιβλιογραφία	σελ.148

ΠΙΝΑΚΑΣ ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΩΝ

ά	άρθρο
ΑΠ	Άρειος Πάγος
ΑΠΘ	Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης
Βλ.	Βλέπε
ΔΣΑΠΔ	Διεθνές Σύμφωνο για τα Ατομικά Δικαιώματα του Παιδιού
ΔΣΠΔ	Διεθνής Σύμβαση για τα Δικαιώματα του παιδιού
έκδ.	έκδοση
Ε.Κ.Τ.	Εθνικό Κέντρο Τεκμηρίωσης
επιμ.	Επιμέλεια έκδοσης
επ.	επόμενα
ΕΠΑΘ	Εταιρεία Προστασίας Ανηλίκων Θεσσαλονίκης
ΕΣΔΑ	Ευρωπαϊκή Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου
ΚΕΠΑΚΥ	Κέντρο Παροχής Κοινωνικών Υπηρεσιών
Κλπ.	και λοιπά
ΚΠΔ	Κώδικας Ποινικής Δικονομίας
λ.χ	λόγου χάρη
NoB	Νομικό Βήμα
ΠΚ	Ποινικός Κώδικας
ΣυμβΕφ	Συμβούλιο Εφετών
ΣυμβΠλημ	Συμβούλιο Πλημμελειοδικών
τ.	τέυχος

Τ.	τόμος
ΥΕΑ	Υπηρεσία Επιμελητών Ανηλίκων
ΕΕΑ	Επιμέλεια Επιμελητών Ανηλίκων

ΠΡΟΛΟΓΟΣ-ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά τους Καθηγητές της τριμελούς επιτροπής της παρούσας διπλωματικής εργασίας, τον ομότιμο Καθηγητή κύριο Ι. Φαρσεδάκη, την Λέκτορα κυρία Β. Βλάχου και ιδιαίτερα τον επιβλέποντα Καθηγητή μου κύριο Αντώνη Μαγγανά, για τις κατευθυντήριες οδηγίες και συμβουλές, τη συνεχή βοήθεια που μου παρέσχε κατά τη συγγραφή του παρόντος πονήματος, αλλά και για όλα όσα μας ενέπνευσε και μας δίδαξε κατά τη διάρκεια των μεταπτυχιακών μας σπουδών.

Επίσης, ευχαριστώ θερμά την Προϊσταμένη της Υπηρεσίας Επιμελητών Ανηλίκων Αλεξ/πολης, κυρία Ευαγγελία Αϊβατζίδου, καθώς και την συνταξιούχο (πλέον) Επιμελήτρια Ανηλίκων της ΥΕΑ Κομοτηνής, κυρία Ευτυχία Φιλιππίδου, οι οποίες με μεγάλη προθυμία δέχθηκαν να μου παραχωρήσουν συνεντεύξεις και να με διαφωτίσουν γύρω από το ζήτημα της παραβατικότητας των ανηλίκων.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Το φαινόμενο της παραβατικότητας των ανηλίκων απασχολεί ιδιαίτερα τόσο την επιστημονική κοινότητα όσο και το ευρύτερο κοινωνικό σύνολο καθώς τα τελευταία χρόνια παρατηρείται διεθνώς αλλά και στον Ελλαδικό χώρο μια ποσοτική και κυρίως ποιοτική αλλαγή στα αδικήματα που διαπράττονται από ανηλίκους.

Η παρούσα εργασία εξετάζει κυρίως τα μέσα πρόληψης και αντιμετώπισης της παραβατικότητας των ανηλίκων με αναφορά σε διάφορα προγράμματα γύρω από την οικογένεια, το σχολείο, τα ΜΜΕ, την εργασία, την κοινότητα, τους δημόσιους και ιδιωτικούς φορείς. Ιδιαίτερη αναφορά γίνεται στα δικαστήρια ανηλίκων και στον προληπτικό και κατασταλτικό ρόλο (μέτρα αναμορφωτικά και θεραπευτικά) της Υπηρεσίας Επιμελητών Ανηλίκων.

Αρχικά οριοθετείται ηλικιακά η έννοια του ανηλίκου και η έννοια του παραβάτη ανηλίκου η οποία και διαχωρίζεται από την έννοια του εγκληματία ενηλίκου. Στη συνέχεια γίνεται μια αναφορά στα αίτια που ωθούν τον ανήλικο στην παραβατική συμπεριφορά, γιατί αν δεν εντοπιστούν τα αίτια που προκαλούν ένα φαινόμενο, τότε δεν μπορούν να αποδώσουν και τα μέτρα που υιοθετούνται με σκοπό να προλάβουν αυτό το φαινόμενο.

Στη διαδικασία διαμόρφωσης και υλοποίησης των προγραμμάτων πρόληψης και αντιμετώπισης της παραβατικότητας των ανηλίκων, το τοπικό δίκτυο συνεργασίας των πολιτών, των φορέων του δημοσίου και ιδιωτικού τομέα και η συμμετοχή των ίδιων των ανηλίκων κρίνονται ως απαραίτητα συστατικά, προκειμένου να στεφθεί με επιτυχία κάθε εφαρμοζόμενο πρόγραμμα που σκοπό έχει να προλάβει κάθε τι παραβατικό από την πλευρά των νέων.

Ωστόσο, η μη συντονισμένη προσπάθεια από την πλευρά της πολιτείας για συγκερασμό των δυνάμεων του κάθε φορέα που μπορεί να προσφέρει προς αυτή την κατεύθυνση της πρόληψης και αντιμετώπισης της παραβατικότητας των ανηλίκων, καθώς και η εγκληματική αδιαφορία των εκάστοτε Κυβερνήσεων για την αναπλήρωση των κενών θέσεων των Επιμελητών Ανηλίκων, με αποτέλεσμα την πλήρη αποδιοργάνωση της

Υπηρεσίας, δεν αφήνουν και πολλά περιθώρια για να ατενίσουμε με αισιοδοξία το μέλλον.

Λέξεις κλειδιά: παραβατικότητα, ανήλικοι, πρόληψη, Υπηρεσία
Επιμελητών Ανηλίκων.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η αύξηση της εγκληματικότητας ανά τον κόσμο συμπαρέσυρε σε μεγάλα ποσοστά και την παιδική εγκληματικότητα, η οποία είτε έχει τις ρίζες της σε ψυχογενετικά αίτια είτε σε λανθασμένη και παρεκκλίνουσα κοινωνικοποίηση παιδιών και εφήβων, χρήζει ειδικής εξέτασης και μεταχείρισης. Και αυτό γιατί η παιδική και εφηβική ηλικία αποτελούν σταθμό στη ζωή κάθε ανθρώπου και προδιαγράφουν σε μεγάλο βαθμό τη μετέπειτα ανέλιξη και ένταξή του στην κοινωνία. Ο ανήλικος δεν θα πρέπει να θεωρείται μικρογραφία του ενήλικα και έχει ανάγκη από ιδιαίτερη μεταχείριση από το νομοθέτη και το δικαστήριο¹. Όπως δε χαρακτηριστικά επισημαίνει ο Καθηγητής κ. Γιάννης Πανούσης «είτε το θέλουμε είτε όχι τα παιδιά που εγκληματούν είναι τα δικά μας παιδιά και δεν έχουν γεννηθεί από τέρατα (για να θεωρούνται γεννημένοι φονιάδες) ούτε έχουν προσγειωθεί στη χώρα από άλλον πλανήτη. Για κάθε έγκλημα νέου ανθρώπου ευθύνεται τουλάχιστον ένας ενήλικος και ένας θεσμός που δεν έκαναν σωστά τη δουλειά τους.²».

Ληστείες, διαρρήξεις, κλοπές, αρπαγές τσαντών και πορτοφολιών αποτελούν τις κύριες μορφές της παραβατικότητας. Στους στόχους τους περιλαμβάνονται και συνομήλικοί τους, τους οποίους «χτυπούν» ακόμη και έξω από σχολεία με σκοπό να τους αρπάξουν κινητά τηλέφωνα και χρήματα. Επίσης οι πολλές κλοπές οχημάτων που διαπράττουν οι ανήλικοι συνδυάζονται και με ένα άλλο αδίκημα, αυτό της παράβασης του Κώδικα Οδικής Κυκλοφορίας, καθώς οδηγούν τα κλεμμένα αυτοκίνητα ή δίκυκλα χωρίς να διαθέτουν δίπλωμα. Επίσης, τα ηλεκτρονικά παιχνίδια και οι σελίδες

¹ Βλ. Βασιλάκη Μ., Ο Νόμος 3189/2003 για την παραβατικότητα των ανηλίκων και οι δυνατότητες βελτίωσής του σε Σπινέλη κ.Δ., *Στηρίζοντας τον ανήλικο παραβάτη*, εκδ. Α.Σάκκουλα, 2007, σελ.33.

² Βλ. Γιάννης Πανούσης, «Τα Παιδιά των Άλλων» 3-4-2005, B14430A341, http://tovima.dolnet.gr/demo/owa/tobhma.print_unique?e=B&f=14333&m=A08&aa=1&cookie=

του Internet με βίαιο περιεχόμενο αποτελούν «πονοκέφαλο» για αστυνομικούς και γονείς καθώς πολλά παιδιά επηρεάζονται και στη συνέχεια προσπαθούν να κάνουν όσα έχουν δει.

Η εμπειρία έχει δείξει ότι η παραβατικότητα των ανηλίκων είναι, τις περισσότερες φορές, περιστασιακή και παύει όταν παρέλθει η εφηβική ή μετεφηβική ηλικία και επέλθει η ωρίμανση της προσωπικότητας. Όσο γι' αυτούς που εμμένουν στην παραβατική συμπεριφορά, καθίσταται σαφές πως υιοθετούν σαφώς μια γενικότερη παράνομη στάση στη ζωή τους, οπότε και είμαστε υποχρεωμένοι να μιλήσουμε πλέον σε διαφορετική βάση για τους συγκεκριμένους. Το γεγονός ότι η ανάπτυξη των παιδιών και εφήβων βρίσκεται σε εξελικτικό στάδιο και η προσωπικότητά τους βρίσκεται ακόμα υπό διαμόρφωση, γεννά ελπίδες ότι μέσα από έγκαιρες παρεμβάσεις σε διάφορους τομείς της προσωπικής, οικογενειακής και κοινωνικής τους ζωής μπορεί να προληφθούν αντικοινωνικές και παραβατικές συμπεριφορές. Αυτό ακριβώς θα εξετάσουμε και στην παρούσα εργασία.

Αρχικά (στο πρώτο κεφάλαιο) θεωρήσαμε σκόπιμο να οριοθετήσουμε εννοιολογικά τον ανήλικο παραβάτη και να τον διαφοροποιήσουμε από τον ενήλικο εγκληματία. Στη συνέχεια (στο δεύτερο κεφάλαιο) κρίναμε χρήσιμο να κάνουμε μια αναφορά στους παράγοντες που οδηγούν τους ανηλίκους σε παραβατική συμπεριφορά. Για να γίνουν, μάλιστα, φανερά τα αίτια τα οποία δρουν γενεσιουργά, προκειμένου για την παραβατική συμπεριφορά, επιλέχτηκαν τέσσερις βασικοί, κατά την κρίση μας, τομείς που επηρεάζουν σε μεγάλο βαθμό τους ανηλίκους: η οικογένεια, το σχολείο, τα ΜΜΕ και η οικονομία (ανεργία και κοινωνικός αποκλεισμός), ενώ παράλληλα κρίναμε σκόπιμο να αναφερθούμε και σε κάποιες θεωρητικές προσεγγίσεις της

παραβατικότητας των ανηλίκων μέσα από ατομικούς, βιολογικούς, ψυχολογικούς, κοινωνικούς και περιβαλλοντικούς παράγοντες.

Πέραν όλων αυτών των παραγόντων, βέβαια, αξίζει σε αυτό το σημείο να αναφερθούμε και σε κάποια μεμονομένα αίτια που μπορεί να οδηγήσουν στην παραβατική συμπεριφορά των παιδιών και εφήβων. Για παράδειγμα ένας άλλος σημαντικός λόγος που ωθεί ορισμένα παιδιά στην εγκληματικότητα είναι η έντονη επιθυμία απόκτησης κάποιου αντικειμένου το οποίο δεν μπορούν να αποκτήσουν γιατί δεν διαθέτουν το απαραίτητο χρηματικό ποσό. Έτσι καταφεύγουν σε κλοπές των αντικειμένων που θέλουν να αποκτήσουν - στις περισσότερες περιπτώσεις πρόκειται για νέες συσκευές κινητών τηλεφώνων. Άλλοι επιδιώκουν να αποκτήσουν το χρηματικό ποσό που τους λείπει κάνοντας ληστείες, διαρρήξεις, αρπαγές πορτοφολιών και τσαντών. Ακόμη ορισμένοι ανήλικοι χρησιμοποιούν τα χρήματα που αφαιρούν ή προέρχονται από την πώληση κλοπιμαίων για να παίζουν παιχνίδια όπως Στοίχημα, Λόττο και Τζόκερ. Άλλοι προβαίνουν σε αδικήματα προκειμένου να αποδείξουν στο οικογενειακό ή στο φιλικό περιβάλλον τους ότι είναι ξεχωριστά άτομα. Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση μαθητή ο οποίος έκανε διάρρηξη για να δείξει στους γονείς του ότι έγινε άντρας.

Στη συνέχεια, (στο τρίτο κεφάλαιο της εργασίας), γίνεται μια εκτενής αναφορά σε διάφορα προγράμματα που δρουν προληπτικά στην παραβατική συμπεριφορά των νέων, τα περισσότερα εκ των οποίων μπορεί μεν να εφαρμόζονται στο εξωτερικό, ωστόσο θα μπορούσαν, με κάποιες ίσως τροποποιήσεις, να εφαρμοστούν και στην Ελλάδα δίνοντας λύσεις σε αρκετά ζητήματα των ανήλικων παραβατών. Τα περισσότερα προγράμματα έχουν ως

αφετηρία των παρεμβάσεων την οικογένεια, το σχολείο, την κοινότητα και την απασχόληση που αποτελούν βασικούς τομείς της κοινωνικής ζωής του ατόμου. Διάφορες δε έρευνες που παρατίθενται παράλληλα, επικυρώνουν ή αξιολογούν την πολιτική πρόληψης που ακολουθούν τα εν λόγω προγράμματα.

Σε αυτά τα πλαίσια χάραξης της πολιτικής πρόληψης της παραβατικότητας των ανηλίκων, έχει αναλωθεί ένα μεγάλο μέρος της παρούσας εργασίας στην Υπηρεσία Επιμελητών Ανηλίκων³ (τέταρτο κεφάλαιο). Η υπηρεσία αν και ενταγμένη σε ένα περιβάλλον καθαρά τιμωρητικό, αφού είναι στενά συνδεδεμένη με το Δικαστήριο Ανηλίκων, ωστόσο δρα με σκοπό την αποτροπή των παιδιών από την υιοθέτηση μιας παράνομης προσωπικότητας και μιας εγκληματικής καριέρας. Η Υπηρεσία ασχολείται με την πρόληψη και με την καταστολή της παραβατικότητας των ανηλίκων και αποτελεί συστατικό στοιχείο σε κάθε δικαστήριο ανηλίκων, συμβάλλοντας αποφασιστικά και σημαντικά στην ποινική διαδικασία και στις αποφάσεις του δικαστηρίου ανηλίκων. Είναι ένα αυτοτελές, βοηθητικό, διερευνητικό και ουδέτερο όργανο και έχει ορισμένα δικαιώματα και υποχρεώσεις που καθορίζονται από το νόμο. Οι επιμελητές ανηλίκων δρουν σε κάποια πλαίσια ανεξαρτησίας, αυτοτελώς και πέρα από τη θέληση του ανηλίκου, προς όφελός του και για το καλό του. Επιπλέον, οι επιμελητές έχουν συνεργασία, κατά την ποινική διαδικασία στο δικαστήριο, τόσο με το δικαστή όσο και με τον ανήλικο. Συγκεκριμένα, στο διερευνητικό στάδιο βοηθάνε τους δικαστές για τη διαλεύκανση της υπόθεσης. Μετά δε την επιβολή των μέτρων, είναι κοντά στον ανήλικο και παρακολουθούν την εξέλιξή

³ Μεγάλο μέρος στοιχείων σχετικά με την υπηρεσία συλλέχθηκε από συνεντεύξεις που πραγματοποιήθηκαν κατά το μήνα Οκτώβριο από επιμελητές ανηλίκων των δικαστηρίων Κομοτηνής και Αλεξ/πολης.

του. Προς επίρρωση όλων αυτών λήφθηκαν συνεντεύξεις από τους επιμελητές ανηλίκων Κομοτηνής και Αλεξ/πολης, οι οποίες παρατίθενται στο τελευταίο κεφάλαιο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

1.Εννοιολογική οριοθέτηση του ανήλικου παραβάτη

1.1 Διαχωρισμός της έννοιας του παραβάτη και του εγκληματία

Πριν εισέλθουμε στην ουσία του προβλήματος που θα πραγματευτεί η παρούσα εργασία κρίνεται σκόπιμο να τεθεί εξ αρχής ο εννοιολογικός διαχωρισμός μεταξύ των δύο βασικών όρων: της παραβατικότητας ανηλίκων και της εγκληματικότητας.

Ο ανήλικος, χάριν της θέσης στην οποία βρίσκεται δεν μπορεί να θεωρηθεί εξολοκλήρου υπεύθυνος για τις πράξεις του και επομένως δεν είναι δυνατόν να του αποδοθεί πλήρης καταλογισμός⁴. Έτσι, όταν γίνεται λόγος για παραβάτες του νόμου οι οποίοι τελούν κάτω από το 18^ο έτος της ηλικίας τους (όριο ανηλικότητας σήμερα στην Ελλάδα) κρίνεται αναγκαία η χρήση του όρου «παραβατικότητα» αντί για εγκληματικότητα.

Αυτό είναι επιβεβλημένο, θα έλεγε κανείς, καθώς ο ανήλικος διανύει μια περίοδο στη ζωή του κατά την οποία δομεί την προσωπικότητά του, παρασύρεται συχνά από την παιδική ή την εφηβική ανωριμότητα και πολλές φορές αδυνατεί να λάβει σωστές αποφάσεις καθώς δεν έχει διαμορφώσει ακόμα συγκροτημένη σκέψη. Οι έννοιες «εγκληματικότητα» και «εγκληματίας» εμπεριέχουν μέσα τους το στοιχείο της απόλυτης υπευθυνότητας και συνείδησης της πράξης, συνεπώς στην περίπτωση των ανηλίκων δραστών η χρήση τέτοιων όρων θα ήταν αδόκιμη λόγω της παραπάνω ιδιομορφίας.

Πέραν τούτου, ο χαρακτηρισμός ενός νεαρού ατόμου ως «εγκληματία» σε μια τόσο ευαίσθητη ηλικία όπως είναι η παιδική και η εφηβική, θα είχε

⁴ Βλ. Κουράκης Ν., *Δίκαιο Παραβατικών Ανηλίκων. Στο μεταίχμιο του ποινικού δικαίου και εγκληματολογίας*, Αθήνα-Κομοτηνή, εκδ. Σάκουλας, , 2004, σελ.7.

τραγικά αποτελέσματα από την άποψη του στιγματισμού του παραβάτη. Το περιβάλλον του και οι υπηρεσίες κοινωνικού ελέγχου γίνονται περισσότερο «ευαίσθητες», περισσότερο παρατηρητικές και λιγότερο ελαστικές απέναντι σε κάποιον που έχει κάποτε συλληφθεί, καταδικαστεί, φυλακιστεί κλπ. Το άτομο αντιδρώντας στην επίβλεψη και στον στιγματισμό, είναι πολύ πιθανόν να διαπράξει και άλλες παράνομες πράξεις, να συλληφθεί και να καταδικαστεί. Με τη δεύτερη εκδήλωση της παραβατικής συμπεριφοράς και την επακόλουθη κοινωνική αντίδραση, αρχίζει να αποδέχεται το στίγμα ως στοιχείο της ταυτότητάς του, οργανώνοντας τον τρόπο της ζωής του γύρω από η συγκεκριμένη θέση που τον τοποθετούν (εγκληματίας, περιθωριακός κλπ). Από τούδε και στο εξής η εκτροπή είναι αποτέλεσμα του νέου ρόλου : «το άτομο γίνεται αυτό που περιγράφεται ότι είναι» ⁵.

Αξίζει να σημειώσουμε πως όσο μικρότερη είναι η κρατική παρέμβαση τόσο μεγαλύτερες πιθανότητες υπάρχουν για πληρέστερη απεμπλοκή του ατόμου από την παραβατική δράση. Γι' αυτό, όπως θα δούμε και παρακάτω, ακόμα και σε περίπτωση σύλληψης και ποινικής δίωξης του δράστη, εφαρμόζονται κατά προτίμηση αναμορφωτικά και θεραπευτικά μέτρα που δρουν αποτελεσματικότερα στην συνείδηση του ανηλίκου, αποφεύγεται ο στιγματισμός, και καθίσταται σαφές το γεγονός ότι έχει προβεί σε κάποια «κακή» πράξη.

Αμέσως παρακάτω θα εξετάσουμε ποια ομάδα ηλικίας είναι «ανήλικοι» όσον αφορά την ποινική ευθύνη και το διαχωρισμό σε ποινικά ανεύθυνους και ποινικά υπεύθυνους ανηλίκους καθώς επίσης θα αναφερθούμε και στους

⁵ Βλ. Λαμπροπούλου Ε., *Κοινωνικός έλεγχος του εγκλήματος*, Αθήνα, εκδ Παπαζήση, , 1994, σελ.117-118.

δράστες μετεφηβικής ηλικίας, τους ονομαζόμενους πλέον (με το νέο νόμο 3860/2010) δράστες νεαρούς ενήλικες.

1.2 Ανήλικοι δράστες εγκλήματος

Η ανηλικότητα δεν προσδιορίζεται επακριβώς και ενιαία ούτε από τις θετικές επιστήμες ούτε από την επιστήμη της εξελικτικής ψυχολογίας. Καθορίζεται κανονιστικά, ρυθμίζεται δηλαδή από τους κανόνες του ουσιαστικού ποινικού δικαίου (ανηλίκων).

Ειδικότερα, στο ελληνικό ποινικό σύστημα η ποινική μεταχείριση των ανήλικων δραστών ρυθμίζεται στα άρθρα 121-132 ΠΚ. Σύμφωνα δε με το νομικό ορισμό οι ανήλικοι ηλικίας από το όγδοο έως το δέκατο τρίτο έτος συμπληρωμένο καλούνται παιδιά, ενώ έφηβοι ονομάζονται οι ανήλικοι ηλικίας από το δέκατο τρίτο έτος έως το δέκατο όγδοο έτος συμπληρωμένο (α.121 ΠΚ). Τα άτομα που συμπλήρωσαν το δέκατο όγδοο έτος της ηλικίας τους, όχι όμως και το 21^ο είναι ποινικά ενήλικοι και η μεταχείρισή τους ρυθμίζεται στο άρθρο 133 ΠΚ (νεαροί ενήλικες).

Αξίζει σε αυτό το σημείο να σημειώσουμε ότι σύμφωνα με το νόμο (άρθρα 121 παρ.1, 130 παρ.1 και 133 ΠΚ), τη θεωρία και την πάγια νομολογία του Αρείου Πάγου⁶, ο προσδιορισμός της ποινικής ανηλικότητας του φερόμενου ως δράστη κρίνεται με βάση την ηλικία του κατά το χρόνο τέλεσης της πράξης⁷. Επομένως, κρίσιμο και αποφασιστικό για τον καθορισμό της ποινικής ανηλικότητας του ύποπτου δράστη είναι το χρονικό σημείο της

⁶ Βλ. ΑΠ 432/193 σε ΕΕΝ 21(1954), σελ.375, ΑΠ 279/1959 σε Ποιν Χρ 10, σελ.94 και ΑΠ 53/1965 σε Ποιν Χρ 15, σελ.270.

⁷ Βλ. Μπουρόπουλος, Α, 1959, *Ερμηνεία του Ποινικού Κώδικος (κατ'άρθρον)*, Τ.Α'. Γενικό μέρος, Αθήνα-Θεσ/νικη, εκδ Σάκκουλας, , σελ.326 και Κονταξής Α, (1991), *Ποινικός Κώδικας (Συνδυασμός θεωρίας και πράξης)*, Τ.Α', Γενικό μέρος, εκδ 2^η, Αθήνα, εκδ Σάκκουλας, , σελ.961. Επίσης βλ. ΣυμβΕφΛαρ 50/1978 σε Ποιν Χρ, 31, σελ.79.

πράξης, ενώ ο χρόνος κατά τον οποίο έγινε γνωστή η πράξη ή επήλθε το αποτέλεσμα ή ο χρόνος εκδίκασης της πράξης είναι αδιάφορος. Το προσωπικό πεδίο εφαρμογής του ποινικού δικαίου ανηλίκων περατούται, όπως προαναφέρθηκε, με τη συμπλήρωση του 18^{ου} έτους της ηλικίας του δράστη κατά το χρόνο τέλεσης της πράξης, οι έννομες όμως συνέπειες της πράξης του εφήβου καθορίζονται και από την ηλικία του κατά τον χρόνο εκδίκασης της υπόθεσης ή εκτέλεσης της απόφασης (βλ.α.131παρ1, 132παρ1 και 2 ΠΚ)⁸.

Όσον αφορά τα όρια ηλικίας των ποινικά ανηλίκων δεν υπάρχει ενιαία ρύθμιση ούτε σε διεθνές ούτε σε ευρωπαϊκό επίπεδο⁹. Ενδεικτικά, για παράδειγμα, αναφέρουμε ότι στα κράτη Αυστρία, Γερμανία, Ιταλία και Σλοβενία τα άτομα ηλικίας κάτω των 14 ετών είναι απολύτως ποινικά ανεύθυνα και δεν υποβάλλονται στα μέτρα του ποινικού δικαίου ανηλίκων.

1.2.1 Ποινικά ανεύθυνοι ανήλικοι

Οι ανήλικοι ηλικίας οχτώ έως δεκατριών ετών είναι απολύτως ποινικώς ανεύθυνοι, αφού κατ' αμάχητο τεκμήριο του νόμου αποκλείεται σε αυτούς η ικανότητα για καταλογισμό (ά.126παρ1ΠΚ). Κατ' επέκταση, τα παιδιά 8-13 ετών που τελούν άδικη πράξη, η οποία τιμωρείται από το νόμο, δεν διαπράττουν νομικό έγκλημα (βλ. ά. 14παρ.1 ΠΚ) και συνεπώς ουδέποτε εγκληματούν¹⁰.

⁸ Βλ.Πιτσελά Α., *Η ποινική αντιμετώπιση της εγκληματικότητας των ανηλίκων*, Αθήνα-Θεσ/νικη, εκδ Σάκουλας, γ' έκδοση, 2000, σελ.119.

⁹ Βλ. Βουγιούκας Κ.Ν, (1958), *Ποινική ανηλικότητα*, ΠοινΧρ.8, σελ.56.

¹⁰ Βλ.Πλημ.Πάτρας 337/1962 σε ΠοινΧρ 12, σελ.304 και ΣυμβΠλημΚαρδίτσας 155/64 σε ΠοινΧρ 15, σελ.242: «Αν και η πράξη που τελέστηκε από παιδί (7-12 ετών) δεν καταλογίζεται σε αυτό, εν τούτοις αυτή χαρακτηρίζεται ως αξιόποινη και υπόκειται σε αναμορφωτικά ή θεραπευτικά μέτρα».

Με τον νέο Νόμο 3860/2010 στις παραγράφους 2 και 3 του άρθρου 126 ΠΚ μπαίνει και άλλη μια παράμετρος σχετικά με την ποινική ευθύνη του ανηλίκου, ώστε γίνεται διαχωρισμός μεταξύ του ανηλίκου που δεν συμπλήρωσε το δέκατο πέμπτο έτος της ηλικίας του και του ανηλίκου που το έχει συμπληρώσει.

Στην πρώτη περίπτωση (ανήλικος που δεν έχει συμπληρώσει το 15^ο έτος της ηλικίας του) επιτρέπεται να επιβληθούν μόνο αναμορφωτικά και θεραπευτικά μέτρα. Η ποινική με την ευρεία του όρου μεταχείριση των ανηλίκων 8-15 ετών ασκείται κυρίως με τα αναμορφωτικά μέτρα (α.122ΠΚ). Σε θεραπευτικά μέτρα υποβάλλονται, αν η κατάστασή τους απαιτεί ιδιαίτερη μεταχείριση (α.123ΠΚ), ενώ οι ανήλικοι ηλικίας 8-15 ετών ουδέποτε υποβάλλονται σε ποινές. Έτσι, αν ο ανήλικος που δεν συμπλήρωσε ακόμη το 15^ο έτος της ηλικίας του τέλεσε πράξη, η οποία αν τελούνταν από ποινικά ενήλικο άτομο θα αποτελούσε κακούργημα ή πλημμέλημα, το δικαστήριο μπορεί να επιβάλει τα αναμορφωτικά μέτρα του άρθρου 122 ΠΚ. Αντίστοιχα, αν ο ανήλικος αυτός τέλεσε πράξη, η οποία αν τελούνταν από ποινικά υπεύθυνο άτομο θα αποτελούσε πταίσμα, το δικαστήριο μπορεί να υποβάλει από τα μέτρα που ορίζονται στο άρθρο 122 ΠΚ , μόνο το μέτρο της επίπληξης, της ανάθεσης της υπεύθυνης επιμέλειάς του στους επιτρόπους του και την παρακολούθηση από αυτόν (τον ανήλικο) ειδικών προγραμμάτων κυκλοφοριακής αγωγής σε περίπτωση που ο ανήλικος παραβαίνει τις διατάξεις του Κ.Ο.Κ, ενώ δεν μπορεί να υποβληθεί σε οποιοδήποτε θεραπευτικό μέτρο (α.128ΠΚ). Και στις δύο περιπτώσεις (πλημμέλημα/πταίσμα) το δικαστήριο μπορεί να διατάξει ως πρόσθετο

αναμορφωτικό μέτρο επιπλέον υποχρεώσεις που αφορούν τον τρόπο ζωής του παιδιού ή τη διαπαιδαγώγησή του (α.122παρ.2ΠΚ).

Εδώ βέβαια αξίζει να επισημάνουμε ότι σύμφωνα με το δίκαιο πρόνοιας ανηλίκων και με το Ν.2298/1995 (α.17παρ.5) το δικαστήριο μπορεί να επιβάλει την εισαγωγή σε ίδρυμα αγωγής ακόμα κι αν το παιδί δεν έχει τελέσει πταίσμα, αλλά ζει και διαβιώνει σε κοινωνικό περιβάλλον ατόμων, τα οποία τελούν καθ' ἑξῆς ή κατ' επάγγελμα αξιόποινες πράξεις. Επίσης το δικαστήριο μπορεί και να απέχει από την επιβολή οποιουδήποτε μέτρου, αν κρίνει ότι οι γονείς ή το σχολείο έλαβαν ήδη κάποιο μέτρο κατάλληλο για τη διαπαιδαγώγηση ή τη θεραπεία του παιδιού¹¹.

Στην δεύτερη περίπτωση (ανήλικος που έχει συμπληρώσει το 15^ο έτος της ηλικίας του), πέρα από τα αναμορφωτικά και θεραπευτικά μέτρα που μπορούν να επιβληθούν στον ανήλικο, όπως και στην πρώτη περίπτωση (βλ. παραπάνω), είναι δυνατόν, αν κριθεί αναγκαίο, να επιβληθεί και ποινικός σωφρονισμός σύμφωνα με το άρθρο 127 παρ.1 ΠΚ.

Ζήτημα όμως τίθεται για το ποιες κυρώσεις εφαρμόζονται στην περίπτωση που ο δράστης δεν έχει συμπληρώσει το δέκατο πέμπτο έτος της ηλικίας του κατά το χρόνο τέλεσης της πράξης και το έχει συμπληρώσει κατά το χρόνο έκδοσης της δικαστικής απόφασης ή πριν αρχίσει η εκτέλεση της απόφασης. Το θέμα αυτό δεν ρυθμίζεται στον ποινικό κώδικα, θα πρέπει όμως να γίνει δεκτό ότι, δεδομένου του κανόνα ότι η ηλικία κατά το χρόνο τέλεσης της πράξης είναι αποφασιστική και κρίσιμη για την εφαρμογή των κυρώσεων του ποινικού δικαίου ανηλίκων, σε αυτή την περίπτωση εφαρμόζονται μόνο αναμορφωτικά μέτρα, ενώ αν η κατάσταση των ανηλίκων

¹¹ Βλ.Γαρδίκας Κ.Γ (1951), *Εγκληματολογία*. Τόμος Γ'. *Σωφρονιστική*, Αθήνα, εκδ 3^η ,, σελ.711.

παραβατών απαιτεί ιδιαίτερη μεταχείριση, υποβάλλονται σε θεραπευτικά μέτρα (αρ.123ΠΚ)¹² σε καμία περίπτωση όμως δεν επιβάλλεται ποινικός σωφρονισμός.

Σε αυτό το σημείο αξίζει να υπογραμμίσουμε ότι με τον παλαιότερο νόμο 3189/2003 ποινικώς ανεύθυνοι θεωρούνταν οι ανήλικοι μεταξύ 8^{ου} και 13^{ου} έτους συμπληρωμένου, δεδομένου όμως αφενός ότι το 13^ο έτος ως όριο έναρξης της ποινικής ευθύνης εθεωρείτο ιδιαίτερος χαμηλό, εν σχέσει με τα ισχύοντα σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες (π.χ σε Ισπανία, Πορτογαλία και Ιταλία η ποινική ευθύνη αρχίζει στις πρώτες δύο χώρες από το 16^ο έτος και στην τρίτη από το 15^ο έτος της ηλικίας) αφετέρου δε, ότι καταργείται η διάκριση σε παιδιά και εφήβους, το ηλικιακό όριο της λήξης της ποινικής ανευθυνότητας, λόγω ανηλικότητας, μετατοπίζεται στο 15^ο έτος συμπληρωμένο (άρ.2 Ν.3860/2010).

Ειδικότερα, με το άρθρο 2 του Ν.3860/2010 ορίζεται ξεκάθαρα ότι ο περιορισμός σε ειδικό κατάστημα κράτησης νέων επιβάλλεται μόνο σε ανηλίκους που έχουν συμπληρώσει το 15^ο έτος της ηλικίας, εφόσον η πράξη τους, αν την τελούσε ενήλικος, θα ήταν κακούργημα και εμπεριέχει στοιχεία βίας, στρέφεται κατά τη ζωής ή της σωματικής ακεραιότητας ή τελείται κατ' επάγγελμα ή κατ' εξακολούθηση. Παρατηρούμε εδώ ότι ο νομοθέτης προσθέτει περισσότερες προϋποθέσεις για την επιβολή του συγκεκριμένου μέτρου, αντιλαμβανόμενος τη σκληρότητα αυτού του μέτρου σε ένα ανήλικο παιδί.

Τέλος, να επισημάνουμε ότι η νηπιακή ηλικία (άτομα ηλικίας κάτω των 8 ετών) είναι αδιάφορη από την άποψη του ποινικού δικαίου. Πιο

¹² Βλ. Πιτσελά Α, *Η ποινική αντιμετώπιση της εγκληματικότητας των ανηλίκων*, ό.π, σελ.122-123

συγκεκριμένα, κατά την κρατούσα γνώμη τα νήπια είναι ανίκανα για καταλογισμό¹³, ενώ άλλη άποψη¹⁴ που διατυπώθηκε υποστηρίζει ότι από το συνδυασμό των διατάξεων των α.121 και 126 παρ.1 ΠΚ συνάγεται ότι τα νήπια δεν είναι δυνατό να τελέσουν καν (αξιόποινη) πράξη. Επομένως, τα νήπια δεν υπόκεινται στα μέτρα του ποινικού δικαίου αλλά επαφίενται στη γονική μέριμνα ή στη μέριμνα των επιτρόπων ή κηδεμόνων. Πρέπει να σημειωθεί δε ότι σύμφωνα με το άρθρο 1518ΑΚ οι γονείς επιτρέπεται να παίρνουν σωφρονιστικά μέτρα μεν, εφόσον όμως και μόνο αυτά είναι παιδαγωγικώς αναγκαία και δεν θίγουν την αξιοπρέπεια του παιδιού τους¹⁵.

1.2.2 Ποινικά υπεύθυνοι ανήλικοι

Ενώ σε ανήλικο που τέλεσε αξιόποινη πράξη χωρίς να έχει συμπληρώσει το 15^ο έτος της ηλικίας του, επιβάλλονται μόνο αναμορφωτικά ή θεραπευτικά μέτρα, σε ανήλικο που συμπλήρωσε το 15^ο έτος της ηλικίας του, μπορεί να επιβληθεί και το μέτρο του ποινικού σωφρονισμού (άρθρο 127 παρ. 1ΠΚ).

Ειδικότερα το άρθρο 127 παρ.1 ΠΚ ορίζει δύο προϋποθέσεις προκειμένου να επιβληθεί το μέτρο του ποινικού σωφρονισμού. Πρώτον ο ανήλικος να έχει συμπληρώσει το δέκατο πέμπτο έτος της ηλικίας του και δεύτερον η πράξη για την οποία κατηγορείται, αν την τελούσε ενήλικος, να ήταν κακούργημα και να εμπεριέχει στοιχεία βίας, να στρέφεται κατά της ζωής

¹³ Βλ. Μαγκάκης Α., 1984, *Ποινικό Δίκαιο. Διάγραμμα Γενικού Μέρους*, Αθήνα, εκδ. Παπαζήση, έκδ. 3^η

¹⁴ Βλ. ΣυμβΠλημΡεθύμης 14/1969 σε ΠοινΧρ 12, σελ.249 και ΣυμβΠλημΑθ 3602/1968 σε ΠοινΧρ 18, σελ.498. Το Συμβούλιο υποστήριξε ότι ο κάτω των 7 ετών ανήλικος είναι πρόσωπο ανύπαρκτο για το ποινικό δίκαιο. Ομοίως βλ. Μανωλεδάκης Ι., *Γενική θεωρία του ποινικού δικαίου*, τόμος γ', 1981, σελ.243,

¹⁵ Οι κατευθυντήριες γραμμές του Ριάντ υπογραμμίζουν ότι «κανένα παιδί ή νεαρό άτομο δε θα πρέπει να υπόκειται σε σκληρά ή υποβιβαστικά μέτρα σωφρονισμού ή τιμωρίας στο σπίτι, στο σχολείο ή σε οποιοδήποτε άλλο ίδρυμα» (κατευθυντήρια γραμμή αρ.54)

ή της σωματικής ακεραιότητας ή να τελείται κατ' επάγγελμα και κατ' εξακολούθηση. Επιπλέον, σύμφωνα με τα οριζόμενα στο εν λόγω άρθρο, η απόφαση πρέπει να περιέχει ειδική και εμπειριστατωμένη αιτιολογία από την οποία να προκύπτει γιατί τα αναμορφωτικά ή θεραπευτικά μέτρα δεν κρίνονται στην συγκεκριμένη περίπτωση επαρκή, λαμβανομένων υπόψη των ιδιαίτερων συνθηκών τέλεσης της πράξης και της προσωπικότητας του ανηλίκου.

Τέλος, στην απόφαση του δικαστηρίου θα πρέπει να ορίζεται επακριβώς ο χρόνος παραμονής του ανηλίκου στο κατάστημα κράτησης νέων σύμφωνα με το άρθρο 54 ΠΚ (βλ. ά.127παρ.2ΠΚ).

Επιχειρώντας μια κριτική των αλλαγών που επέφερε ο νέος Νόμος 3860/2010 στο θέμα του ποινικού σωφρονισμού (αναλυτικότερα βλ. παρακάτω σελ.106επ.), θα λέγαμε πως πρόκειται για μια σημαντική βελτίωση καθώς αυξάνεται το όριο ηλικίας για την επιβολή του ποινικού σωφρονισμού από δεκατριών ετών σε δεκαπέντε ετών συμπληρωμένων. Κάτι τέτοιο, άλλωστε, συνάδει και με τα ισχύοντα και σε πολλές άλλες Ευρωπαϊκές χώρες. Η ηλικία των δεκατριών ετών θεωρείται ιδιαίτερα μικρή για ένα τέτοιο μέτρο, ώστε αυτομάτως καθιστά αδόκιμο και το συγκεκριμένο μέτρο, αφού δύσκολα θα μπορούσε να βοηθήσει πράγματι τον ανήλικο που βρίσκεται σε τέτοια ηλικία και μάλλον περισσότερο κακό θα του δημιουργούσε παρά θετικές συνέπειες θα είχε για την περαιτέρω εξέλιξή του. Επιπλέον, δεδομένου ότι ως γνωστόν ο εγκλεισμός, θέτοντας το νέο στο περιθώριο, επαυξάνει τον κίνδυνο υποτροπής και επιτείνει το στιγματισμό, κρίνεται ως ιδιαίτέρως ευνοϊκό προς τον ανήλικο το γεγονός ότι με το νέο νόμο 3860/2010 απαιτείται αφενός ο κακουργηματικός χαρακτήρας της πράξης και αφετέρου ο ποινικός

σωφρονισμός να κρίνεται, με ειδικά και εμπειριστατωμένα αιτιολογημένη απόφαση ως απολύτως αναγκαίος. Με αυτό τον τρόπο, εγκαταλείπονται πλέον οι ασάφειες και οι αόριστες προϋποθέσεις επιβολής του ποινικού σωφρονισμού που έθετε ο νόμος του 2003 και που δημιουργούσε ανασφάλεια δικαίου.

1.3 Δράστες νεαροί ενήλικες

Τα άτομα μετεφηβικής ηλικίας, όπως συνηθιζόταν να αποκαλούνται με παλιότερο νόμο οι μετέφηβοι ηλικίας 18 έως 21 ετών, είναι πλήρως ποινικά υπεύθυνοι, είναι όπως συνηθίζεται να λέγεται, ποινικά ενήλικοι. Πρέπει να επισημάνουμε δε ότι σύμφωνα με το νόμο (α.133ΠΚ σε συνδυασμό με τα α.121 παρ.1 και 130 παρ1 ΠΚ), τη θεωρία και την πάγια νομολογία, ο καθορισμός της μετεφηβικής ηλικίας του φερόμενου ως δράστη κρίνεται με βάση την ηλικία κατά το χρόνο τέλεσης της πράξης. Ο χρόνος κατά τον οποίο -επήλθε το αποτέλεσμα είναι αδιάφορος, όπως αδιάφορος είναι και ο χρόνος που έγινε γνωστή η πράξη ή ο χρόνος που εκδικάζεται η πράξη.

Στα εγκλήματα νεαρών ενηλίκων εφαρμόζεται το γενικό ποινικό δίκαιο, παρέχεται όμως η διακριτική ευχέρεια στα κοινά ποινικά δικαστήρια να επιβάλλουν, κατά την επιμέτρηση της ποινής, ποινές ελαττωμένες (α.133ΠΚ), κάνοντας χρήση του λεγόμενου ελαφρυντικού της μετεφηβικής ηλικίας¹⁶. Ωστόσο, τα νεαρά άτομα με τη συμπλήρωση του 18^{ου} έτους δεν έχουν αξίωση για μείωση της ποινής λόγω της ηλικίας τους.

Πιο συγκεκριμένα, σύμφωνα με το άρθρο 133 ΠΚ, το δικαστήριο μπορεί να επιβάλει ποινή ελαττωμένη (άρθρο 83ΠΚ) σε όποιον, κατά το

¹⁶Βλ. ΑΠ 537/1978 σε ΠοινΧρ 28, σελ.680 σύμφωνα με την οποία «Η κατάγνωση της συνήθους για τους ενηλίκους ποινής ή ελαττωμένης στους εγκληματίες μετεφηβικής ηλικίας ανήκει στη διακριτική εξουσία του δικαστηρίου της ουσίας»

χρόνο που τέλεσε αξιόποινη πράξη, είχε συμπληρώσει το δέκατο όγδοο, όχι όμως και το εικοστό πρώτο έτος της ηλικίας του. Το ίδιο μπορεί να επιβάλει το δικαστήριο και στην περίπτωση που κρίνει ότι η επιβολή αναμορφωτικών και θεραπευτικών μέτρων δεν είναι επαρκής στον ανήλικο που τέλεσε αξιόποινη πράξη μετά τη συμπλήρωση του 15^{ου} έτους της ηλικίας του και εισάγεται σε δίκη μετά τη συμπλήρωση του 18^{ου} έτους καθώς και αν κρίνει ότι για τον ίδιο ανήλικο ο περιορισμός σε ειδικό κατάστημα κράτησης νέων, μολονότι αναγκαίος δεν είναι πλέον σκόπιμος (άρθρο 130 παρ.1 ΠΚ)

Όταν το δικαστήριο δεν αναγνωρίσει το ελαφρυντικό της μετεφηβικής ηλικίας, τότε μπορεί να καταγνώσει ακόμη και την ισόβια κάθειρξη κατά των μετεφήβων. Όταν όμως το αναγνωρίσει, επιβάλλει σύμφωνα με το α.83 περ. α΄ ΠΚ πρόσκαιρη κάθειρξη τουλάχιστον δέκα ετών αντί για την ποινή της ισόβιας κάθειρξης, άρα ποινή στερητική της ελευθερίας 10 έως 20 ετών, επιδεικνύοντας με αυτό τον τρόπο την επιείκειά του λόγω του νεαρού της ηλικίας των παραβατών. Η παρεπόμενη δε ποινή της στέρησης των πολιτικών δικαιωμάτων καθώς και η παραπομπή σε κατάστημα εργασίας δεν εφαρμόζονται σύμφωνα με το γράμμα του νόμου, την κρατούσα γνώμη στη θεωρία και την πάγια νομολογία σε δράστες νεαρούς ενήλικες, αν επιβλήθηκε ποινή μειωμένη (α.133 εδ.2 ΠΚ).

Περαιτέρω, η κράτηση των νεαρών ενηλίκων χωριστά από άλλους ενηλίκους καταδίκους εφαρμόζεται σύμφωνα με το α.133 εδ. 2 ΠΚ σε δράστες νεαρούς ενήλικες, αν επιβλήθηκε μειωμένη ποινή. Ανεξάρτητα όμως αν επιβλήθηκε ποινή μειωμένη ή όχι, έχει θεσπιστεί στο μεταξύ η γενική αρχή του διαχωρισμού κατά την κράτηση των καταδίκων εφηβικής και μετεφηβικής

ηλικίας από άλλους ενήλικους καταδίκους¹⁷. Οι νεαροί κρατούμενοι που διατρέχουν το 15^ο έτος και δεν έχουν συμπληρώσει το 21^ο έτος της ηλικίας τους διαβιώνουν χωριστά από τους ενήλικους κρατουμένους στα ειδικά γι' αυτούς καταστήματα. Επομένως μετά την αναμόρφωση του θεσμού της σωφρονιστικής ανηλικότητας, το προσωπικό πεδίο εφαρμογής της διάταξης του α.130 παρ.3 ΠΚ επεκτείνεται στους κρατουμένους νεαρούς ενήλικες, ακόμη κι αν δεν τους έχει επιβληθεί μειωμένη ποινή¹⁸. Παρέχεται μάλιστα η δυνατότητα παραμονής των κρατουμένων στα ειδικά καταστήματα κράτησης νέων έως τη συμπλήρωση του 25^{ου} έτους της ηλικίας τους «προς ολοκλήρωση των μορφωτικών ή επαγγελματικών προγραμμάτων»¹⁹.

Τέλος, αξίζει να επισημάνουμε ότι, σύμφωνα με το άρθρο 130 παρ.1 ΠΚ, για τους ανηλικούς που τέλεσαν αξιόποινη πράξη μετά τη συμπλήρωση του 15^{ου} έτους της ηλικίας τους και εισάγονται σε δίκη μετά τη συμπλήρωση του 18^{ου} έτους και στους οποίους έχουν επιβληθεί αναμορφωτικά μέτρα (όταν δεν επιβάλλεται ποινικός σωφρονισμός), τότε τα μέτρα αυτά παύουν αυτοδικαίως όταν ο υπαίτιος συμπληρώσει το 25^ο έτος της ηλικίας του.

Αξίζει να υπογραμμίσουμε εδώ ότι με το νέο νόμο 3860/2010 επήλθε μια σημαντική βελτίωση όσον αφορά στους νεαρούς ενήλικες δράστες σε σχέση με το νόμο του 2003 καθώς το μεταβατικό στάδιο προς την ενηλικίωση φαίνεται να έχει παραταθεί. Το Δικαστήριο πλέον, έχει τη δυνατότητα, κρίνοντας κάθε συγκεκριμένη περίπτωση, να αποφασίζει αν οι νεαροί ενήλικες (18-21 ετών) πρέπει να αντιμετωπίζονται κατά τρόπο παρόμοιο με εκείνο που προβλέπεται για τους ανηλικούς, επιβάλλοντας σε αυτούς αναμορφωτικά και θεραπευτικά μέτρα που, όπως προαναφέραμε, μπορούν να εκτίονται μέχρι το

¹⁷ Βλ. άρθρο 12 Σωφρονιστικού Κώδικα.

¹⁸ Βλ. Πιτσελά Α, *Η ποινική αντιμετώπιση της εγκληματικότητας των ανηλίκων*, όπ.π., σελ.139.

¹⁹ Βλ. άρθρο 12 παρ. 6 Σωφρονιστικού Κώδικα.

25^ο έτος της ηλικίας τους. Κάτι τέτοιο, άλλωστε είναι συμβατό και με τη Σύσταση REC (2003) 20 της Επιτροπής Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης για τους «Νέους τρόπους αντιμετώπισης της παραβατικότητας των ανηλίκων και το ρόλο της Δικαιοσύνης των Ανηλίκων» παρ.11²⁰.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

2. Παράγοντες παραβατικότητας ανηλίκων και θεωρητικές προσεγγίσεις.

2.1 Οικογένεια.

Η διαπαιδαγώγηση και η κοινωνικοοικονομική κατάσταση της οικογένειας μέσα στην οποία ανατρέφεται ένα παιδί παίζουν πρωταρχικό ρόλο στην παραβατικότητα ή μη του ατόμου. Η δεμένη, η συγκροτημένη οικογένεια έχει αντίκτυπο στη διαπαιδαγώγηση του παιδιού. Και όταν λέμε συγκροτημένη οικογένεια εννοούμε όχι αυτή που φαίνεται αλλά αυτή που πραγματικά είναι. Αναφερόμενοι στο ζήτημα της διαπαιδαγώγησης, ένα πλήθος παραγόντων αναφέρονται ως γεννήτορες παραβατικής συμπεριφοράς²¹:

1. η ιδιαίτερα αυστηρή ή σκληρή αντιμετώπιση των παιδιών από τους γονείς με παράλληλη επιβολή συχνών και αυστηρών τιμωριών.
2. οι διαφωνίες των γονέων ως προς τον τρόπο διαπαιδαγώγησης των παιδιών τους, πράγμα το οποίο οδηγεί το παιδί σε εσωτερικές συναισθηματικές συγκρούσεις και σε ηθική σύγχυση.

²⁰ Βλ. αιτιολογική έκθεση του Σχεδίου Νόμου 3860/2010.

²¹ Βλ. Cusson Maurice, *Σύγχρονη εγκληματολογία*, Αθήνα, 2002. και Γεωργούλας Σ., *Ανήλικοι παραβάτες στην Ελλάδα. Κοινωνική αναπαράσταση και αντιμετώπιση*, Αθήνα, Εκδ. Ελληνικά Γράμματα, 2000, σελ.89-91.

3. η υπερπροστατευτική στάση των γονιών ή η εκ διαμέτρου αντίθετη στάση, δηλαδή η απόρριψη, η έλλειψη αγάπης και στοργής, η παραμέληση, η κακοποίηση και η άσκηση βίας.
4. η αδυναμία έγκαιρης αντίληψης της παραβατικής ή παρεκκλίνουσας συμπεριφοράς του παιδιού με την παράλληλη υπερβολική αντίδραση και μεγαλοποίηση του γεγονότος μόλις η δραστηριότητα του παιδιού τους γίνει γνωστή .
5. η υπερβολική προσφορά καταναλωτικών αγαθών από τους γονείς προς το παιδί, αφαιρεί από αυτό την δυνατότητα να καταλάβει πως οι υλικές παροχές απαιτούν κόπο και προσπάθεια προκειμένου να τις απολαύσει κανείς, ενώ ταυτόχρονα το κάνουν απαιτητικό και προκαλούν επιθετικές και βίαιες αντιδράσεις με σκοπό να πάρει αυτό που ζητά.
6. η υπέρμετρη ψυχολογική και συναισθηματική εξάρτηση του παιδιού από τους γονείς του, στην καλύτερη εκδοχή εμποδίζει το παιδί από την ωρίμανση και δεν του δίνει περιθώρια να οργανώσει μόνο του τις δραστηριότητές του και κατά συνέπεια να ανεξαρτητοποιηθεί. Υπάρχει όμως και η πιθανότητα το παιδί κάποια στιγμή να επαναστατήσει, να απομακρυνθεί εντελώς από τους γονείς, ενώ δεν είναι σπάνιες οι περιπτώσεις στις οποίες οι ανήλικοι φτάνουν στο σημείο να εγκαταλείψουν την οικογενειακή στέγη, διατρέχοντας σοβαρούς κινδύνους για την μελλοντική πορεία τους.

Ενόψει όλων των παραπάνω, αρκετοί είναι οι κοινωνιολόγοι εκείνοι που συνεχίζουν να εξετάζουν πρωτίστως το οικογενειακό περιβάλλον στο οποίο διαβιεί το άτομο, προκειμένου να βρουν τα βαθύτερα αίτια που οδηγούν στην υιοθέτηση παραβατικής συμπεριφοράς. Η θέση αυτής της μερίδας των κοινωνιολόγων, την οποία ασπάζονται μεταξύ άλλων και οι Durkheim, Le

Blanc, Novack, Wilson και Hirsci, είναι ότι η επίμονη παραβατική συμπεριφορά ενός ατόμου δεν πηγάζει από τις εκάστοτε πολιτισμικές δομές ούτε από την εκμάθηση κατά την διάρκεια του συγχρωτισμού με περιθωριακές - παραβατικές ομάδες, αλλά από την σωστή διαπαιδαγώγηση από την οικογένεια²². Έτσι, Οικογένειες που διαπνέονται από ισχυρούς δεσμούς στοργής και αγάπης, που εμπνέουν ασφάλεια και ηρεμία δημιουργούν υγιείς και ανεξάρτητες προσωπικότητες. Αυτά τα παιδιά είναι λιγότερο πιθανό να εμπλακούν σε παραβατικές συμπεριφορές. Αντιθέτως, οι οικογένειες που χαρακτηρίζονται από χαλαρούς δεσμούς, έλλειψη σεβασμού, φροντίδας και στοργής, οικογενειακές διαμάχες, ενδοοικογενειακή βία και οι διασπασμένες-δομικά και λειτουργικά- οικογένειες δημιουργούν ένα πλαίσιο ανασφάλειας και μη υποστηρικτικής οικογενειακής ζωής, που ωθεί το παιδί έξω από το σπίτι καθιστώντας το ευάλωτο σε εξωτερικούς κινδύνους²³. Δεν είναι λίγες οι φορές άλλωστε που το παιδί κατακλύζεται από μια πληθώρα καταναλωτικών αγαθών προκειμένου οι γονείς να καλύψουν ρόλους που αδυνατούν να εκφράσουν με πραγματική αφοσίωση, αγάπη και ψυχική επικοινωνία. Με αυτό τον τρόπο όμως το παιδί δεν βιώνει τους κόπους που χρειάζονται για την απόκτηση αυτών των αγαθών και σχηματίζει έτσι μέσα του την εντύπωση ότι αρκεί να απαιτεί κάτι-συχνά με βίαιο ή επιθετικό τρόπο- και οι άλλοι θα του το δώσουν²⁴.

Το παιδί θέλει καταρχάς να είναι αποδεκτό από τους οικείους του, δηλαδή από εκείνους που φοβάται και από εκείνους με τους οποίους ταυτίζεται. Αυτοί είναι οι «σημαντικοί άλλοι» (significant others), οι οποίοι

²² Βλ. Cusson Maurice, όπ.π., , σελ.148

²³ Βλ. Hawkins D., *Delinquency and crime: current theories*, Cambridge University Press, 1996, σελ.96

²⁴ Βλ. Κουράκης Ν., *Έφηβοι παραβάτες και κοινωνία, Μελέτες Ευρωπαϊκής Νομικής Επιστήμης*, Διεύθυνση Π. Δαγτόγλου Ν.Κουράκης Μ.Σταθόπουλος, Εκδ Αντ. Σάκκουλας, 1999, σελ.77.

παρέχουν πρότυπα ρόλων, μέσω των οποίων το άτομο αποκτά την ικανότητα να ρυθμίζει τη συμπεριφορά του. Το παιδί βλέπει τον εαυτό του μέσω των αντιδράσεων των άλλων και ό,τι σκέπτεται βασίζεται στις απόψεις των άλλων²⁵. Ένα παιδί, λοιπόν, που μεγαλώνει σε ένα οικογενειακό περιβάλλον ασταθές, που η παραμέληση και η απειθαρχία κυριαρχούν, είναι αναπόφευκτο τις περισσότερες φορές να αναπτύξει συμπεριφορικές διαταραχές και να μην ενδιαφέρεται για την τήρηση των κανόνων²⁶.

Το ίδιο συμβαίνει και στην περίπτωση που οι γονείς αναπτύσσουν παρεκκλίνουσες δραστηριότητες, με αποτέλεσμα το παιδί να μεγαλώνει σε ένα παιδαγωγικό κενό με λάθος πρότυπα και εικόνες, τις οποίες μετέπειτα θα μιμηθεί²⁷. Ανάμεσα σε πολλά αίτια που οδηγούν σε παραβατικές συμπεριφορές του παιδιού, κυρίαρχα φαίνεται να είναι η κακή οικονομική κατάσταση των γονιών, η εγκληματική παρεκκλίνουσα συμπεριφορά αυτών, οι συγκρούσεις μεταξύ των γονιών και το διαζύγιο, όπως επίσης και η υιοθεσία²⁸.

Τέτοιες συνθήκες διαβίωσης οδηγούν, όχι σπάνια, στην ανάπτυξη ατόμων με κύρια χαρακτηριστικά γνωρίσματα την έλλειψη αυτοελέγχου, την ασυνέπεια, την αντικοινωνική συμπεριφορά, την υποταγή στην παρόρμηση και την ελλιπή διανοητική και συναισθηματική ανάπτυξη. Αποτέλεσμα όλων αυτών είναι η εμπλοκή τους σε παράνομες δραστηριότητες. Ο J. Chazal, μελετητής της παραβατικότητας των ανηλίκων διαπιστώνει πως ολοένα και περισσότερο στις μέρες μας οι γονείς αδυνατούν να ασκήσουν τους ρόλους τους ως φυσικών παιδαγωγών. Τα παιδιά αφήνονται να παίζουν ελεύθερα

²⁵ Βλ. Λαμπροπούλου Ε., *Κοινωνικός έλεγχος του εγκλήματος*, εκδ. Παπαζήση, 1994, σελ. 112-113.

²⁶ Βλ. Cusson Maurice, *όπ.π.*, σελ. 142.

²⁷ Βλ. Hirsi T & Gottfredson M., *The generality of deviance*, Transaction Publishers, U.S.A, 1994, σελ. 48

²⁸ Βλ. Γεωργούλας Σ., *Ανήλικοι παραβάτες στην Ελλάδα*, *όπ.π.*, σελ. 89-91.

στο δρόμο καις τη γειτονιά ενώ η πολύωρη εργασία του πατέρα και της μητέρας μακριά από το σπίτι έχει ως αποτέλεσμα την έλλειψη επικοινωνίας τόσο των γονέων μεταξύ τους όσο και των γονέων με τα παιδιά τους. Έτσι, δεν καλλιεργείται η ικανότητά τους να εκμάθουν τους κοινωνικούς κανόνες. Η αλλοπρόσαλλη συμπεριφορά της οικογένειας κρίνεται από το παιδί ως έλλειψη γονικής στοργής και το ίδιο αισθάνεται ότι δεν αγαπιέται από τους γονείς του με συνέπεια να αρχίζει να αναπτύσσει ένα αίσθημα ανασφάλειας, ενώ παράλληλα δυσχεραίνει και την ταύτισή του με τους γονείς. Έτσι το παιδί αναγκάζεται να βρει τον συμψηφισμό μέσα στην ομάδα, που μπορεί μετέπειτα να εξελιχθεί σε συμμορία, των συνομηλίκων του²⁹.

Έρευνες, άλλωστε, επιβεβαιώνουν τέτοιες μη αποτελεσματικές πρακτικές διαχείρισης της οικογένειας (ελλιπής γονική επίβλεψη, γονική απόρριψη, ανεκτικότητα των γονέων) ως καθοριστικές στην εκδήλωση παραβατικής συμπεριφοράς από τα παιδιά³⁰. Ενδεικτικά αναφέρουμε την έρευνα των Glueck³¹ οι οποίοι μελέτησαν 500 παραβατικά και μη παραβατικά αγόρια για 10 χρόνια στη Βοστώνη και κατέληξαν μεταξύ άλλων στα εξής συμπεράσματα όσον αφορά το ρόλο της οικογένειας: Η γενική εικόνα που προκύπτει από την έρευνα αυτή είναι πως το οικογενειακό περιβάλλον των παραβατικών ανηλίκων είναι λιγότερο θετικό από ότι εκείνο της ομάδας ελέγχου. Επισημαίνεται η έλλειψη συμπάθειας, ζεστασιάς και στοργής προς τα παιδιά, ειδικά όσον αφορά τους πατέρες, η έλλειψη των κατάλληλων συνθηκών διαβίωσης, η απουσία οικογενειακής σταθερότητας, ασφάλειας,

²⁹ Βλ. *Ανήλικοι και παραβατικότητα*, πρακτικά του 1^{ου} Φοιτητικού Συνεδρίου Εγκληματολογίας, Τμήμα Νομικής Πανεπιστημίου Αθηνών, Εργαστήριο Ποινικών και Εγκληματολογικών Ερευνών, Επιμέλεια: Βασιλική Ι.Μπακάλη, εκδ Αντ. Σάκκουλα, 2007, σελ.183-184.

³⁰ Βλ. Gullota T., Adams G., Montemayor R., *Delinquent violent youth: Theory and interventions*, Sage, U.S.A, 1995, σελ.54.

³¹ Βλ. Φαρσεδάκης Ι., *Παραβατικότητα και κοινωνικός έλεγχος των ανηλίκων*, Αθήνα, Νομική βιβλιοθήκη, 2005, σελ.56επ.

κύρους, πειθαρχίας και της αναγκαιότητας για την ανάπτυξη των παιδιών παιδευτικής και στοργικής ατμόσφαιρας. Οι ίδιοι ερευνητές διαπιστώνουν πως στο 70% των περιπτώσεων των παραβατικών ανηλίκων οι γονείς τους κατέφευγαν στη λήψη εσφαλμένων μέτρων τιμώρησης προκειμένου να πετύχουν την πειθάρχησή τους,

Τα ίδια συμπεράσματα επιβεβαιώνει και άλλη μια έρευνα που πραγματοποιήθηκε από το Πανεπιστήμιο του Cambridge³² η οποία έδειξε ότι τα ανήλικα αγόρια που συγκέντρωναν τα παρακάτω χαρακτηριστικά είχαν πιθανότητες να εμπλακούν σε παραβατική συμπεριφορά:

-Προέλευση από χαμηλού εισοδήματος οικογένεια. Από τα 93 αγόρια το 33,3% εκδήλωσε παραβατική συμπεριφορά.

-Προέλευση από πολυμελή οικογένεια (πάνω από 4 παιδιά). Από τα 99 αγόρια, το 32,3% εκδήλωσε παραβατική συμπεριφορά.

-Γονείς που δεν ανταποκρίνονταν επαρκώς στα γονεϊκά τους καθήκοντα. Από τα 96 αγόρια, το 32,3% εκδήλωσε παραβατική συμπεριφορά.

-Γονείς με ιστορικό παραβατικής συμπεριφοράς. Από τα 103 αγόρια, το 37,9% εκδήλωσε παραβατική συμπεριφορά.

Οι διαπιστώσεις αυτές βέβαια δεν παραγνωρίζουν τον σοβαρό ρόλο που διαδραματίζει και η ιδιοσυγκρασία του παιδιού. Κατά τους Brennan, Herrnstein, Sampson και Laub, η ελλιπής διαπαιδαγώγηση εμφανίζεται ακόμη και στις περιπτώσεις εκείνες που οι γονείς πληρούν όλες τις προϋποθέσεις για να προσφέρουν σωστή ανατροφή στο παιδί τους αλλά εκείνο προκαλεί την γονεϊκή ηθική εγκατάλειψη, εξαιτίας του δύσκολου χαρακτήρα του. Όπως χαρακτηριστικά επισημαίνει ο Cusson, «είναι

³² Βλ. West D.J., *Delinquency: Its roots, careers and prospects*, Heinemaa, London, 1982, σελ.29-30.

ευκολότερο να είναι κανείς καλός γονιός με ένα εύκολο παιδί. Στην αντίθετη περίπτωση, τα αποθέματα στοργής, αυστηρότητας, υπομονής και συνέπειας του ενήλικα κινδυνεύουν να εξαντληθούν»³³.

2.2 Σχολείο

Το σχολείο αποτελεί τον αμέσως επόμενο φορέα κοινωνικοποίησης, μετά την οικογένεια. Το σκασιαρχείο, οι μη δικαιολογημένες και συνεχείς απουσίες, η έλλειψη προσοχής, η χαμηλή σχολική επίδοση, η ανάρμοστη συμπεριφορά συνδέονται με μια υψηλότερη πιθανότητα συμμετοχής σε παραβατική συμπεριφορά³⁴.

Οι Glueck³⁵ διερεύνησαν τη σχέση μεταξύ σχολικής επίδοσης και παραβατικής συμπεριφοράς. Διαπίστωσαν ότι οι παραβατικοί ανήλικοι βρίσκονται τουλάχιστον δυο σχολικές τάξεις χαμηλότερα από εκείνη που βάσει της ηλικίας τους θα έπρεπε να βρίσκονται. Το 64% του δείγματος μάλιστα είχε αδικαιολόγητες απουσίες ενώ η χαμηλή επίδοση ήταν άλλο ένα χαρακτηριστικό των παραβατικών ανηλίκων. Η διακοπή της φοίτησης από το σχολείο ήταν απόρροια τόσο οικονομικών δυσχερειών της οικογένειας που ανάγκαζαν τους ανηλίκους να εργαστούν όσο και δικής τους επιθυμίας.

Σε αυτό το σημείο αξίζει να σημειώσουμε ότι ο Hirschi για να ερμηνεύσει τη σύννομη συμπεριφορά της πλειοψηφίας των ατόμων σε μια κοινωνία, χρησιμοποίησε τον όρο δεσμοί (bonds), δηλαδή την αποδοχή από το άτομο των κοινωνικών κανόνων και τον προσανατολισμό του σ' αυτούς τους κανόνες. Στα πλαίσια αυτής της θεωρίας (θεωρία των κοινωνικών

³³ Βλ. όπ.π, σελ.150.

³⁴ Βλ. Gullota T., Adams G., Montemayor R., *Delinquent violent youth*, όπ.π, σελ.70.

³⁵ Βλ. Glueck S & E., *Juvenile delinquents grown up*, The commonwealth Fund, New York, 1940., σελ. 10επ.

δεσμών ή κοινωνικού ελέγχου), διαπιστώθηκε ότι η συμμετοχή σε συμβατικές δραστηριότητες λειτουργούσε αποτρεπτικά ως προς την παραβατικότητα. Για παράδειγμα αποδείχτηκε ότι όσοι είχαν σοβαρές υποχρεώσεις από το σχολείο, την εργασία, δεν είχαν χρόνο για παράνομες δραστηριότητες. Με άλλα λόγια η ενέργεια που καταναλώναν εξουδετέρωνε τις επικίνδυνες καθημερινές προκλήσεις και λειτουργούσε προστατευτικά³⁶. Ειδικότερα ο Hirshi απέδειξε ότι οι ανήλικοι που είχαν χαλαρούς δεσμούς, πέραν όλων των άλλων, με το σχολείο και οι οποίοι αμφισβητούσαν τις αρχές της κοινωνικά αποδεκτής συμπεριφοράς, είχαν περισσότερες πιθανότητες να εμπλακούν στο έγκλημα³⁷. Αυτό συμβαίνει γιατί η χαμηλή σχολική επίδοση εμποδίζει συνήθως τη σύνδεση των παιδιών με τους συμβατικούς κανόνες αποκόπτοντάς τα από τους εσωτερικούς ελέγχους που αποθαρρύνουν την εγκληματική συμπεριφορά. Αντιθέτως, μαθητές που δοκιμάζουν υψηλές σχολικές επιδόσεις και αισθάνονται συνδεδεμένοι με το σχολείο είναι λιγότερο πιθανό να εκδηλώσουν παραβατική συμπεριφορά, καθώς υποστηρίζονται από ποικίλους προστατευτικούς παράγοντες, όπως τις υψηλές προσδοκίες που έχει η κοινωνία γι' αυτούς, τους καλούς δεσμούς με την οικογένεια και τη συναναστροφή με «καλές» παρέες.

Πέραν των προαναφερόμενων ερευνών, μελετώντας το θέμα και από μια καθαρά θεωρητική πλευρά, διαπιστώνουμε ότι και το ίδιο το εκπαιδευτικό σύστημα είναι έτσι δομημένο που δεν δίνει ερεθίσματα ισχυρά και ικανά να αποτρέψουν από μελλοντική παραβατικότητα των νεαρών ατόμων. Είναι κοινή αλήθεια ότι το εκπαιδευτικό σύστημα, παρά τις επισημάνσεις που έχουν γίνει κατά καιρούς και τις προσπάθειες αναμόρφωσής του, συνεχίζει να

³⁶ Βλ. Λαμπροπούλου Ε., *Κοινωνικός έλεγχος του εγκλήματος*, όπ.π., σελ.107.

³⁷ Βλ. όπ.π., σελ.108-109.

προσβλέπει σε ένα συγκεκριμένο τρόπο διδασκαλίας, με μόνο σκοπό την προετοιμασία του μαθητή για την είσοδό του σε κάποιο ανώτερο ή ανώτατο εκπαιδευτικό ίδρυμα. Η αποσπασματική επιλογή αντικειμένων προς αφομοίωση, ο λεγόμενος κατακερματισμός της γνώσης, δεν αφήνει περιθώρια στο μαθητή να σχηματίσει μια σαφή εικόνα της πραγματικότητας, παρά δίνει μόνο κάποιες εκφάνσεις αυτής, με αποτέλεσμα την αποξένωση του ανηλίκου τόσο από την κοινωνία μέσα στην οποία ζει και κινείται όσο και από τον ίδιο του τον εαυτό.

Επιπλέον, η μη καλλιέργεια κριτικής σκέψης, η μη λειτουργική αποστήθιση, η απαγόρευση χρήσης διαφορετικού τρόπου έκφρασης, η καταστολή του αυθορμητισμού και η καχυποψία απέναντι σε οτιδήποτε διαφορετικό, όλα αυτά πλάθουν άγονα πνεύματα, στερημένα από την ικανότητα της πρωτοτυπίας, της δημιουργικότητας και της κριτικής³⁸. Ήδη από το 1984 ο τότε Υπουργός Παιδείας, είχε παραδεχθεί ότι «το εκπαιδευτικό μας σύστημα εξακολουθεί βασικά να είναι ανελεύθερο, να πνίγει τον αυθορμητισμό του μαθητή και τις δημιουργικές του ικανότητες, να υπερφορτώνει τη μνήμη του και να αμβλύνει την κρίση του»³⁹. Αυτή η άτυπη, θα μπορούσαμε να χαρακτηρίσουμε, απόρριψη αντιμετωπίζεται από πολλούς μαθητές με την εκδήλωση επιθετικής συμπεριφοράς εντός του σχολικού περιβάλλοντος, την εριστική συμπεριφορά προς τους καθηγητές και την εκδήλωση βίας τόσο μεταξύ συνομιλήκων όσο και κατά της σχολικής περιουσίας, συμπεριφορές που δηλώνουν όλη τη δυσαρέσκεια και τα εχθρικά συναισθήματα του μαθητή απέναντι στο εκπαιδευτικό σύστημα.

³⁸ Βλ Κουράκης Ν., *Έφηβοι παραβάτες και κοινωνία*, όπ.π., σελ. 77επ.

³⁹ Βλ. Εφημ, «Ελεύθερος τύπος» της 19.08.1984, σελ. 19.

Περαιτέρω, η χαμηλή σχολική επίδοση, αποτελεί σημαντικό παράγοντα εκδήλωσης παραβατικής συμπεριφοράς. Έτσι, τα παιδιά που αποτυγχάνουν στο σχολείο, λόγω αδυναμίας προσαρμογής στο «εκπαιδευτικό πρότυπο» νιώθουν πολλές φορές ανίκανα να κάνουν οτιδήποτε που να ικανοποιεί το δάσκαλο, οπότε ο μόνος δυνατός τρόπος για να νιώσουν την επιτυχία, είναι με το να είναι καλύτερα ως τα χειρότερα⁴⁰.

Ακόμη όμως και οι ίδιοι οι καθηγητές, έχουν πάψει να παίζουν το ρόλο του καθοδηγητή που σε παλαιότερες εποχές είχε ένα πιο ηθικοπλαστικό και συμβουλευτικό ρόλο. Οι περισσότεροι εκπαιδευτές σήμερα επιλέγουν να ασχοληθούν με το συγκεκριμένο αντικείμενο για καθαρά βιοποριστικούς λόγους, αφηλώντας ότι πρόκειται για ένα από τα επαγγέλματα που χαρακτηρίζεται και ως λειτούργημα, αφού έχει να κάνει με ευαίσθητες ηλικίες και με διαμόρφωση προσωπικοτήτων. Απεναντίας, η πλειοψηφία κρατάει μια αυστηρά επαγγελματική στάση απέναντι στη δουλειά, τυπική και απρόσωπη που δεν αφήνει περιθώρια για ανακάλυψη και ενθάρρυνση των ιδιαιτεροτήτων του κάθε μαθητή⁴¹.

Το σχολείο αποτελεί μικρογραφία της κοινωνίας, γι' αυτό και είναι ουσιαστική ανάγκη να λειτουργεί εύρυθμα και υπεύθυνα μέσω των εκπαιδευτών απέναντι στα άτομα αυτά που μεταγενέστερα θα κληθούν να λάβουν μέρος στις κοινωνικές εξελίξεις. Δυστυχώς όμως ακόμη και το σχολείο έχει εκφυλισθεί σε μικρόκοσμο ενήλικων φαντασμάτων. Αντί να προφυλάξει το παιδί, το εξωθεί να «παίξει» το παιχνίδι των ψευδών κανονισμών. Οι κανονισμοί όμως αυτοί, παρ' όλο το όνομά τους, δεν μπορούν να

⁴⁰ Βλ. M.McManus, *Troublesome Behavior in the classroom. A Teachers Survival Guide*, New York, Nichols Publishing Company 2 1990, σελ.487.

⁴¹ Βλ. Κουράκης, Ν., *Έφηβοι παραβάτες και κοινωνία*, όπ.π., σελ.79επ.

«αναθρέψουν», δεν μετουσιώνονται σε ειδικούς εσωτερικευμένους κανόνες. «Επιδιώκοντας κατ' όνομα την πειθαρχία, στην πραγματικότητα εκτρέφουν την αδιαφορία, τη λούφα, την αντιγραφή, την αντίσταση, τη θεατρική ψευδοσυμμετοχή και τη μετασημασιολόγηση. Το μόνο σίγουρο πράγμα που μαθαίνει το παιδί στο σχολείο είναι ότι τους κανονισμούς αυτούς μπορεί και αυτός, όπως ακριβώς βλέπει να κάνουν οι γονείς του, να τους μεταστρέψει, να τους παρακάμψει, να τους καταστρατηγήσει, προς όφελός του. Μαθαίνει δηλαδή ότι αν δεν θέλει να χάσει, πρέπει και αυτός, από τώρα, να ασκηθεί στην εξαπάτηση, να μαθητεύσει στο ψεύδος, να κρύψει και να κρυφτεί, να παραστήσει κάτι που δεν θέλει και δεν νιώθει, και να αποσιωπήσει εκείνο που νιώθει και δεν μπορεί να ονοματίσει. Και μαθαίνει κυρίως ότι οι κανονισμοί και οι κανόνες έχουν φτιαχτεί από τους άλλους, υπέρ των άλλων και χάριν των άλλων. Καλείται να επιβιώσει και να διακριθεί ως μόνος»⁴².

2.3 Μ.Μ.Ε.

Τα μέσα μαζικής επικοινωνίας και ιδιαίτερα η τηλεόραση, με τον τρόπο που λειτουργούν, δεν είναι καθόλου αμέτοχα στη δημιουργία και την επαύξηση των ανομικών συναισθημάτων στους νέους, συναισθημάτων που προέρχονται από τη δυσαναλογία ανάμεσα στον «εξωπραγματικό κόσμο» που παρουσιάζεται και της αδυναμίας των μέσων για την κατάκτησή του.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα των παραπάνω αποτελεί η διαφήμιση, η οποία με έντονο και προκλητικό τρόπο καλλιεργεί στα παιδιά την ανάγκη αγοράς προϊόντων που στην πραγματικότητα δεν τους είναι απαραίτητα. Τα

⁴² Βλ. Τσουκαλάς Κωνσταντίνος, «*Το παιχνίδι των ψευδών κανονισμών*», εφημερίδα ΤΟ ΒΗΜΑ, 10-11-1996

πράγματα γίνονται πιο δύσκολα όταν τα παιδιά που δεν έχουν καταφέρει να αναπτύξουν σε επαρκή βαθμό τον αυτοέλεγχό τους, καταφεύγουν σε παράνομες πράξεις προκειμένου να αγοράσουν τα «αγαθά» που δεν μπορούν να αποκτήσουν με νόμιμο τρόπο. Δεν είναι μάλιστα, λίγες οι φορές που τα άτομα αυτά δρουν και οργανώνονται σε συμμορίες προκειμένου να επιτύχουν το σκοπό τους. Πρόκειται κυρίως για παιδιά που έχοντας βιώσει την απόρριψη των γονιών τους ή την κακομεταχείριση από αυτούς, ψάχνουν να βρουν την στοργή και την κατανόηση που τους λείπει σε άλλες κοινωνικές ομάδες συνομηλίκων τους⁴³.

Επιπλέον, οι εικόνες βίας που προβάλλονται από τα μέσα μαζικής επικοινωνίας είναι πιθανό να διαταράξουν τη διαδικασία κοινωνικής ωρίμανσης των νέων, να προσβάλλουν δηλαδή την ανάπτυξη της προσωπικότητάς τους και να τους οδηγήσει στην εντύπωση απουσίας αξιών που έχουν καταστραφεί χωρίς, ακόμη, να έχουν αντικατασταθεί από νέες⁴⁴.

Σε κάθε περίπτωση πάντως, πρέπει να επισημάνουμε ότι κάθε άτομο αντιλαμβάνεται διαφορετικά τα μηνύματα που περνάνε τα Μ.Μ.Ε, και γι' αυτό, όπως αναφέρει και ο Chazal, πέρα από την ανάλυση των παραγόντων γένεσης της παραβατικής συμπεριφοράς θα πρέπει να εξετάσουμε και τον εσωτερικό κόσμο του κάθε παιδιού ξεχωριστά, ως δέκτη αυτών των μηνυμάτων.

⁴³ Βλ. Τμήμα Νομικής πανεπιστημίου Αθηνών, Εργαστήριο Ποινικών και Εγκληματολογικών ερευνών, *Ανήλικοι και παραβατικότητα, πρακτικά του 1^{ου} Φοιτητικού Συνεδρίου Εγκληματολογίας*, Επιμέλεια Βασιλική Ι. Μπακάλη, εκδ Αντ. Σάκκουλα, 2007, σελ.190.

⁴⁴ Βλ. όπ.π. σελ 191.

2.4 Ανεργία και κοινωνικός αποκλεισμός

Οξύτατα προβλήματα όχι μόνο για τους νέους αλλά και για τα παιδιά δημιουργούνται από τον τρόπο που (δυσ)λειτουργεί ο θεσμός της εργασίας. Οι καλπάζοντες ρυθμοί ανεργίας που πλήττουν σήμερα πολλές χώρες έχουν αντίκτυπο στον ψυχικό κόσμο των παιδιών, από την ευαίσθητη περίοδο της εφηβείας τους ακόμα, πιέζοντάς τα σε αποφάσεις που θα κρίνουν την πορεία της υπόλοιπης ζωής τους. Το σχολείο από χώρος μετάδοσης γνώσεων και καλλιέργειας, μετατρέπεται σε τόπο προετοιμασίας για την αντιμετώπιση της σκληρής αγοράς εργασίας.

Πέραν τούτου, τα παιδιά κατακλύζονται από μηνύματα περί προστασίας της ατομικής ιδιοκτησίας και τα άψυχα αντικείμενα ανάγονται σε πρώτιστης σημασίας αγαθά που χρήζουν λήψης μέτρων προστασίας. Το παιδί μέσα από το παιχνίδι μαθαίνει να προφυλάσσει την ιδιοκτησία του (τα παιχνίδια του) από τους υπολοίπους: «Αν πρέπει και δικαιούται να παίζει ως παιδί, ταυτόχρονα, ωθείται να προσβλέπει όχι τόσο στο παίξιν αλλά στα παιχνίδια του, ως ανταγωνιστικός ενήλικος που επιδιώκει την κατοχύρωση των status symbols του. Πριν λοιπόν να «ανατραφεί», το παιδί τείνει να αυτονοηματοποιείται πριν από όλα ως διεκδικητής των ατομικών επιβιωτικών του δικαιωμάτων και καταναλωτικών του ορέξεων. Και σαν δύναμει διεκδικητής και επιβιώνων παίκτης σκέπτεται, φυσικά με όρους ατομικής τακτικής.»⁴⁵

Μέσα σ' αυτό το πλαίσιο του ατομισμού και της αναγωγής του πλούτου σε υπέρτατη αξία, το άτομο από τη μικρή του ηλικία ακόμη μαθαίνει να επιβιώνει σε ένα σύστημα που το ωθεί να πιστέψει ότι η επιτυχία έρχεται μέσω της οικονομικής καταξίωσης και ενώ η κοινωνία δίνει την εντύπωση ότι

⁴⁵ Βλ. Τσουκαλάς Κωνσταντίνος, «*Το παιχνίδι των ψευδών κανονισμών*», ΤΟ ΒΗΜΑ, 10-11-1996, http://tovima.dolnet.gr/demo/owa/tobhma.print_unique?e=B&f=12402&m=B02&aa=1&cookie

όλα προσφέρονται απλόχερα προκειμένου να επιτευχθεί αυτός ο σκοπός, από την άλλη τα μέσα που προσφέρει δεν επαρκούν. Έτσι, ο νέος έχοντας αφομοιώσει πλήρως τις κοινωνικές επιταγές και όντας έτοιμος να τις εκπληρώσει, συναντά την άρνηση από τους ίδιους τους γαλουχητές του. Η απουσία ευκαιριών για δημιουργικότητα, απασχόληση, επιβίωση γεννά έντονα συναισθήματα ανασφάλειας, έλλειψης εμπιστοσύνης προς την κοινωνία και απογοήτευσης. Πρόκειται για μια απογοήτευση που εύκολα μπορεί να μετεξελιχθεί σε «πολιτική ανυπακοή» (civil disobedience), κοινωνική εναντίωση και ανεξέλεγκτη επιθετικότητα κατά των πάντων, με άγνωστα επακόλουθα για τις υφιστάμενες κοινωνικές ισορροπίες⁴⁶.

Πέραν όμως της ανεργίας, ένα ακόμη εμπόδιο έρχεται να σταθεί ενάντια σε κάθε ελπίδα καταξίωσης των νέων ανθρώπων. Ο λόγος για τον κοινωνικό αποκλεισμό, ο οποίος επηρεάζει όχι μόνο τους ενήλικες αλλά και τα παιδιά που τελούν υπό την προστασία τους. Η οριστική στέρηση των μέσων για επαγγελματική και οικονομική καταξίωση δεν μπορεί παρά να προκαλέσει επιθετικότητα και εκδικητικές τάσεις απέναντι στην κοινωνία, η οποία υπόσχεται αλλά δεν πραγματοποιεί, παρά μόνο αφαιρεί. Έτσι, το παιδί ανυπεράσπιστο, μη οπλισμένο ψυχικά, ευάλωτο και εύθραυστο, αντιμέτωπο με την ανέχεια και την κοινωνική απόρριψη, θα δηλώσει την δυσαρέσκειά του μέσω της παράβασης κανόνων και νόμων.

Έχει περάσει πια η εποχή που οι χαμηλές κοινωνικο-οικονομικές τάξεις διατηρούσαν την ελπίδα της επαγγελματικής ανέλιξης, προσέβλεπαν σε αύξηση των εσόδων και στην συνεπαγόμενη μεταπήδηση από το ένα κοινωνικό στρώμα στο άλλο. Σήμερα η εικόνα αυτή έχει αλλάξει και τη θέση

⁴⁶ Βλ. Κουράκης Ν., *Έφηβοι παραβάτες και κοινωνία*, εκδ. Αντ.Ν. Σάκκουλα, 1999, σελ.101.

της παίρνει μια νέα ομάδα ανθρώπων, αυτή των ολοκληρωτικά και μόνιμα αποκλεισμένων από οποιασδήποτε μορφής κοινωνική πράξη.

2.5 Ατομικοί παράγοντες .

Ήδη από το 18^ο αιώνα κυριαρχεί η αντίληψη ότι το άτομο αποτελεί την κινητήρια δύναμη όλων των κοινωνικών συμβάντων. Καθιερώνεται ο ατομικισμός και όλα περιστρέφονται γύρω από το άτομο. Είναι η εποχή που οι θεωρίες εστιάζουν στον ατομικό παράγοντα, παραμερίζοντας την κοινωνική ευθύνη, το άτομο θεωρείται παθολογικό, «ελαττωματικό» και όχι προϊόν μιας «ελαττωματικής» κοινωνικής τάξης. Ειδικότερα, μελετάται η επίδραση των ψυχολογικών/παθολογικών παραγόντων, καθώς και των ατομικών γνωρισμάτων του φύλου και της ηλικίας στην εκδήλωση της παραβατικής συμπεριφοράς.

2.5.1 Βιολογικές προσεγγίσεις

Οι θεωρίες που επιχειρούν να συνδέσουν την παραβατική συμπεριφορά με βιολογικούς παράγοντες είναι επηρεασμένες από τις απόψεις που επικράτησαν στις αρχές του 19^{ου} αιώνα με την εμφάνιση της Ιταλικής Θετικής Σχολής όταν επιχειρήθηκε να ερμηνευτεί το εγκληματικό φαινόμενο ως απόρροια των ιδιαίτερων βιολογικών χαρακτηριστικών του εγκληματία. Ο Lombroso που στηρίχτηκε στην αταβιστική προσέγγιση, ο Garofalo που διαχώρισε τον φυσικό εγκληματία από τον πραγματικό εγκληματία, ο Ferri που διατύπωσε το νόμο του εγκληματικού κορεσμού, ο Kretschmer και ο Sheldom που προσπάθησαν να συσχετίσουν τα σωματικά χαρακτηριστικά του ανθρώπου με την ιδιοσυγκρασία του και τη συμπεριφορά

του, ο Mendel που συσχέτισε την επιθετικότητα με εσφαλμένο ζεύγος χρωμοσωμάτων και ο Gall που υποστήριξε ότι υπάρχει σχέση μεταξύ της κρανιακής διάπλασης και του χαρακτήρα, είναι μερικοί μόνο από τους υποστηρικτές της άποψης ότι το έγκλημα είναι κάτι που βρίσκεται στη φύση του εγκληματία και όχι μια δυσλειτουργία της κοινωνίας⁴⁷.

Άλλες έρευνες κάνουν συγκρίσεις μεταξύ μονοζυγωτικών και διζυγωτικών διδύμων προκειμένου να μελετήσουν την επίδραση των βιολογικών παραγόντων στην παραβατική συμπεριφορά. Ο Christiansen⁴⁸ (1977) μελετώντας στη Δανία 3.586 ζεύγη διδύμων αγοριών διαπίστωσε ότι η ταύτιση της παραβατικής συμπεριφοράς ήταν υπερδιπλάσια στα μονοζυγωτικά αδέλφια (52% έναντι 22%), ενώ οι Hutchings & Mednick⁴⁹ μελετώντας τα αρχεία των υιοθεσιών της Κοπεγχάγης κατά τα έτη 1924-1947 διαπίστωσαν ότι τα παιδιά γίνονται παραβατικά σε ποσοστό 13,5% στην περίπτωση που ούτε ο φυσικός ούτε ο θετός πατέρας ήταν εγκληματίας, σε ποσοστό 20% αν μόνο ο φυσικός πατέρας ήταν εγκληματίας και σε ποσοστό 24,5% αν και οι δύο πατέρες ήταν εγκληματίες.

Το σημαντικότερο βέβαια συμπέρασμα των ερευνών οι οποίες σχετίζονται με την κληρονομικότητα είναι ότι με την πάροδο των ετών εγκατέλειψαν την αντίληψη της μονοδιάστατης αιτιολογικής σχέσης κληρονομικότητας και εγκλήματος και συνδέουν πλέον τη βιολογική κληρονομιά με κοινωνικές παραμέτρους όπως η κοινωνικοποίηση του ατόμου. Θεωρούν επίσης, δεδομένο ότι υπάρχει μια συνεχής αλληλεπίδραση μεταξύ περιβαλλοντικών και κληρονομικών παραγόντων. Η βιολογία μπορεί

⁴⁷ Για την ανάλυση αυτών των θεωριών βλ. Χάιδου Α., *Θετικιστική εγκληματολογία, αιτιολογικές προσεγγίσεις του εγκληματικού φαινομένου*, Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη, 1996, σελ.21-33.

⁴⁸ Βλ. Φαρσεδάκη Ι., *Παραβατικότητα και κοινωνικός έλεγχος των ανηλίκων*, Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη, 2005, σελ.39

⁴⁹ Βλ. ό.π., σελ.40

να μας δώσει κάποιες εξηγήσεις για ορισμένα φαινόμενα, όπως είναι η επιθετικότητα, δεν είναι όμως δυνατό να αποτελέσει το ερμηνευτικό πλαίσιο για κοινωνικοπολιτικά φαινόμενα, όπως είναι το έγκλημα⁵⁰.

2.5.2 Ψυχολογικές προσεγγίσεις

Οι θεωρίες που βασίζονται στους ψυχολογικούς παράγοντες για την ερμηνεία της παραβατικής συμπεριφοράς τονίζουν την ύπαρξη εγκληματικών τάσεων και επιθυμιών σε κάθε άνθρωπο και αποδίδουν την εγκληματική ενέργεια κυρίως στην ψυχική του εξέλιξη, από την εμβρυακή ζωή μέχρι τη στιγμή της εγκληματικής απόφασης. Εστιάζουν κυρίως στην υπόθεση ότι τα άτομα που παρουσιάζουν ψυχολογικές «ανωμαλίες» δεν έχουν την ικανότητα αυτοελέγχου ούτε είναι σε θέση να διακρίνουν μεταξύ αξιοποίησης ή μη πράξης⁵¹. Οι διάφορες δε σχολές επικέντρωσαν τόσο στο θέμα του σχηματισμού της αντικοινωνικής προσωπικότητας όσο και στις ψυχικές διεργασίες για τη λήψη της εγκληματικής απόφασης («πέραςμα στην πράξη»)⁵².

Πρώτος ο Freud⁵³ διατύπωσε τη θεωρία του libido και ερεύνησε το ασυνείδητο, ενώ αργότερα οι Adler & Jung⁵⁴ έκαναν λόγο για το συναίσθημα της μειονεκτικότητας που δημιουργείται σε κάθε άτομο από την παιδική του ηλικία και εξαιτίας αυτού το άτομο αναπτύσσει ασυνείδητα μια πολύ ισχυρή τάση για απόκτηση δύναμης και κύρους που το ωθεί να επιβληθεί στους

⁵⁰ Βλ. Χαΐδου Α, *Θετικιστική εγκληματολογία*, όπ.π., σελ. 61.

⁵¹ Βλ. Ζαραφονίτου Χ., *Εμπειρική Εγκληματολογία*, Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη, 1995, σελ.75

⁵² Βλ. Γιωτοπούλου – Μαραγκοπούλου Α., *Εγχειρίδιο Εγκληματολογίας, Το έγκλημα- Η εγκληματολογία*, Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη, 1984, σελ.100.

⁵³ . Χαΐδου Α, *Θετικιστική εγκληματολογία*, όπ.π.,99

⁵⁴ Βλ. Χαΐδου Α, όπ.π., σελ.102

άλλους ανθρώπους. Κατά τη θεωρία μάλιστα του Jung⁵⁵ μπορεί να εγκληματίσει το άτομο εκείνο που παρουσιάζει από την παιδική του ηλικία επικράτηση των αρνητικών προδιαθέσεων (έναντι των θετικών που συνυπάρχουν σε κάθε άνθρωπο).

Σε εμπειρικό επίπεδο, έχουν διεξαχθεί, επίσης, αρκετές έρευνες. Ενδεικτικά αναφέρουμε μια έρευνα των Lindquist & Allebeck⁵⁶ στη Στοκχόλμη, κατά την οποία μελέτησαν ένα δείγμα ατόμων που έπασχε από σχιζοφρένεια και βρισκόταν υπό ιατρική παρακολούθηση για 14 χρόνια. Τα αποτελέσματα της σύγκρισης αυτού του δείγματος με δείγμα των κατοίκων της περιοχής, έδειξαν ότι η πρώτη ομάδα είχε μεγαλύτερη εμπλοκή στο έγκλημα καθώς και ότι τα εγκλήματα βίας της ομάδας αυτής ήταν τέσσερις φορές περισσότερα από εκείνα του πληθυσμού της περιοχής.

Κατόπιν, στις αρχές του 20^{ου} αιώνα ο Aichorn συνέδεσε τη διαμόρφωση της αντικοινωνικής προσωπικότητας με τη μίμηση από το παιδί της συμπεριφοράς των γονέων του. Το μικρό παιδί αρχίζει τη ζωή του ως ακοινωνικό ον, μιμείται αυτόματα και απορροφά τις πράξεις των γονιών του. Θεωρεί καλό αυτό που κάνουν εκείνοι και σχηματίζει ασυνείδητα την έννοια του καλού και του κακού. Η υπακοή στους γονείς, στην οικογένεια, που αποτελεί μια μικρογραφία της κοινωνίας, θα του εξασφαλίσει αργότερα μια αρμονική συμβίωση ως μέλους της κοινωνίας. Όπως στην παιδική ηλικία αισθάνεται την ανάγκη και συνηθίζει να υπακούει στην οικογένεια, για να μην διαταράσσεται η σχέση του με τα άλλα μέλη της, έτσι αργότερα θα υποβάλλει

⁵⁵ Βλ. Χάϊδου Α. ό.π.π., σελ. 104

⁵⁶ Βλ. Ζαραφωνίτου Χ., *Εμπειρική εγκληματολογία*, Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη, 1995, σελ. 79.

τον εαυτό του σε μια πειθαρχία και θα υπακούει στους κανόνες της ευρύτερης κοινωνίας.⁵⁷

Επιπλέον, ο Ericson, υπογράμμισε τη σημασία της εφηβείας στη διαμόρφωση της προσωπικότητας. Είναι η περίοδος της ζωής του ατόμου, κατά την οποία σκέπτεται πλέον συνειδητά το τί είναι καλό και κακό και όχι ασυνείδητα όπως στις μικρότερες ηλικίες. Επειδή στην ηλικία αυτή, οι πράξεις δεν είναι τίποτα άλλο, παρά εκδηλώσεις μιας παροδικής κρίσης, μεγάλο και καθοριστικό ρόλο για τη μελλοντική εξέλιξη του ανηλίκου θα παίξει η αντίδραση από την πλευρά της κοινωνίας. Η αντίδραση, όμως, της κοινωνίας και ο χαρακτηρισμός του εφήβου ως παραβατικού, μπορεί να λειτουργήσει στιγμιστικά και στα πλαίσια της αλληλεπίδρασης να οδηγήσει τον ανήλικο στην εσωτερίκευση της ταυτότητας του εγκληματία και στην υιοθέτηση παραβατικής συμπεριφοράς.

2.6 Κοινωνικοί και περιβαλλοντικοί παράγοντες

Οι προσεγγίσεις των κοινωνικών και περιβαλλοντικών παραγόντων σε ότι αφορά την εμφάνιση παραβατικών συμπεριφορών, μπορούν να συμπυκνωθούν σε ορισμένες θεωρίες, στα βασικά στοιχεία των οποίων θα αναφερθούμε παρακάτω. Οι θεωρίες αυτές ασχολούνται κυρίως με ορισμένες μεταβλητές όπως η κοινωνική τάξη, ο οικονομικός παράγοντας, το περιβάλλον στο οποίο ζει το άτομο, διάφορες κοινωνικές αλλαγές αλλά και επιδράσεις των βασικών φορέων κοινωνικοποίησης (σχολείο, οικογένεια, εργασία, ΜΜΕ).

⁵⁷ Βλ. Χάιδου Α., *Θεωρητική Εγκληματολογία*, όπ.π., σελ 108-109

2.6.1 Θεωρίες (ανομίας, υποπολιτισμικές, διαφορικού συγχρωτισμού, κοινωνικού ελέγχου, πολιτισμικής σύγκρουσης, ετικέτας, Μαρξιστικές).

Θεωρία της ανομίας.

Κατά τον Merton το έγκλημα είναι αποτέλεσμα της «ανομικής» κατάστασης που επικρατεί στη σύγχρονη κοινωνία. Οι σύγχρονες αστικές, βιομηχανικές κοινωνίες δίνουν έμφαση στην υλική επιτυχία ως παραδεκτό κοινωνικό στόχο, ενώ ταυτόχρονα περιορίζουν τα θεσμικά μέσα επίτευξης του στόχου σε ορισμένα μόνο τμήματα του κοινωνικού συνόλου, τα οποία έχουν τη δυνατότητα να τα χρησιμοποιούν νόμιμα. Έτσι τα άτομα της κατώτερης κυρίως κοινωνικής τάξης, που δεν διαθέτουν τα μέσα για την επίτευξη των στόχων τους, χρησιμοποιούν παράνομα μέσα για να επιτύχουν τους κοινωνικά καθορισμένους στόχους. Κατά αυτόν τον τρόπο, η εγκληματικότητα των νέων ερμηνεύεται μέσα από την κοινωνική δομή. Ειδικότερα, οι νέοι που ανήκουν σε χαμηλότερες κοινωνικές τάξεις, βιώνοντας την αποστέρηση από την έλλειψη των μέσων για να επιτύχουν τους κοινωνικά αποδεκτούς στόχους αντιδρούν, υπό την πίεση αυτή, είτε απορρίπτοντας τους πολιτιστικούς στόχους ή τα νόμιμα μέσα (τυπολατρεία/απόσυρση) είτε χρησιμοποιώντας παράνομα μέσα για την επίτευξη των στόχων (καινοτομία) είτε ανατρέποντας και υποκαθιστώντας τα μέσα και τους στόχους με άλλα (εξέγερση).

Υποπολιτισμικές θεωρίες.

Οι υποπολιτισμικές θεωρίες υποστηρίζουν ότι η παρεκκλίνουσα εγκληματική συμπεριφορά είναι αποτέλεσμα της συμμετοχής του ατόμου σε κάποια υποπολιτισμική ομάδα.

Σύμφωνα με τον Cohen η παραβατικότητα αποτελεί συνέπεια των δυσχερειών που συναντούν τα παιδιά των κατώτερων τάξεων κατά την κοινωνικοποίησή τους, καθώς εσωτερικεύουν τους κανόνες, τις αξίες και τα πρότυπα της μεσαίας τάξης. Η ηθική της μεσαίας τάξης διαφέρει σε πολλά σημεία από τα πρότυπα και τις αξίες της εργατικής τάξης, οι οποίες επιβάλλονται κατά κάποιο τρόπο στο παιδί της εργατικής τάξης, το οποίο νιώθει μειονεκτικά στην τάξη και συναγωνίζεται τους ομηλίκους του των μεσαίων κοινωνικοοικονομικών τάξεων για αναγνώριση από τους ενήλικους. Έτσι νιώθουν απογοήτευση για την κοινωνική τους τάξη και αντιδρούν αποδεχόμενοι εγκληματικούς κανόνες στο πλαίσιο της υποπολιτισμικής ομάδας. Η αμφισβήτηση των αξιών της μεσαίας τάξης από τους νέους των κατώτερων κοινωνικοοικονομικών στρωμάτων είναι η εξήγηση της «παράλογης» εγκληματικής συμπεριφοράς των συμμοριών ανηλίκων.

Θεωρία του διαφορικού συγχρωτισμού.

Η θεωρία περί διαφορικού συγχρωτισμού⁵⁸ του Sutherland εντάσσεται στις θεωρίες της μάθησης. Σύμφωνα με αυτή η παραβατική συμπεριφορά μαθαίνεται κατά τον ίδιο τρόπο που μαθαίνεται και κάθε άλλη κοινωνικά συμβατική συμπεριφορά μέσα από την επαφή με άλλους ανθρώπους στα πλαίσια μιας ομάδας. Ο διαφορικός συγχρωτισμός αποτελεί την αιτιώδη διαδικασία που οδηγεί στην παραβατικότητα και καθορίζεται από τη διάρκεια, τη συχνότητα και την ένταση των επαφών με παραβατικά άτομα.

⁵⁸ Βλ. Φαρσεδάκη Ι, *Παραβατικότητα και κοινωνικός έλεγχος των ανηλίκων*, όπ.π , σελ.117

Θεωρίες κοινωνικού ελέγχου.

Σύμφωνα με τις θεωρίες του κοινωνικού ελέγχου του εγκλήματος, οι περισσότεροι άνθρωποι μαθαίνουν να υπακούουν στο νόμο και τον παραβαίνουν μόνο αν χαλαρωθούν οι δεσμεύσεις τους από αυτόν ή όταν βρουν τρόπους να εξουδετερώσουν την ισχύ του.

Κατά τους Sykes & Matza οι νέοι παραβαίνουν τους κανόνες, επειδή χάνεται ο κοινωνικός έλεγχος. Η εκδήλωση παραβατικής συμπεριφοράς είναι τυχαία και απρόβλεπτη, όπως ακριβώς και η συμβατική. Είναι κυρίως αποτέλεσμα εκμάθησης τεχνικών που διευκολύνουν την εξουδετέρωση των συμβατικών αξιών και τη χρήση παραβατικών πρακτικών⁵⁹. Με αυτό τον τρόπο εκλογικεύουν και δικαιολογούν τη συμπεριφορά τους, πράγμα που τους επιτρέπει να απελευθερωθούν από τους ηθικούς καταναγκασμούς και τους ωθεί στην παραβατικότητα.

Αντίστοιχα, κατά τον Hirshi⁶⁰, όλοι οι άνθρωποι από τη φύση τους είναι ικανοί να διαπράξουν παράνομες πράξεις, ο φόβος του ελέγχου όμως τους συγκρατεί από τις εγκληματικές δραστηριότητες. Οι στενοί κοινωνικοί δεσμοί με ομάδες (οικογένεια, φίλοι, γείτονες, συνάδελφοι, παρέες συνομηλίκων) αποτρέπουν τους ανηλίκους από την εγκληματική συμπεριφορά. Επιπλέον η ενασχόληση με δημιουργικές δραστηριότητες οδηγεί σε κοινωνικά συμβατική συμπεριφορά, ενώ όσο λιγότερο πιστεύουν οι ανήλικοι στην υπακοή των νόμων, τόσο ευκολότερα οδηγούνται στην παράβασή τους.

⁵⁹ Βλ. Λαμπροπούλου Ε., *Κοινωνικός έλεγχος του εγκλήματος*, όπ.π., σελ 101επ

⁶⁰ Βλ. Χάιδου, *Θετικιστική εγκληματολογία*, όπ.π., σελ., 215

Θεωρία της πολιτισμικής σύγκρουσης.

Σύμφωνα με τη θεωρία της πολιτισμικής σύγκρουσης, το έγκλημα αποδίδεται στις συγκρούσεις που προκαλούνται από το γεγονός ότι οι διάφορες κοινωνικές ομάδες στις οποίες συμμετέχει το άτομο, αξιώνουν για τις ίδιες περιστάσεις την τήρηση διαφορετικών κανόνων συμπεριφοράς. Συγκεκριμένα ο Miller υποστήριξε ότι η εγκληματική συμπεριφορά είναι αποτέλεσμα του ιδιαίτερου συστήματος αξιών της κατώτερης τάξης, που έρχεται σε σύγκρουση με το κυρίαρχο⁶¹.

Ο Sellin από την άλλη, τονίζει τη σημασία των πολιτιστικών επιρροών, θεωρώντας το έγκλημα ως αποτέλεσμα της υπακοής του ατόμου σε κανόνες διαφορετικούς από τους θεσμοθετημένους. Κατ' επέκταση το έγκλημα καθορίζεται περισσότερο από το χαρακτηρισμό που δίνουν στην πράξη όσοι έχουν την εξουσία, παρά από την ίδια αυτή καθαυτή τη συμπεριφορά του προσώπου.

Θεωρία της ετικέτας.

Η θεωρία της ετικέτας, με κύριους εκφραστές της τον Becker & Lemert, είναι η ερμηνεία της αποκλίνουσας και εγκληματικής συμπεριφοράς από την οπτική της θεωρίας της Συμβολικής Αλληλεπίδρασης. Το ενδιαφέρον της labeling approach επικεντρώνεται τόσο στη διαδικασία και στους λόγους στιγματισμού συγκεκριμένων ατόμων ή ομάδων όσο και στην επίδραση του

⁶¹ Βλ. Χάιδου, όπ.π., σελ.176.

στιγματισμού στην δευτερογενή εκτροπή⁶². Βάσει αυτής της θεωρίας το γεγονός ότι ένας παραβάτης χαρακτηρίζεται και περιγράφεται ως εγκληματίας από τους φορείς του κοινωνικού ελέγχου ή από την κοινή γνώμη είναι αποτέλεσμα μιας ολόκληρης διαδικασίας στιγματισμού⁶³, διότι μια πράξη δεν εμπεριέχει και την ερμηνεία της. Εγκληματικές είναι οι πράξεις που χαρακτηρίζονται ως τέτοιες από τους ανθρώπους, δηλαδή από την αντίδραση του κοινωνικού ακροατηρίου στην προσβολή συγκεκριμένων προσδοκιών του. Η αντίδραση είναι αυτή που κατασκευάζει το νόημα της πράξης ως εγκληματικής και όχι το περιεχόμενό της⁶⁴.

Μαρξιστικές.

Σύμφωνα με τις μαρξιστικές θεωρίες, το έγκλημα είναι αποτέλεσμα της ταξικής καπιταλιστικής κοινωνίας και των οικονομικών ανισοτήτων (haves & have not)⁶⁵. Πιο συγκεκριμένα, κατ' αυτές τις θεωρίες το έγκλημα αποτελεί ένα παθολογικό κοινωνικό φαινόμενο, που τα αίτιά του δεν εντοπίζονται στη φύση του ανθρώπου, αλλά στην κοινωνική σύγκρουση, η οποία αποτελεί συνέπεια του οικονομικού και πολιτικού καθεστώτος.

⁶² Βλ. Λαμπροπούλου Ε., Κοινωνικός έλεγχος του εγκλήματος, σελ.115.

⁶³ Βλ. Lemert E., "Social Structure, Social Control and Deviation" στο: Anomie Clinard, M.London, New York 1964:57-59.

⁶⁴ Βλ. Becker H. S., Outsiders. Studies in the sociology of Deviance, New York 1963

⁶⁵ Βλ. Χάιδου Α., Θετικιστική Εγκληματολογία, όπ.π, σελ.233.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

3.Χάραξη Πολιτικής Πρόληψης

3.1 Κατευθυντήριες γραμμές για την πρόληψη της παραβατικότητας των ανηλίκων

Οι Στοιχειώδεις Κανόνες των Ηνωμένων Εθνών για την Απονομή Δικαιοσύνης σε Ανηλίκους αποσκοπούν να χρησιμεύσουν παγκόσμια ως πρότυποι ελάχιστοι κανόνες για την απονομή δικαιοσύνης σε ανηλίκους ανεξάρτητα από το εθνικό νομικό σύστημα δικαιοσύνης. Στο πλαίσιο αυτό οι Κατευθυντήριες Γραμμές των Ηνωμένων Εθνών για την πρόληψη της Παραβατικότητας των Ανηλίκων ή οι Κατευθυντήριες Γραμμές του Ριάντ αποτελούνται από επτά κεφάλαια, το τρίτο εκ των οποίων αναφέρεται στην στρατηγική πρόληψης, και το τελευταίο στην έρευνα, ανάπτυξη πολιτικής και στο συντονισμό, σε πολυεπιστημονική και διατμηματική βάση, ανάμεσα σε οικονομικούς, κοινωνικούς, εκπαιδευτικούς και υγειονομικούς οργανισμούς και σε υπηρεσίες του συστήματος δικαιοσύνης, οργανώσεις νεολαίας, κοινοτικούς και αναπτυξιακούς φορείς και άλλους συναφείς οργανισμούς σε διάφορα ζητήματα που αφορούν τα παιδιά, τη δικαιοσύνη ανηλίκων και την πρόληψη της παραβατικότητάς τους. Πιο συγκεκριμένα, οι Κατευθυντήριες Γραμμές του Ριάντ περιγράφουν παραστατικά τη στενή σχέση που υπάρχει μεταξύ της αντεγκληματικής και κοινωνικής πολιτικής. Διακηρύσσουν τις πάγιες αρχές για τα μέτρα που πρέπει να ληφθούν για την πρόληψη της σύγκρουσης των ανηλίκων με το νόμο, καθώς και για την προστασία τους από εγκατάλειψη,

παραμέληση, εκμετάλλευση, περιλαμβανομένης και της χρησιμοποίησής τους ως οργάνων εγκληματικότητας, και κακομεταχείριση⁶⁶.

Η επιτυχής πρόληψη της παραβατικότητας των ανηλίκων απαιτεί προσπάθειες από ολόκληρη την κοινωνία και πρέπει να αρχίσει από τα πρώτα χρόνια της παιδικής ηλικίας (βλ. κατευθυντήριες γραμμές 2 και 4). Οι στρατηγικές πρόληψης της νεανικής παραβατικότητας απαιτούν μηχανισμούς για τον κατάλληλο συντονισμό των προσπαθειών πρόληψης μεταξύ κυβερνητικών και μη κυβερνητικών οργανισμών, κοινοτική συμμετοχή, στενή συνεργασία των κυβερνητικών οργάνων σε εθνικό, περιφερειακό, επαρχιακό και επίπεδο τοπικής αυτοδιοίκησης (κατευθυντήρια γραμμή 9). Τονίζεται επίσης η σημασία της συμμετοχής των νέων ανθρώπων σε τακτικές και διαδικασίες πρόληψης της παραβατικότητας (κατευθυντήρια γραμμή 3). Παράλληλα δίδεται ιδιαίτερη προσοχή στη μείωση των κινήτρων, αναγκών και ευκαιριών διάπραξης παραβάσεων (κατευθυντήρια γραμμή 5 στοιχ.α'), εκτιμάται ότι τα όργανα του τυπικού ή επίσημου κοινωνικού ελέγχου θα πρέπει να παρεμβαίνουν μόνο σε έσχατη ανάγκη (κατευθυντήρια γραμμή 6) και προτείνεται η μέγιστη δυνατή χρησιμοποίηση προγραμμάτων για την αποχή από την τυπική ποινική διαδικασία (κατευθυντήρια γραμμή 58).

Μεταξύ άλλων, οι κατευθυντήριες γραμμές του Ριάντ αποβλέπουν στην πρόληψη της περιθωριοποίησης και του κοινωνικού αποκλεισμού των παιδιών των οποίων η συμπεριφορά δεν ανταποκρίνεται στους επικρατούντες κοινωνικούς κανόνες όχι μόνο με την αποφυγή επικόλλησης μιας ετικέτας, αλλά κυρίως προτείνοντας ένα ευρύ φάσμα μέτρων, περιλαμβανομένων και

⁶⁶ Βλ.Πιτσελά Α., *Κείμενα Αντεγκληματικής Πολιτικής, Δίκαιο Ανηλίκων*, Εκδ Σάκκουλα, Γ' εκδ, 2001, σελ.56-57.

συστάσεων προς τα ΜΜΕ (κατευθυντήριες γραμμές 40-44), την απαγόρευση σκληρών ή υποβιβαστικών μέτρων σωφρονισμού (κατευθυντήριες γραμμές 54 και 21 η) και την κατάργηση των status offences (π.χ αδικαιολόγητη απουσία από το σχολείο, ανυπακοή στο σχολείο και στην οικογένεια).

Στο πεδίο της κοινωνικής πολιτικής για το σκοπό της πρόληψης της παραβατικότητας καθιερώνεται ότι ο εγκλεισμός των νέων σε ιδρύματα αγωγής πρέπει να είναι το έσχατο μέτρο και για την ελάχιστη αναγκαία περίοδο⁶⁷. Το συμφέρον του νέου ανθρώπου πρέπει να είναι θέμα υπέρτατης σημασίας (κατευθυντήρια γραμμή 46). Τέλος, οι Κατευθυντήριες Γραμμές του Ριάντ προσκαλούν τα κράτη μέλη για έρευνα, συνεργασία και ανταλλαγή πληροφοριών όσον αφορά αποτελεσματικές πολιτικές και στρατηγικές πρόληψης της νεανικής παραβατικότητας και εγκληματικότητας σε εθνικό, περιφερειακό και διεθνές επίπεδο (κατευθυντήριες γραμμές 60επ.).

3.2 Πρόληψη μέσω της οικογένειας.

Το οικογενειακό περιβάλλον είναι αυτό με το οποίο συνδέεται στενά ο ανήλικος και πάνω στο οποίο στηρίζεται για την ικανοποίηση των περισσότερων αναγκών του καθώς δεν έχει ακόμα ανεξαρτητοποιηθεί. Η πρόληψη που βασίζεται στην οικογένεια επιχειρεί να κατευθύνει με επιτυχία τους παράγοντες κινδύνου που συνδέονται με αυτήν. Στόχος της είναι να

⁶⁷ Βλ. Πιτσελά Α, *Δίκαιο Ανηλίκων*, όπ.π., σελ.59.

επιτευχθεί η σωστή και ολοκληρωμένη κοινωνικοποίηση των παιδιών, που θα μειώσει τις πιθανότητες να εκδηλώσουν παραβατική συμπεριφορά.

Οι συνήθειες προσεγγίσεις περιλαμβάνουν εκπαίδευση των νέων γονέων στο γονεϊκό ρόλο και την ανατροφή των παιδιών τους, συμβουλευτικά προγράμματα, οικογενειακή θεραπεία, προγράμματα επισκέψεων στο σπίτι για στήριξη των γονέων και εκπαίδευση των παιδιών στις ικανότητες ανάπτυξης σχέσεων⁶⁸.

Ζήτημα τίθεται ως προς το ποιες οικογένειες πρέπει να τύχουν της προσοχής των επίσημων φορέων και ποιες να ενταχθούν σε προγράμματα στήριξης και πρόληψης. Για το λόγο αυτό άλλωστε υπάρχει και η διάκριση των προγραμμάτων οικογενειακού προσανατολισμού σε *universal* και *targeted*⁶⁹ δηλ. σε αυτά που απευθύνονται σε όλες τις οικογένειες, χωρίς απαραίτητα να αναγνωρίζονται σε αυτές παράγοντες κινδύνου και σε αυτά που στοχεύουν σε οικογένειες που φαίνεται να διατρέχουν τον κίνδυνο να παρανομήσουν για διάφορους λόγους.

Στην Ελλάδα δυστυχώς δεν τυγχάνουν εφαρμογής τέτοιου είδους προγράμματα, σε αντίθεση με το εξωτερικό όπου είναι περισσότερο διαδεδομένα. Ένα τέτοιο πρόγραμμα, για παράδειγμα, που εφαρμόζεται σήμερα σε πολλές περιοχές του Καναδά, είναι το “**Healthy Families**” (Υγιείς Οικογένειες)⁷⁰. Μέσα από τα προγράμματα αυτά, παρέχεται στήριξη στις

⁶⁸ Dutile F., Foust C., Webster R., (1982), *Early Childhood Intervention and Juvenile Delinquency*, Lexington Books, D.C. Health and Company, Massachusetts, σελ.149.

⁶⁹ Βλ. Crawford A. (1998), *Crime Prevention and Community Safety: Politics, Policies and Practices*, Longman, Edinburgh, σελ.112.

⁷⁰ Βλ. Makhoul A., (2001), “*Healthy Families, Healthy Communities*”, National Strategy on Community Safety and Crime Prevention, February 2001, Calwdon Institute of Social Policy, Ontario, Canada, σελ.1.

οικογένειες που τη χρειάζονται και οι νέοι γονείς βοηθούνται να αναπτύξουν τις δεξιότητες εκείνες που θα προάγουν την υγιή ανάπτυξη των παιδιών τους και θα μειώσουν την πιθανότητα να εμπλακούν στο έγκλημα και τη θυματοποίηση.

Άλλα προγράμματα είναι τα προγράμματα εκπαίδευσης και υποστήριξης γονέων (**Parenting education and support**). Σκοπός αυτών των προγραμμάτων είναι να ενδυναμώσουν την ικανότητα των γονιών να αξιοποιήσουν τους διαθέσιμους πόρους για την ευημερία την δική τους και των παιδιών τους. Στα πλαίσια αυτού του προγράμματος λειτουργεί και το πρόγραμμα έγκαιρης παρέμβασης “**Head Start**”⁷¹, που είναι από τα συνηθέστερα οικογενειακά προγράμματα που εφαρμόζονται στον Καναδά. Στοχεύουν συνήθως σε χαμηλού εισοδήματος οικογένειες στις οποίες παρέχεται βοήθεια ώστε να προάγουν τη συναισθηματική, ψυχολογική και κοινωνική ανάπτυξη των παιδιών. Προβλέπουν την εκπαίδευση, την κατάρτιση και τη συνεχή υποστήριξη των γονιών με παιδιά που παρουσιάζουν άτακτη συμπεριφορά. Η παρακολούθηση είναι προαιρετική και οι γονείς παραπέμπονται από κοινωνικές υπηρεσίες.

Το “**Preparing for the Drug Free Years**”⁷² είναι ένα επιπλέον πρόγραμμα που σχεδιάστηκε προκειμένου να πληροφορήσει και να εκπαιδεύσει τους γονείς σε θέματα που σχετίζονται με την κατανάλωση ναρκωτικών ουσιών από εφήβους καθώς και τα προβλήματα συμπεριφοράς που παρουσιάζουν τα παιδιά κυρίως στις ηλικίες μεταξύ 4-8 ετών. Το

⁷¹ Βλ. National Crime Prevention Strategy (2004), “*Calgary’s Crime Prevention Throyg Social Development Network: Youth Ath Risk*”, Mount Royal College, Canada, σελ.25.

⁷² Βλ. David Hawkins & Richard Catalano, “*Preparing for The Drug Years*”, Developmental Research & Proghramms, http://www.strengtheningfamilies.org/html/programs_1999/05_PDFY.html

συγκεκριμένο πρόγραμμα επισημαίνει τους κινδύνους που μπορεί να οδηγήσουν τα παιδιά στη χρήση ναρκωτικών ουσιών ενώ παράλληλα καθοδηγεί τους γονείς ώστε να αναπτύξουν ένα υγιές δέσιμο με τα παιδιά τους και τους εκπαιδεύει ώστε να μπορούν να δρουν προστατευτικά απέναντί τους.

Τέλος, το πρόγραμμα **“It’s Dad’s Work Too”**⁷³ βασίζεται στην υπόθεση ότι τα ακατάλληλα γονεϊκά πρότυπα ρόλων στην οικογένεια προδιαθέτουν τα παιδιά στην παραβατικότητα και την κατάχρηση αλκοόλ ή άλλων ουσιών. Απευθύνεται κυρίως σε πατέρες που αντιμετωπίζουν προβλήματα στην άσκηση του γονεϊκού τους ρόλου, εξαιτίας παραβατικής συμπεριφοράς των ίδιων, ενδοοικογενειακής βίας, κατάχρησης αλκοόλ ή άλλων ναρκωτικών ουσιών και ειδικότερα σε πρώην φυλακισμένους τους οποίους φιλοδοξεί να τους στηρίξει κατά την επιστροφή τους στην οικογένεια και στην κοινωνία. Το εν λόγω πρόγραμμα έχει σκοπό να ενισχύσει την αυτοπεποίθηση αυτών των ατόμων, να τους μάθει τεχνικές για το πώς να διαχειρίζονται το θυμό τους και να ενισχύσει τις ικανότητές τους στο γονεϊκό ρόλο μέσα από την προσωπική ανάπτυξη.

3.3 Πρόληψη μέσω του σχολείου

Μετά την οικογένεια, το σχολείο είναι ο επόμενος σημαντικότερος θεσμός κοινωνικοποίησης, καθώς τα παιδιά μαθαίνουν την κοινωνικά αποδεκτή συμπεριφορά και αναπτύσσουν γνωστικές δεξιότητες που θα τους

⁷³ Balabin K. (1990), *“Family Care/Parenting Support Model: Parenting: It’s Dad’s Work Too!”*, στο *“Youth Crime Prevention”*, Proceedings of a Policy Forum, Held 28 and 29 August 1990, Edited by Boronia Halstead, Australian Institute of Criminology, σελ.197.

βοηθήσουν να ανταπεξέλθουν στις δυσκολίες της ζωής. Σε διεθνές επίπεδο, λειτουργούν προγράμματα που βασίζονται στο σχολείο, στόχος των οποίων είναι η υγιής ανάπτυξη, προστασία και ευημερία των μαθητών, η κοινωνικοποίησή τους εν γένει, ώστε να γίνουν ενεργοί και παραγωγικοί πολίτες. Μεταξύ άλλων, τα περισσότερα προγράμματα που βασίζονται στο σχολείο εστιάζουν συνήθως στην μείωση και πρόληψη της αντικοινωνικής και παραβατικής συμπεριφοράς, καθώς και στην αύξηση της σχολικής επίδοσης⁷⁴.

Δύο παρεμβάσεις που υλοποιήθηκαν σε σχολεία με τη συμμετοχή μαθητών, εκπαιδευτικών, γονέων και μελών της κοινότητας είναι τα προγράμματα **“PATHE”** και **“CARE”**⁷⁵. Σκοπός τους ήταν η ενίσχυση του δεσμού των μαθητών με το σχολείο, η ακαδημαϊκή επιτυχία, η αύξηση της αυτοεκτίμησης και της επικοινωνίας μεταξύ των μαθητών.

Για την επίτευξη αυτού του στόχου πραγματοποιήθηκαν αλλαγές τόσο στις δομές όσο και στον τρόπο λειτουργίας του σχολείου, αναπροσαρμόστηκε το πρόγραμμα των μαθημάτων, εισήχθησαν μαθήματα δεξιοτήτων, εξωσχολικές δραστηριότητες, συμβουλευτικά προγράμματα επαγγελματικού προσανατολισμού, ειδικά ακαδημαϊκά και συμπεριφορικά συμβουλευτικά προγράμματα για μαθητές με χαμηλές σχολικές επιδόσεις και δυσκολία συγκέντρωσης. Επίσης προωθήθηκαν παρεμβάσεις στην οικογένεια που στόχο είχαν να αυξήσουν την επικοινωνία μεταξύ γονέων και παιδιών.

⁷⁴ Βλ. Loeber R. & Farrington D., 1998, *Serious and Violent Juvenile Offenders: Risk Factors and Successful Interventions*, Sage publications, Thousand Oaks, California, σελ.197.

⁷⁵ Βλ. Australian Institute of Criminology (2002), *“What works in reducing young people’s involvement in crime?”*, Review of current literature on youth crime prevention, Reducing young people’s involvement in crime – Project, Report prepared by the Australian institute of Criminology, Australian Capital Territory Government,, σελ 23.

Τα αποτελέσματα των παραπάνω προγραμμάτων έδειξαν μείωση των αποβολών των μαθητών από το σχολικό περιβάλλον, της παραβατικής συμπεριφοράς και της χρήσης ναρκωτικών⁷⁶. Αξίζει δε να σημειωθεί ότι τα σχολεία που συμμετείχαν στο πρόγραμμα “CARE” σημείωσαν μείωση της παραβατικότητας κατά 20% σε σύγκριση με το σχολείο ελέγχου που είχε αύξηση 11%.

Ένα από τα πολλά προγράμματα πρόληψης που βασίζονται στο σχολείο είναι και τα **εναλλακτικά σχολεία**. Πρόκειται για εξειδικευμένα εκπαιδευτικά περιβάλλοντα που δίνουν έμφαση στις μικρές τάξεις, την εξατομικευμένη διδασκαλία και τις μη ανταγωνιστικές αξιολογήσεις των μαθητών και απευθύνονται σε ανηλίκους που αντιμετωπίζουν δυσκολίες στην συμπεριφορά τους που δεν τους επιτρέπουν να αναπτύξουν τις ικανότητές τους στα κοινά σχολεία.

Το αξιοσημείωτο είναι ότι τα αποτελέσματα που προέκυψαν από την εφαρμογή αυτού του προγράμματος σε διαφορετικές χώρες έδειξαν αντιφατικά στοιχεία. Έτσι ενώ στις Η.Π.Α. τα εναλλακτικά σχολεία έχουν αξιολογηθεί ως αποτελεσματικά⁷⁷, στην Αγγλία τα αποτελέσματα των αξιολογήσεων είναι πιο συγκεχυμένα.

Συγκεκριμένα μια αξιολόγηση των εναλλακτικών σχολείων (**Alternative Education Initiatives –AEIs**)⁷⁸ στην Αγγλία έδειξε ότι τα τρία τέταρτα των μαθητών που τα παρακολούθησαν επέδειξαν βελτίωση στη συμπεριφορά τους και οι μισοί δήλωσαν ότι έλαβαν κάποια προσόντα, ενώ κάποιοι μαθητές παρατήρησαν ότι δεν ήταν ισοδύναμα με τα κανονικά σχολεία. Τα περιστατικά

⁷⁶ Βλ. όπ.π., σελ. 24.

⁷⁷ Βλ. σχετικά σε Office of Justice Programms, U.S. Department of Justice, <http://ojjdp.ncjrs.org/>

⁷⁸ Βλ. Home Office (2004), “*The role of education in enhancing life chances and preventing offending*”, Home Office Development and Practice Report, 2004, σελ.2

παραβατικής συμπεριφοράς αυξήθηκαν από τους μαθητές των εναλλακτικών σχολείων κατά το χρόνο αξιολόγησης, ωστόσο λιγότεροι μαθητές ήταν υπεύθυνοι για τις πράξεις αυτές σε σχέση με τον προηγούμενο χρόνο.

Άλλο πρόγραμμα είναι η **επανορθωτική δικαιοσύνη**⁷⁹ στα σχολεία (**Restorative Justice in School**). Στόχος τέτοιων προγραμμάτων ειρηνικής επίλυσης των διαφορών και συμφιλίωσης είναι η μείωση της παραβατικής συμπεριφοράς, της επιθετικότητας και της θυματοποίησης καθώς και η συμφιλίωση δράστη και θύματος μέσω της αποκατάστασης της βλάβης και της αποζημίωσης του θύματος.

Η αξιολόγηση⁸⁰ αυτού του προγράμματος που έγινε σε σχολεία της Αγγλίας από το 2001 έως το 2004 κατέδειξε ότι οι συνεδρίες επανορθωτικής δικαιοσύνης κατέληξαν: α) σε ποσοστό 92% σε συμφιλίωση των μερών, β) σε υψηλό ποσοστό ικανοποίησης μεταξύ των μαθητών που συμμετείχαν στις συνεδρίες. Πιο συγκεκριμένα, το 89% δήλωσε ότι ήταν ικανοποιημένο από το αποτέλεσμα και το 93% δήλωσε ότι θεωρούσε δίκαιη τη διαδικασία και ότι αποδόθηκε δικαιοσύνη.

Πολλές είναι επίσης οι έρευνες που τονίζουν τη σημασία της παρέμβασης στην προσχολική ηλικία για τη γνωστική και κοινωνική ανάπτυξη του παιδιού. Στη Γερμανία, το πρόγραμμα “**Faustlos**”⁸¹ απευθύνεται σε παιδιά νηπιαγωγείου και δημοτικού και στοχεύει να μειώσει την επιθετική

⁷⁹ Βλ. Μαγγανάς Α., «Η επανορθωτική δικαιοσύνη (restorative justice) ως μέσον επίτευξης της κοινωνικής ειρήνης», Ποινική Δικαιοσύνη, 5/2000. σελ.553-561.

⁸⁰ Βλ. Youth Justice Board (2004), “*National evaluation of the Restorative Justice in Schools Programme*”, Youth Justice Board for England and Wales, London.

⁸¹ International Centre for the Prevention of Crime (2005), “*Urban Crime Prevention and Youth at Risk*”, Compendium of Promising Strategies and Programmes from around the World, Prepared for the 11th United Nations Congress on Crime Prevention and Criminal Justice, Bangkok, International Centre for the Prevention of Crime, Montréal, Québec, Canada, σελ. 51

συμπεριφορά και να αναπτύξει κοινωνικές και συναισθηματικές δεξιότητες, μέσα από το διάλογο με τους δασκάλους και το παιχνίδι με τα παιδιά, καθώς και να τονώσει τις αξίες της Δημοκρατίας που διέπουν τους θεσμούς και την κοινωνία. Προς επίτευξη αυτού του σκοπού χρησιμοποιεί ψυχολογικά προγράμματα πρόληψης που εστιάζουν στην επίλυση των προβλημάτων, στον έλεγχο του αυθορμητισμού και τη διαχείριση του θυμού.

Μελέτες έδειξαν σημαντικές αλλαγές στις συναισθηματικές δεξιότητες και την προ-κοινωνική ανάπτυξη των παιδιών που παρακολούθησαν και ολοκλήρωσαν το συγκεκριμένο πρόγραμμα. Συγκεκριμένα, μια τριετής μελέτη 44 διαφορετικών τάξεων (30 τάξεις μελετήθηκαν ως πειραματική ομάδα και 14 τάξεις μελετήθηκαν ως ομάδα ελέγχου) στην περιοχή της Χαϊδεμβέργης, κατέδειξε ότι υπήρχε μεγάλη αλλαγή στην κοινωνική και συναισθηματική ανάπτυξη των παιδιών ηλικίας 6-9 ετών, μείωση του άγχους, της εσωστρέφειας και της επιθετικής συμπεριφοράς κατά τη σύγκριση με τα παιδιά της ομάδας ελέγχου.

Άλλα προγράμματα δίνουν έμφαση στην ψυχολογική και κοινωνική υποστήριξη. Ένα τέτοιο πρόγραμμα ξεκίνησε το 1991 σε ένα μικρό δημοτικό σχολείο στην περιοχή Οντάριο του Καναδά. Πρόκειται για το πρόγραμμα **“Together We Light the Way”(TWLTW)**⁸². Το σχολείο βρισκόταν σε μια περιοχή με χαμηλό κοινωνικοοικονομικό επίπεδο, με υψηλά επίπεδα ανεργίας, έντονη πληθυσμιακή κινητικότητα και αυξημένα ποσοστά εγκληματικότητας και ενδοοικογενειακής βίας. Επιπρόσθετα, οι τοπικές επιχειρήσεις αποτελούσαν συχνά στόχο βανδαλισμών και εγκλημάτων από

⁸² Βλ. όπ.π., σελ.41.

τους μαθητές, ενώ το σχολείο σημείωνε τη χαμηλότερη ακαδημαϊκή επίδοση στην περιοχή και γι' αυτό το λόγο είχε προταθεί να κλείσει.

Το πρόγραμμα απευθυνόταν σε παιδιά ηλικίας 4-14 ετών και στόχευε στην πρόληψη της αντικοινωνικής συμπεριφοράς δημιουργώντας ασφαλείς και προστατευτικές κοινότητες, όπου τα παιδιά μαθαίνουν και καλλιεργούνται ακαδημαϊκά, κοινωνικά και συναισθηματικά. Πιο συγκεκριμένα, το πρόγραμμα σχεδιάστηκε έτσι ώστε να δημιουργήσει υπεύθυνα άτομα μειώνοντας τους παράγοντες κινδύνου που σχετίζονται με την εγκληματικότητα και ενισχύοντας παράλληλα τους προστατευτικούς παράγοντες (επιτυχία στο σχολείο, αίσθημα ασφάλειας, θετικά πρότυπα, σχέσεις οικογένειας – σχολείου και δεσμό με ενήλικες).

Η αξιολόγηση του προγράμματος έδειξε ότι, όχι μόνο δεν έκλεισε το σχολείο, αλλά μειώθηκε η βία και η επιθετικότητα των μαθητών σε ποσοστό 76% ενώ παράλληλα βελτιώθηκε και η στάση τους απέναντι στο σχολείο αλλά και η ακαδημαϊκή τους επίδοση εν γένει.

Ένα άλλο πρόγραμμα είναι το «**Seattle Social Development Project**»⁸³. Το πρόγραμμα εφαρμόστηκε σε δημόσια δημοτικά σχολεία του Σιάτλ και της Ουάσιγκτον των Η.Π.Α. Σκοπός του προγράμματος ήταν να ενισχυθούν οι δεσμοί των παιδιών με το σχολείο και την οικογένεια προκειμένου να μειωθούν οι παράγοντες που οδηγούν στην παραβατικότητα και στην αντικοινωνική συμπεριφορά. Στην υλοποίηση του προγράμματος συμμετείχαν γονείς, παιδιά στα οποία εντοπίζονταν παράγοντες κινδύνου και

⁸³ Βλ. Gant, F. & Grabosky, P. (2000), *“The Promise of Crime Prevention: Second Edition”*, Australian Institute of Criminology, Research and Public Policy Series, No. 31, σελ. 36.

η ευρύτερη κοινότητα. Το πρόγραμμα εφαρμόστηκε από την πρώτη έως την έκτη τάξη του δημοτικού και συνδύαζε εκμάθηση των εκπαιδευτικών σε δεξιότητες που προήγαγαν την ενίσχυση των δεσμών του παιδιού με το σχολείο, ανάπτυξη δεξιοτήτων στους γονείς ώστε να διαχειρίζονται τις οικογένειές τους με τρόπο που προήγαγε την ενίσχυση των δεσμών του παιδιού με την οικογένεια και το σχολείο καθώς και γνωστική και κοινωνική ανάπτυξη των ίδιων των παιδιών σε δεξιότητες επίλυσης προβλημάτων. Έξι χρόνια μετά την παρέμβαση (στην ηλικία των 18 ετών), έγινε η αξιολόγησή του, η οποία και έδειξε ότι η ομάδα που δέχτηκε την παρέμβαση επέδειξε μεγαλύτερη δέσμευση στο σχολείο, καλύτερη ακαδημαϊκή επίδοση και μικρότερη αντικοινωνική συμπεριφορά σε σύγκριση με την ομάδα ελέγχου. Επίσης, σε σχέση με την ομάδα ελέγχου, συγκέντρωνε χαμηλότερα ποσοστά βίαιης συμπεριφοράς (48.3% έναντι 59.7%), κατανάλωσης αλκοόλ (15% έναντι 25%), λιγότερους περιστασιακούς συντρόφους (49.7% έναντι 61.5%) και λιγότερες εγκυμοσύνες (17.1% έναντι 26.4%).

Επιπλέον, υπάρχουν και προγράμματα που απευθύνονται σε ειδικές ομάδες μαθητών. Ένα τέτοιο πρόγραμμα είναι το «**Ruori Project**»⁸⁴ το οποίο ξεκίνησε το 2001 σε δύο σχολεία της Φινλανδίας και απευθυνόταν σε νέους 11-18 ετών που αντιμετώπιζαν δυσκολίες στη συμπεριφορά και προβλήματα χρήσης ουσιών. Στόχος αυτού του προγράμματος ήταν η μείωση τέτοιων συμπεριφορών, η ενδυνάμωση της ταυτότητας των νέων, των οικογενειακών και κοινωνικών δεσμών. Το πρόγραμμα έδινε μια δεύτερη ευκαιρία σε αυτά τα παιδιά και για το σκοπό αυτό οι νέοι που αναγνωρίζονταν από το σχολείο ότι

⁸⁴ International Centre for the Prevention of Crime (2005), “*Urban Crime Prevention and Youth at Risk*”, Compendium of Promising Strategies and Programmes from around the World», Prepared for the 11th United Nations Congress on Crime Prevention and Criminal Justice, Bangkok, International Centre for the Prevention of Crime, Montréal, Québec, Canada, σελ 47.

βρίσκονταν σε κίνδυνο, συμμετείχαν σε ομαδικές συναντήσεις για 18-24 μήνες υπό την επίβλεψη κάποιου ειδικού. Παράλληλα, το πρόγραμμα παρείχε βοήθεια στα μαθήματα του σχολείου και στις εξετάσεις, επίσης διοργανώνονταν αρκετές εκδρομές προκειμένου να κοινωνικοποιηθούν οι νέοι και ταυτόχρονα προβλέπονταν και κάποιες επισκέψεις στην οικογένεια. Τα αποτελέσματα της εφαρμογής του «Ruori Project» ήταν θετικά. Το 83% των νέων έδειξε βελτίωση της απόδοσης στα μαθήματα, μείωσε τις απουσίες και την επιθετικότητα και έμαθε να θέτει στόχους. Επιπλέον όλοι οι συμμετέχοντες κέρδισαν μεγαλύτερο έλεγχο σε όλους τους τομείς της ζωής τους, ενώ το 69% των επιλέξιμων για αποφοίτηση, αποφοίτησε με επιτυχία.

Τέλος, ένα πρόγραμμα που αξίζει να επισημάνουμε και βασίζεται στην εκπαίδευση και ενημέρωση μαθητών και γονέων είναι αυτό που ξεκίνησε το 1983 στην Νορβηγία⁸⁵. Πρόκειται για ένα συνοπτικό πρόγραμμα αντιμετώπισης της παιδικής επιθετικότητας στο σχολείο και εφαρμόστηκε σε 42 δημοτικά της Νορβηγίας. Τα συστατικά μέρη-κλειδιά του προγράμματος περιελάμβαναν ένα βιβλιαράκι για το προσωπικό των σχολείων, που περιέγραφε τα προβλήματα των παιδιών που τρομοκρατούν άλλα και των θυμάτων τους και πώς να παρεμβαίνουν αποτελεσματικά, πληροφορίες και συμβουλές στους γονείς πώς να αντιμετωπίζουν τα παιδιά τους, αν είναι βίαια και επιτίθενται σε άλλα παιδιά ή αν είναι από αυτά που δέχονται επιθέσεις συμμαθητών τους και πρόσβαση σε ένα πληροφοριακό βίντεο σχετικά με την παιδική παραβατικότητα και τις επιδράσεις της στην κοινωνία. Μετά από δύο

⁸⁵ Βλ. Waller, I. & Welsh, B. (1999), «*Πρόληψη της εγκληματικότητας: Ενέργειες, αποτελέσματα, πλεονεκτήματα και συμπεράσματα*», Ποινική Δικαιοσύνη 4/1999, σελ. 374.

χρόνια το πρόγραμμα είχε μειώσει την παιδική επιθετικότητα στα σχολεία κατά 50 %.

3.4 Πρόληψη μέσω της κοινότητας.

Με τον όρο κοινότητα⁸⁶ εννοείται το σύνολο των ανθρώπων που ζουν σε ένα κοινό περιβάλλον, που διέπεται από συγκεκριμένους κανόνες, κοινές αξίες, ήθη και έθιμα και στα πλαίσια αυτής οι άνθρωποι που τη συνιστούν αλληλεπιδρούν μεταξύ τους. Με αυτή την έννοια, η κοινότητα αποτελεί το βασικό θεσμό ανάπτυξης των προγραμμάτων πρόληψης και τον κεντρικό άξονα για αποτελεσματικές παρεμβάσεις πρόληψης της εγκληματικότητας. Η επιρροή που έχει η κοινότητα στους ανηλίκους είναι σημαντική, καθώς μέσω των δράσεων που μπορούν να αναπτυχθούν δια μέσου αυτής, τα παιδιά αποκτούν τη δυνατότητα να αναπτύξουν πρωτοβουλίες τέτοιες που να καλύπτουν δημιουργικά τον ελεύθερο χρόνο τους, γεγονός που σίγουρα δρα αποτρεπτικά σε κάθε είδους παραβατική συμπεριφορά από την πλευρά τους. Παρακάτω θα αναπτυχθούν μερικά τέτοια προγράμματα που θα καταδείξουν αυτήν ακριβώς την δυνατότητα των κοινοτικών παρεμβάσεων.

⁸⁶ Βλ. Sherman L. (1996), “*Communities and Crime Prevention*”, στο National Institute of Justice (1996), “*Preventing crime: What works, what doesn't, what's promising*”, A report to the United States Congress, National Institute of Justice, Department of Criminology and Criminal Justice, University of Maryland, σελ 3-4).

Το πρόγραμμα Bonnemaison⁸⁷

Το πρόγραμμα αυτό άρχισε να εφαρμόζεται όταν το καλοκαίρι του 1981 ξέσπασαν στη Γαλλία, λίγο μετά την εκλογή του Μιτεράν στην πρωθυπουργία της χώρας, μεγάλες αναταραχές σε υποβαθμισμένα προάστια στην Λιόν και την Μασσαλία. Πρωταγωνιστές αυτών των αναταραχών ήταν νέοι, οι οποίοι προέβησαν σε τέτοια επιθετική συμπεριφορά που η κατάσταση έτεινε να πάρει τη μορφή εξέγερσης. Η άμεση αντίδραση του κρατικού μηχανισμού ήταν να τεθεί σε εφαρμογή ένα πρόγραμμα που αφορούσε στη λειτουργία καλοκαιρινών κατασκηνώσεων (ete-jeunes) για παιδιά και νέους και γενικότερα στην οργάνωση δραστηριοτήτων με σκοπό να τους κρατήσουν απασχολημένους και εκτός δρόμου προκειμένου να σταματήσουν να προβαίνουν σε εμπρησμούς, κλοπές οχημάτων, διαδηλώσεις κλπ. Πιο συγκεκριμένα, προς αυτό το σκοπό, οργανώθηκαν προγράμματα αναψυχής, που περιελάμβαναν ακόμα και θεατρικές παραστάσεις καθώς και εντατικά καλοκαιρινά μαθήματα για όσους παρουσίαζαν χαμηλές επιδόσεις στο σχολείο. Στόχος αυτών των δράσεων ήταν να βγάλουν τη νεολαία από την καλοκαιρινή απραξία και από την μουντή και απογοητευτική καθημερινότητα της γειτονιάς, όπου επικρατούσε η φτώχεια και η έλλειψη ευκαιριών.

Η πολιτική καταπολέμησης και πρόληψης της εγκληματικότητας εκείνης της περιόδου, βρήκε θερμούς υποστηρικτές σχεδόν σε κάθε δήμο και κοινότητα της χώρας, οι οποίοι κάθε χρόνο προστίθεντο στις κινητοποιήσεις. Η απήχηση ήταν τόσο μεγάλη που προκάλεσε τη δημιουργία 18 πιλοτικών συμβουλίων μέχρι το 1983 , ενώ 5 χρόνια μετά η χώρα αριθμούσε πάνω από

⁸⁷ Adams Sutton, Ph.D., Director, South Australian Crime Prevention and Criminology Unit, **The Bonnemaison Model, Theory & Application**», <http://www.aic.gov.au/publications/youth-crime/sutton.pdf> , σελ.61-65

500 συμβούλια εκ των οποίων πολλά είχαν την έδρα τους σε 180 πόλεις με πληθυσμό 30.000 κατοίκους και άνω. Ως απάντηση στη μεγάλη αυτή ανταπόκριση του εν λόγω προγράμματος, η Κυβέρνηση προχώρησε στη σύσταση τριών εθνικών εξεταστικών συμβουλίων. Το πρώτο ήταν επιφορτισμένο με την εύρεση τρόπων για μεγαλύτερη συμμετοχή των νέων στις διάφορες κοινωνικές δραστηριότητες και για μείωση της ανεργίας που τους έπληττε. Τα άλλα δύο, υπό τη διοίκηση των Δημάρχων των μεγαλύτερων πόλεων, είχαν ως σκοπό την εκτίμηση των προβλημάτων που μαστίζαν τις υποβαθμισμένες περιοχές και την εξεύρεση τρόπων καταπολέμησης του εγκλήματος.

Ειδικά, όσον αφορά την επιτροπή καταπολέμησης της εγκληματικότητας, Πρόεδρος αυτής ορίστηκε ο M.Gilbert Bonnemaïson, Δήμαρχος του Epinay-Sur-Seine, μιας πόλης κοντά στο Παρίσι. Το Δεκέμβριο του 1982, η επιτροπή του Gilbert Bonnemaïson, διατεινόταν πώς η σκλήρυνση της ποινικής αντιμετώπισης της νεανικής παραβατικότητας και οι αλλαγές στην επιβολή του νόμου δεν ήταν δυνατό να μειώσουν την ολοένα και περισσότερο ανερχόμενη παραβατική συμπεριφορά των νέων. Υποστήριξαν πως το θέμα θα λυνόταν μόνο με το σχεδιασμό μιας εθνικής πολιτικής, η οποία όμως θα στόχευε στην λύση των τοπικών προβλημάτων, όπως κακή κατάσταση των οικημάτων, αποξένωση και απομόνωση των νεαρών ατόμων, χρήση ναρκωτικών και ανεργία που μαστίζε συγκεκριμένες ομάδες του πληθυσμού, παράγοντες που ευθύνονταν για την κατάσταση που επικρατούσε. Για το λόγο αυτό, η συγκεκριμένη επιτροπή πρότεινε την ίδρυση Συμβουλίων πρόληψης της εγκληματικότητας σε τρία επίπεδα: εθνικό επίπεδο, επίπεδο επαρχιών και επίπεδο δήμων. Κατά την άποψη, μάλιστα,

των ειδικών της χώρας τα μεγαλύτερα ποσοστά επιτυχίας σημείωσαν το Εθνικό Συμβούλιο Πρόληψης καθώς και τα μικρά Δημοτικά Συμβούλια.

Η κυριότερη συμβολή του σχεδίου Bonnemaison ήταν ότι κατέστη σαφές από την επιτροπή πως δεν αρκεί ο τέλειος σχεδιασμός και η άψογη λειτουργία των εκάστοτε οργανισμών που έρχονται σε επαφή με τους νέους, αλλά η συνεργασία για την κοινή αντιμετώπιση των προβλημάτων και η ανταλλαγή πληροφοριών μεταξύ τους είναι αυτά τα στοιχεία που θα συντελέσουν στη αποτελεσματική μείωση της εμπλοκής των νέων σε παραβατικές δράσεις. Αυτό που απαιτείται είναι συνεργασία μεταξύ των επιμέρους φορέων και ομάδων, κρατικών, μη κυβερνητικών και εθελοντικών, ο συνδυασμός εθνικής, επαρχιακής και τοπικής συντονισμένης αντιμετώπισης του εγκλήματος υπό τη σκέπη ενός κεντρικού οργάνου (πχ. Εθνικό Συμβούλιο Πρόληψης), αξιοποίηση των υπαρχόντων ήδη προγραμμάτων και εγκαταστάσεων καθώς και στενότερη επαφή με τις περιθωριοποιημένες ομάδες των ανηλίκων.

Προγράμματα που βασίζονται σε δραστηριότητες του ελεύθερου χρόνου (Recreation Programmes⁸⁸)

Τα προγράμματα αναψυχής λαμβάνουν συνήθως χώρα μετά το σχολείο, τα Σαββατοκύριακα ή κατά τη διάρκεια των σχολικών διακοπών και παρέχουν στους νέους ένα ασφαλές περιβάλλον για να περάσουν δημιουργικά τον ελεύθερο χρόνο τους με τους συνομιλήκους και τους

⁸⁸ Βλ. Australian Institute of Criminology (2002), “What works in reducing young people’s involvement in crime?”, Review of current literature on youth crime prevention, Australian Institute of Criminology, σελ. 39-41

ενήλικες⁸⁹. Μέσω αυτών των προγραμμάτων προωθείται η δημιουργική δραστηριότητα, αποτρέπεται η πλήξη των παιδιών, ενδυναμώνονται οι δεσμοί τους με την κοινωνία, αυξάνεται η αυτοεκτίμησή τους, μαθαίνουν να λαμβάνουν πρωτοβουλίες, να θέτουν ομαδικούς στόχους, να επιλύουν προβλήματα, να συνεργάζονται και να επιδεικνύουν υπεύθυνη κοινωνική συμπεριφορά, που συμβάλλει στη μείωση της παραβατικότητας.

Χαρακτηριστικά αναφέρουμε τη λειτουργία ενός μετασχολικού προγράμματος στον Καναδά, το οποίο απευθύνεται σε ηλικίες 5-15 ετών και περιλαμβάνει αθλήματα, μουσική, χορό και προσκοπικές δραστηριότητες για τα παιδιά που «μειονεκτούν»⁹⁰. Η αξιολόγηση του προγράμματος έδειξε ότι οι συλλήψεις μειώθηκαν κατά 75% σε σχέση με την ομάδα ελέγχου στην οποία οι συλλήψεις αυξήθηκαν κατά 67%. Αξιοσημείωτο είναι δε το γεγονός ότι η επίδραση αυτή μετρήθηκε 16 μήνες μετά την εφαρμογή του προγράμματος. Επιπλέον, σημειώθηκε μείωση στην αντικοινωνική συμπεριφορά η οποία διατηρήθηκε και μετά τη λήξη του προγράμματος σε αντίθεση με την ομάδα ελέγχου όπου η αντικοινωνική συμπεριφορά παρέμεινε σταθερή. Τέλος, παρατηρήθηκε αύξηση της αυτοεκτίμησης των συμμετεχόντων στο πρόγραμμα.

Παρόμοια προγράμματα εφαρμόζονται και στην Αυστραλία⁹¹. Ένα από τα πολλά προγράμματα που εφαρμόζεται στην Τασμανία της Αυστραλίας είναι και το πρόγραμμα **“Rip & Tear Theatre”**⁹². Το συγκεκριμένο πρόγραμμα

⁸⁹ Βλ. Όπ.π.,σελ. 39.

⁹⁰ Βλ. όπ.π.,σελ.39.

⁹¹ Βλ. May, R. (1999), “A Youth Crime Prevention Program: Blue Light Youth Camps”, *National Overview of Crime Prevention*, σελ. 259-262.

⁹²Βλ. Australian Institute of Criminology (2002), “What works in reducing young people’s involvement in crime?”, όπ.π., σελ.39επ.

απευθύνεται σε ανηλίκους που βρίσκονται σε κίνδυνο ή σε παραβάτες και τους ενθαρρύνει να γράφουν και να ανεβάζουν θεατρικά έργα. Με αυτό τον τρόπο ενισχύονται οι ικανότητες και η αυτοπεποίθηση των συμμετεχόντων και επιπλέον μειώνεται η ανάμειξή τους στο έγκλημα και την υποτροπή.

Ένα ακόμα πρόγραμμα που εφαρμόζεται σε σχολεία στην Αυστραλία είναι το “**Aussie Sportsfun**”⁹³. Το εν λόγω πρόγραμμα εφαρμόζεται σε 100 γυμνάσια και 300 δημοτικά και δίνει την ευκαιρία σε παιδιά λυκείου ηλικίας 15-18 ετών να πάρουν το ρόλο του προπονητή σε ομάδες που παίζουν μικρότερα παιδιά από δημοτικά σχολεία και να τους εκπαιδεύουν σε αθλήματα. Απευθύνεται κυρίως σε παιδιά του δημοτικού που μένουν στο σπίτι χωρίς την επίβλεψη κάποιου μεγαλύτερου μετά το σχολείο και στοχεύει στην ενθάρρυνση των παιδιών να συμμετέχουν σε αθλητικές δραστηριότητες, πάντα βέβαια με την επίβλεψη κάποιου ειδικού. Τα αποτελέσματα είναι ενθαρρυντικά, καθώς όπως επισημαίνουν ειδικοί υπάρχει άμεση συνάφεια μεταξύ της συμμετοχής στον αθλητισμό και της πρόληψης της παραβατικότητας των ανηλίκων. Είναι, άλλωστε, εύκολα αποδεκτό το γεγονός ότι ο αθλητισμός διαδραματίζει καίριο ρόλο στην ανάπτυξη των νέων μας. Τα οφέλη του στην υγεία και στη διατήρηση μιας καλής φυσικής κατάστασης είναι προφανή, αλλά και τα προσωπικά και κοινωνικά οφέλη είναι εξίσου σημαντικά⁹⁴.

⁹³ Oldenhove, H. (1990), “*Physical Activities Model Youth Sport ... The Next Step*”, στο “*Youth Crime Prevention*”, Proceedings of a Policy Forum, Australian Institute of Criminology, August 1990, σελ. 182-184.

⁹⁴ Βλ. όπ.π., σελ.179.

Προγράμματα καθοδήγησης (Mentoring Programmes)

Η έλλειψη οργανωμένων δραστηριοτήτων για τους νέους σε υποβαθμισμένες περιοχές και η αύξηση των μονογονεϊκών οικογενειών έχουν μειώσει τον αριθμό των ενηλίκων προτύπων για τα παιδιά. Για την αναπλήρωση αυτού του κενού τέθηκαν σε εφαρμογή τα προγράμματα καθοδήγησης προκειμένου να παρέχουν αυτά τα μοντέλα ρόλων στα παιδιά και να τα βοηθήσουν να αναπτυχθούν κοινωνικά και συναισθηματικά⁹⁵. Ειδικότερα, τα προγράμματα αυτά βασίζονται στην επαφή των ανηλίκων, που θεωρείται από τις συνθήκες διαβίωσης, ότι βρίσκονται σε κίνδυνο, με ενηλίκους, οι οποίοι προσφέρονται εθελοντικά να τους εμπνεύσουν θετικά κοινωνικά πρότυπα κατά τη μετάβασή τους στην ενηλικίωση. Συνήθως συναντιούνται μια φορά την εβδομάδα και οι συναντήσεις τους λαμβάνουν χώρα σε διάφορα μέρη, όπως σπίτι, σινεμά, εστιατόρια, αθλητικούς χώρους, περιλαμβάνουν επισκέψεις σε μουσεία και άλλες ακαδημαϊκού ενδιαφέροντος εκδηλώσεις. Το πρόγραμμα βασίζεται στο σεβασμό μεταξύ των δύο αλληλεπιδρώντων (ανήλικος και ενήλικος) και στην συχνή επαφή και στήριξη του ενήλικα προς τον ανήλικο.

Ένα από τα μεγαλύτερα και παλαιότερα προγράμματα καθοδήγησης είναι το **“Big Brothers/Big Sisters of America”**⁹⁶, το οποίο απευθύνεται σε παιδιά ηλικίας 6-18 ετών που φαίνεται να συγκεντρώνουν παράγοντες κινδύνου. Μετά από ένα χρόνο εφαρμογής του προγράμματος τα αποτελέσματα έδειξαν ότι η πειραματική ομάδα σημείωσε μείωση κατά 46%

⁹⁵ Βλ. <http://www.solutionsforamerica.org/healthyfam/mentoring-programs.html>

⁹⁶ Βλ. Australian Institute of Criminology (2002), *“What works in reducing young people’s involvement in crime?”* Review of current literature on youth crime prevention, Australian Institute of Criminology, σελ. 31

της έναρξης χρήσης ναρκωτικών σε σχέση με τα παιδιά της ομάδας ελέγχου. Επίσης σημειώθηκε μείωση κατά 27% στην έναρξη της χρήσης αλκοόλ, 35% μείωση βιαιοπραγιών και 52% μείωση των απουσιών από το σχολείο (σκασιαρχείο).

Ένα επιπλέον πρόγραμμα καθοδήγησης στη Μεγάλη Βρετανία,⁹⁷ στοχεύει στη μείωση της εγκληματικότητας και της ριψοκίνδυνης συμπεριφοράς και απευθύνεται σε ανηλίκους 15-18 ετών που «μειονεκτούν», με σκοπό να τους βοηθήσει να επιστρέψουν στις σχολικές τους υποχρεώσεις ή στην εργασία τους. Εθελοντές από την κοινότητα αναλαμβάνουν το ρόλο του μέντορα για κάποιον ανήλικο για ένα χρόνο, ενώ παράλληλα ο ανήλικος παρακολουθεί μαθήματα επαγγελματικής κατάρτισης και μαθήματα προετοιμασίας για το πανεπιστήμιο. Μια αξιολόγηση του προγράμματος έδειξε ότι το 73% αυτών που ολοκλήρωσαν την πρώτη φάση του προγράμματος βρισκόταν ήδη σε κάποιο κολλέγιο ή βρήκαν εργασία και ότι οι συλλήψεις μειώθηκαν κατά 61% .

Γενικότερα πολλοί ανήλικοι που παρακολούθησαν τα προγράμματα καθοδήγησης, ανέφεραν υψηλά ποσοστά ικανοποίησης από αυτά, ενώ επιπλέον δήλωσαν ότι η επαφή με τον μέντορά τους, τους βοήθησε να μείνουν μακριά από το αλκοόλ, τα ναρκωτικά, τις φασαρίες και τη συμμετοχή σε συμμορίες⁹⁸.

⁹⁷ Βλ. όπ.π., σελ.31.

⁹⁸ Βλ. όπ.π., σελ. 31.

Προγράμματα γειτονιάς (Neighbourhood Watch Programs)

Τα προγράμματα γειτονιάς, ως γνωστόν, βασίζονται στην κινητοποίηση του κοινού προκειμένου να προλάβουν την εγκληματικότητα και παρόλο που μπορεί να έχουν θετικά αποτελέσματα, εντούτοις γεννούν προβληματισμό ως προς το ότι αφενός ενδέχεται να θέσουν σε κίνδυνο την ασφάλεια κάποιων πολιτών και αφετέρου μπορεί να οδηγήσουν σε αυθαιρεσίες ως προς τη δικαιοδοσία του κοινού και το μέτρο παρέμβασής του ενάντια στο έγκλημα.

Ωστόσο, εδώ θα αναφερθούμε ενδεικτικά σε κάποια προγράμματα γειτονιάς που εφαρμόζονται σε χώρες του εξωτερικού και έχουν να κάνουν με την πρόληψη της παραβατικότητας των νέων.

Ένα από τα σπουδαιότερα κοινοτικά προγράμματα που σχεδιάστηκαν για την πρόληψη της νεανικής παραβατικότητας, είναι το “**Centro Sister Isolina Ferre**”⁹⁹ που πρωτοξεκίνησε το 1986 στην κοινότητα Ponce Playa του Πουέρτο Ρίκο. Το πρόγραμμα στηρίζεται στην αρχή ότι μια κοινότητα που γνωρίζει τις δυνατότητές τις και τις παροχές που μπορεί να προσφέρει στη διαχείριση του εγκλήματος και της βίας, μπορεί χρησιμοποιώντας τις παροχές και τις τυχόν εγκαταστάσεις που διαθέτει να βελτιωθεί και να καλύψει τις ανάγκες της, κάνοντας την κοινότητα πιο βιώσιμη για τους κατοίκους της και την ανάπτυξη των παιδιών της. Οι εκπαιδευτικές εναλλακτικές λύσεις και οι ευκαιρίες απασχόλησης που προσφέρει το πρόγραμμα, αλλά και η παροχή υγειονομικής περίθαλψης και στήριξης των οικογενειών που βρίσκονται σε «κίνδυνο», έχει ως αποτέλεσμα την δημιουργία ενός περιβάλλοντος ευνοϊκού

⁹⁹ Βλ. M. Isolina Ferre, “*Prevention and control of violence through community revitalization, individual dignity, and personal self-confidence*”, στο *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, vol. 494, November 1987, σελ. 27επ.

για την ανάπτυξη και την ασφάλεια των πολιτών ενάντια στη βία και την εγκληματικότητα. Προς επιβεβαίωση αυτού του γεγονότος, μάλιστα, αναφέρουμε ότι σε μια μελέτη που πραγματοποιήθηκε, βρέθηκε ότι τα ποσοστά του εγκλήματος μεταξύ των ανηλίκων μειώθηκαν κατά 50%.

Ένα άλλο πρόγραμμα με σκοπό την πρόληψη της βίας και του εγκλήματος χρησιμοποιείται στη Νορβηγία, το αποκαλούμενο **“Nighthtravens”**¹⁰⁰. Εκεί, οι νέοι έχουν τη συνήθεια να βγαίνουν έξω τα Σαββατοκύριακα και να καταναλώνουν μεγάλες ποσότητες αλκοόλ, με αποτέλεσμα να μπλέκουν σε φασαρίες, να διαπράττουν εγκλήματα και να ασκούν βία, γεγονός που αυξάνει το φόβο των κατοίκων οι οποίοι προτιμούν να μένουν το βράδι σπίτι παρά να κυκλοφορούν αργά τη νύχτα στο δρόμο. Στο πρόγραμμα συμμετέχουν ενήλικες που αναλαμβάνουν εθελοντικά τα Σαββατοκύριακα να κάνουν περιπολίες το βράδι στις επικίνδυνες περιοχές, προκειμένου να προλάβουν περιστατικά βίας και εγκλήματος, συμπεριλαμβανομένων και των περιπτώσεων υπερβολικής κατανάλωσης ποτού και ναρκωτικών μεταξύ των ανηλίκων και των νέων γενικότερα. Σκοπός του προγράμματος είναι να δημιουργηθεί ένα ασφαλές περιβάλλον και να ενθαρρύνει τους νέους να έρχονται σε επαφή με αυτούς τους εθελοντές αν αντιμετωπίζουν κάποιο πρόβλημα. Οι εθελοντές είναι χωρισμένοι σε ομάδες των τριών και φορούν ειδικά κίτρινα γιλέκα για να είναι ευδιάκριτοι στους πολίτες. Εκπαιδεύονται σε θέματα ναρκωτικών, ψυχολογίας των νέων και πρώτων βοηθειών, ενώ μαθαίνουν να μην παρεμβαίνουν σε επικίνδυνες καταστάσεις αλλά μόνο να παρατηρούν, να παρέχουν πληροφορίες και να

¹⁰⁰ Βλ. International Centre for the Prevention of Crime (2005), *“Urban Crime Prevention and Youth at Risk”*, Compendium of Promising Strategies and Programmes from around the World, Prepared for the 11th United Nations Congress on Crime Prevention and Criminal Justice, Bangkok, 2005, International Centre for the Prevention of Crime, Montréal, Québec, Canada, σελ. 24

επικοινωνούν με την αστυνομία εφόσον συμβεί κάτι. Πολλές Ευρωπαϊκές χώρες εφάρμοσαν αυτό το πρόγραμμα, όπως η Δανία, η Σουηδία, η Σλοβακία και η Ισπανία και έχει αποδειχθεί ότι αποτελεί ένα εξαιρετικό παράδειγμα συνεργασίας ιδιωτικού και δημόσιου τομέα στην πρόληψη του εγκλήματος. Ενδεικτικά αναφέρουμε από επίσημες αναφορές της αστυνομίας ότι τα εγκλήματα που διαπράττονταν το Σαββατοκύριακο μειώθηκαν κατά 88% με ένα μέσο όρο πλήρους έλλειψης εγκλημάτων 50%.

Τέλος, στην Ολλανδία το πρόγραμμα «**HALT**»¹⁰¹ δημιουργήθηκε για να αντιμετωπίσει το πρόβλημα των νέων που κάνουν βανδαλισμούς. Αφορά συνεργασία μεταξύ της αστυνομίας, Εισαγγελίας, των δημοτικών αρχών, των θυμάτων και της κοινότητας, ώστε να εξασφαλισθεί ότι οι νεαροί δράστες θα αποκαταστήσουν τις ζημιές που προξένησαν και να βοηθηθούν οι νέοι στην εύρεση εργασίας, σε στεγαστικά και εκπαιδευτικά προβλήματα. Μετά από ένα χρόνο η ομάδα-πιλότος, συγκρινόμενη με αντίστοιχη ομάδα ελέγχου, έπαψε να συμμετέχει σε βανδαλισμούς κατά ποσοστό 63% έναντι 25%, ενώ παρατηρήθηκε ένα 60% στη γενική μείωση.

Προγράμματα Κοινωνικής Ένταξης Νέων (Youth Inclusion Programmes).

Το 2000 το Συμβούλιο Δικαιοσύνης της νεολαίας (Youth Justice Board) συνέστησε το πρόγραμμα κοινωνικής ένταξης των νέων (Youth inclusion Programme)¹⁰², ως μέρος της στρατηγικής του για την αντιμετώπιση της εγκληματικότητας των νέων. Το πρόγραμμα λειτουργεί στις πιο

¹⁰¹ Βλ. Waller, I. & Welsh, B. (1999), «Πρόληψη της εγκληματικότητας: Ενέργειες, αποτελέσματα, πλεονεκτήματα και συμπεράσματα», Ποινική Δικαιοσύνη 4/1999, σελ. 374.

¹⁰² Βλ. Burrows, M. H. (2003), “*Evaluation of the Youth Inclusion Programme*”, End of phase one report, Youth Justice Board, London, σελ.4επ

υποβαθμισμένες περιοχές της Αγγλίας και της Ουαλίας και περιλαμβάνει 70 προγράμματα κοινωνικής ένταξης που στοχεύουν στην πρόληψη της αντικοινωνικής και παραβατικής συμπεριφοράς των ανηλίκων 13-16 ετών, που βρίσκονται σε υψηλό κίνδυνο. Στις γειτονιές αυτές εντοπίζονται από διάφορους κοινωνικούς φορείς (σχολείο, αστυνομία, κοινωνικές υπηρεσίες) μέχρι 50 ανήλικοι που βρίσκονται περισσότερο σε κίνδυνο να παραβατήσουν ή να υποτροπιάσουν και τους δίνεται η δυνατότητα να συμμετέχουν σε δημιουργικές δραστηριότητες. Η συμμετοχή στο πρόγραμμα είναι εθελοντική και αφορά κυρίως στην εκπαίδευση, σε θέματα υγείας και ναρκωτικών, στη συμβουλευτική, σε αθλητικές δραστηριότητες, σε οικογενειακά προγράμματα, ενασχόληση με τις τέχνες, παροχή εργασίας και εκπαιδευτικές καμπάνιες στα ΜΜΕ.

Τα αποτελέσματα¹⁰³ της αξιολόγησης του προγράμματος έδειξαν ότι τα ποσοστά των συλλήψεων για τους 50 νέους που συμμετείχαν ενεργά στις δραστηριότητες του προγράμματος μειώθηκαν κατά 65%, επίσης η σοβαρότητα των αδικημάτων μειώθηκε καθώς και οι αποβολές από το σχολείο. Από το σύνολο των νέων που είχαν συλληφθεί πριν το πρόγραμμα, το 73% συνελήφθη για λιγότερα αδικήματα, το 18% για περισσότερα αδικήματα και το 8% για τον ίδιο αριθμό αδικημάτων.

¹⁰³ Βλ. όπ.π., σελ 126επ.

3.5 Πρόληψη μέσω της απασχόλησης

Τα προγράμματα που ενισχύουν την απασχόληση, βασίζονται στην υπόθεση ότι η αύξηση των ευκαιριών απασχόλησης μπορεί να επιδράσει ανασταλτικά στην εμφάνιση της παραβατικής συμπεριφοράς. Είναι αλήθεια, όπως αναλύσαμε και παραπάνω (βλ. κεφ. για αίτια εγκληματικότητας ανηλίκων), ότι η μη ενασχόληση των νέων είτε με τις σχολικές τους υποχρεώσεις είτε με εργασιακές, για τους νέους που έχουν εγκαταλείψει το σχολείο μετά τη βασική εκπαίδευση, αποτελεί τροχοπέδη στην αποφυγή εμπλοκής τους στο έγκλημα. Και αυτό συμβαίνει κυρίως γιατί απομακρύνονται από την ιδέα της προσαρμογής σε κάποιους κανόνες (σχολικούς, εργασιακούς) και η συναναστροφή τους με άτομα ήδη αντικοινωνικά και παραβατικά γίνεται ευκολότερη, λόγω του περισσότερου ελεύθερου χρόνου που διαθέτουν ελλείψει υποχρεώσεων που θα τους κρατούσαν προσηλωμένους σε κάποιους στόχους. Ειδικά όταν μιλάμε για τους ανήλικους, που ακόμη διαμορφώνουν προσωπικότητα και τα σωστά ερεθίσματα είναι απαραίτητα για την ομαλή κοινωνική τους ένταξη, τα πράγματα γίνονται ακόμη πιο περίπλοκα και επικίνδυνα και οι πιθανότητες να ακολουθήσουν παράνομους τρόπους, για απόκτηση εύκολου κέρδους, αυξάνουν.

Για τους λόγους αυτούς, τα εν λόγω προγράμματα επιδιώκουν να αυξήσουν την απασχόληση μέσα από τη δημιουργία θέσεων εργασίας, να ενισχύσουν την επαγγελματική κατάρτιση και να μειώσουν την ανεργία του πληθυσμού που βρίσκεται σε «κίνδυνο». Ένα από αυτά τα προγράμματα είναι

το «**Culinary Education and Training Program**»(CETARY)¹⁰⁴, που ξεκίνησε το 1998 στη Φλόριντα με την υποστήριξη του Γραφείου Δικαιοσύνης Ανηλίκων και Πρόληψης της Παραβατικότητας και του Πανεπιστημίου της Ουαλίας στη Βόρεια Φλόριντα. Πρόκειται για ένα πρόγραμμα επαγγελματικής κατάρτισης στη μαγειρική που απευθύνεται σε νέους που βρίσκονται σε κίνδυνο και τους παρέχει εξειδικευμένες γνώσεις και πρακτική εκπαίδευση στη μαγειρική ενισχύοντας την επαγγελματική τους σταδιοδρομία.

Οι νέοι που συμμετέχουν στο πρόγραμμα είναι μεταξύ 16-18 ετών με τουλάχιστον 9χρονη σχολική εκπαίδευση και συνήθως έχουν διαπράξει ένα μη βίαιο έγκλημα είτε έχουν εγκαταλείψει το σχολείο είτε είναι σε κίνδυνο να το εγκαταλείψουν και παραπέμπονται στο πρόγραμμα από διάφορες κοινωνικές υπηρεσίες ως μια τελευταία ευκαιρία πριν τους επιβληθούν αυστηρότερες ποινές από το δικαστήριο ανηλίκων. Με την ολοκλήρωση του προγράμματος, οι νέοι παίρνουν πιστοποιητικό παρακολούθησης που τους επιτρέπει είτε να μπουν στην αγορά εργασίας, αφού το πρόγραμμα συνεργάζεται με πολλές επιχειρήσεις που προσφέρουν τη δυνατότητα πρακτικής εξάσκησης είτε να συνεχίσουν τις σπουδές τους υποστηρίζοντάς τους, σε αυτή την περίπτωση, για άλλα δύο χρόνια κατάρτισης στη μαγειρική παρέχοντάς τους παράλληλα και οικονομική ενίσχυση γι' αυτό το διάστημα.

Εν κατακλείδι, το συγκεκριμένο πρόγραμμα λειτουργεί όχι μόνο ως εναλλακτικό της φυλάκισης μέτρο, αλλά επιπλέον, δίνει τη δυνατότητα στους ανήλικους που βρίσκονται σε κίνδυνο να εξειδικευτούν σε μια ειδικότητα και να γίνουν παραγωγικά μέλη της κοινωνίας.

¹⁰⁴ Βλ. U.S Department of Justice, Office of Justice Programs, Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention, “*Culinary Education and Training Program for At-Risk Youth*”, στο Fact Sheet, April 2007 #07

3.6 Συμβούλια πρόληψης κατά της εφηβικής παραβατικότητας (Juvenile Justice and Delinquency Prevention)¹⁰⁵

Το τμήμα Δικαιοσύνης Ανηλίκων και Πρόληψης της νεανικής παραβατικότητας στη Β.Καρολίνα των Η.Π.Α., αναγνωρίζοντας την ανάγκη για πολυπαραγοντική προσέγγιση του προβλήματος, προχώρησε στην σύσταση τοπικών συμβουλίων σε κάθε κομητεία της Πολιτείας. Σκοπός είναι η συγκέντρωση και συνεργασία εκπροσώπων διαφόρων τομέων, οι οποίοι μέσα από την ανταλλαγή πληροφοριών και την εκτίμηση των κατά τόπους συνθηκών συμβάλλουν στην ανάπτυξη πολιτικών πρόληψης της νεανικής παραβατικότητας. Οι εκπρόσωποι αυτοί προέρχονται κυρίως από το χώρο των δικαστηρίων ανηλίκων, των αστυνομικών τμημάτων, των κέντρων ψυχικής υγείας, της εκπαίδευσης και των κοινωνικών υπηρεσιών.

Πιο συγκεκριμένα, κάθε συμβούλιο έχει την υποχρέωση να επανεξετάζει τις ανάγκες των ανηλίκων που βρίσκονται σε κίνδυνο να παραβατήσουν ή που έχουν ήδη καταδικαστεί για κάποια παράβαση, να επανεξετάζουν τους διαθέσιμους πόρους για την αντιμετώπιση αυτών των αναγκών, να δίνει προτεραιότητα στις κοινότητες που κρίνονται ως επικίνδυνες, να καθορίζει τις υπηρεσίες που απαιτούνται για την αντιμετώπιση των προβλημάτων που εμφανίζονται στις επικίνδυνες περιοχές, να υποβάλλει εγγράφως ένα πλάνο χρηματοδότησης προς τους Επιτρόπους των πολιτειών προκειμένου να πάρει την έγκριση και να προτείνει ένα σχέδιο για μια μόνιμη ροή χρηματοδότησης για τα προγράμματα πρόληψης της

¹⁰⁵ Βλ. The North Carolina Department of Juvenile Justice and Delinquency Prevention, Juvenile Crime Prevention Councils, <http://www.juvjus.state.nc.us/jcpc/jcps.html>

παραβατικότητας, να αξιολογεί τις επιδόσεις του προγράμματος, να αυξάνει την ευαισθητοποίηση του κοινού για τα αίτια της παραβατικότητας και τις στρατηγικές για τη μείωση του προβλήματος, να αναπτύσσει στρατηγικές παρέμβασης και αντιμετώπισης των αναγκών των ανηλίκων που βρίσκονται σε κίνδυνο παραβατικότητας, να παρέχει κονδύλια για λήψη θεραπευτικών μέτρων, για παροχή συμβουλών ή για παροχή υπηρεσιών αποκατάστασης των νέων που έχουν παραβατήσει.

3.7 Πρόληψη παραβατικότητας ανηλίκων και ελληνική πραγματικότητα.

3.7.1 Προγράμματα κατάρτισης και στήριξης κοινωνικά μειονεκτούντων εφήβων¹⁰⁶.

Ο Τομέας Ποινικών και Εγκληματολογικών Επιστημών του Τμήματος Νομικής του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης πραγματοποιεί από το 1991 σε συνεργασία με την Εταιρεία Προστασίας Ανηλίκων Θεσσαλονίκης (ΕΠΑΘ), Προγράμματα Επαγγελματικής Κατάρτισης και Ψυχοκοινωνικής Στήριξης για Κοινωνικά Μειονεκτούντες Εφήβους, τα οποία χρηματοδοτούνται από το Ε.Κ.Τ. Ειδικότερα αναφέρονται σε προγράμματα που αφορούν στους άξονες Καταπολέμησης του Αποκλεισμού από την Αγορά Εργασίας, HORIZON, LEONARDO DA VINCI και INTEGRA σε συνεργασία με τα Υπουργεία Εργασίας, Δικαιοσύνης και με τη στήριξη του Υπ.Μακεδονίας-Θράκης.

¹⁰⁶ Βλ. Virtual School, The sciences on Education online, Τόμος 1, τεύχος 2, Αύγουστος 1998, Παύλου Μίλτος(1998), "Προγράμματα κατάρτισης και στήριξης κοινωνικά μειονεκτούντων εφήβων. Οι φορείς- ο συμβουλευτικός σταθμός ΑΠΘ- ΕΠΑΘ", <http://www.auth.gr/virtualschool/1.2/Programms/Pavlou.html>

Τα Προγράμματα απευθύνονται σε εφήβους 15-21 ετών οι οποίοι έχουν απασχολήσει τα Δικαστήρια ή την Υπηρεσία Επιμελητών Ανηλίκων, προέρχονται από ιδρύματα ή πέρασαν από τη φυλακή, ζουν σε προβληματικό οικογενειακό περιβάλλον ή κάνουν χρήση ναρκωτικών ουσιών και γενικά αντιμετωπίζουν σοβαρό πρόβλημα κοινωνικού αποκλεισμού εξαιτίας του στιγματισμού, της περιθωριοποίησης και κυρίως εξαιτίας της έλλειψης οποιασδήποτε επαγγελματικής κατάρτισης και βασικής εκπαίδευσης.

Παρακάτω κάνουμε μια περιγραφική αναφορά στα προγράμματα αυτά:

Πρόγραμμα INTEGRA

Από τον Απρίλιο του 1998 ξεκίνησε στον άξονα Integra η υλοποίηση του Προγράμματος «Δομές κατάρτισης & στήριξης ανήλικων παραβατών». Οι δράσεις του αφορούσαν τη δημιουργία και λειτουργία δομών στήριξης της ένταξης στην αγορά εργασίας, την παροχή κατάρτισης με συσχετισμένες προς αυτήν ενέργειες πληροφόρησης και ψυχοκοινωνικής στήριξης αλλά και την προώθηση της απασχόλησης για την κοινωνική ομάδα των ανήλικων παραβατών.

Πρόγραμμα LEONARDO

Στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, το Τμήμα Νομικής, Τομέας Ποινικών και Εγκληματολογικών Επιστημών σε συνεργασία με το Τμήμα Ψυχολογίας, Τομέας Κοινωνικής Ψυχολογίας, υλοποιεί στον άξονα «LEONARDO DA VINCI» (1996 call) το ερευνητικό πρόγραμμα «Διερεύνηση αναγκών και μέθοδος επαγγελματικής κατάρτισης ανήλικων παραβατών και ανηλίκων σε κίνδυνο - “ΟΡΕΣΤΗΣ”» με διακρατική συνεργασία ευρωπαϊκών

πανεπιστημίων και φορέων (Πανεπιστήμιο Βρέμης-Γερμανία, Πανεπιστήμιο Λάιντεν-Ολλανδία, Εθνική Διεύθυνση Φυλακών-Ουγγαρία, Δήμος Μενεμένης - ΔΕΚΠΑΜ).

Στα πλαίσια του παραπάνω προγράμματος προβλέπεται η κατασκευή μιας εφαρμογής πολυμέσων σε CD για εξ αποστάσεως διδασκαλία (distance learning) και κατάρτιση μέσω υπολογιστή (Computer Based Training) μέσα σε σωφρονιστικά καταστήματα, ιδρύματα κτλ. Αυτή η εφαρμογή απευθύνεται στην ειδική ομάδα-στόχο, τους ανήλικους παραβάτες και τους ανηλίκους σε κίνδυνο.

Μετά την ολοκλήρωση των πρώτων προγραμμάτων κατάρτισης το ζήτημα το οποίο τέθηκε ήταν πια η εργασιακή απασχόληση των νέων που είχαν εκπαιδευτεί, τομέας ο οποίος είναι εξαιρετικά σημαντικός προκειμένου να αποφευχθεί η από μέρους τους τέλεση νέων εγκληματικών πράξεων. Μετά από έρευνα, διαπιστώθηκε ότι οι σχετικές επιδοτήσεις που προσέφερε ο ΟΑΕΔ παρέμεναν στο σύνολό τους ανεκμετάλλευτες. Έτσι ξεκίνησε μια προσπάθεια ανεύρεσης και ευαισθητοποίησης εργοδοτών, οι οποίοι προσλαμβάνουν πλέον τους νέους που έχουν ολοκληρώσει ένα πρόγραμμα κατάρτισης και είναι έτοιμοι να ενταχθούν στην αγορά εργασίας.

Στα χρόνια που πέρασαν, διαπιστώθηκε ότι υπήρχαν τελικά πολλοί που ασχολούνται με τη νεανική παραβατικότητα, κυρίως στο επίπεδο της πρόληψης: Κέντρα κοινωνικής πολιτικής, Κέντρα Ψυχικής Υγιεινής, ο Εθνικός Οργανισμός Πρόνοιας, Κέντρα Νεότητας, Συμβουλευτικοί Σταθμοί σε διάφορους δήμους, Ιδιωτικές Εταιρείες ακόμα και διαφορετικά Τμήματα του ίδιου Πανεπιστημίου ασχολούνται με το ίδιο εν πολλοίς αντικείμενο,

αγνοώντας πλήρως ό,τι γίνεται από τους υπολοίπους. Συνέπεια των παραπάνω είναι μία πολυδιάσπαση των ενεργειών, επικίνδυνoi πειραματισμοί, κατασπατάληση των πόρων που προσφέρει η Ευρωπαϊκή Κοινότητα και πολύ συχνά δυστυχώς προχειρότητα στην υλοποίηση των προγραμμάτων. Και αυτό γιατί η αναμφισβήτητα πολύτιμη προσφορά όλων αυτών των υπηρεσιών και ομάδων, έγκειται απλώς και μόνο σε μεμονωμένες περιπτώσεις, μη αφήνοντας περιθώριο για συνολική αντιμετώπιση του προβλήματος.

Το ζητούμενο είναι ο συντονισμός και η μεγέθυνση της αποτελεσματικότητας των δράσεων και άρα, η δημιουργία και η επιτυχής λειτουργία δικτύων ανάμεσα στους κοινωνικούς και προνοιακούς φορείς, αλλά και στις επιχειρήσεις, τα επαγγελματικά επιμελητήρια, το δικαστικό σύστημα και τη διοίκηση. Η υλοποίηση δε μιας τέτοιας πρότασης θα μπορούσε εύκολα να επιτευχθεί πρώτον γιατί το πρόβλημα της νεανικής παραβατικότητας δεν έχει λάβει τις διαστάσεις που έχει στο εξωτερικό ούτως ώστε να απαιτείται σύνθετη, μακροχρόνια και εξαιρετικά εντατική προσπάθεια για να περιοριστεί, και δεύτερον γιατί η μικρή γεωγραφική έκταση της χώρας διευκολύνει την επαφή, τη συνεργασία και τον συντονισμό των αρμοδίων, σε αντίθεση με τις μεγάλες χώρες του εξωτερικού (Η.Π.Α, Αυστραλία, Γερμανία, Γαλλία, Νορβηγία, Ην. Βασίλειο, κλπ).

Τέλος, θα πρέπει να ληφθεί ιδιαίτερη μέριμνα για την κάλυψη των ελλείψεων στο υφιστάμενο σύστημα. Για παράδειγμα, η ύπαρξη ειδικευμένης αστυνομίας ανηλίκων, ξεχωριστού δικαστή ανηλίκων, ειδικευμένων επιστημόνων σε θέματα πρόληψης της νεανικής παραβατικότητας, είναι

μερικά από τα αυτονόητα που θα έπρεπε να υπάρχουν και στην ελληνική κοινωνία, όπως συμβαίνει και στο εξωτερικό.

3.7.2 Εταιρείες Προστασίας Ανηλίκων

Στην έδρα κάθε Πρωτοδικείου λειτουργεί Εταιρεία Προστασίας Ανηλίκων ως νομικό πρόσωπο δημοσίου δικαίου εποπτευόμενο από το Υπουργείο Δικαιοσύνης, Διαφάνειας κι Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (ά. 18παρ. του ν.2298/1995 όπως αντικαταστάθηκε από ά. 11 ν. 3860/2010). Οι Εταιρείες Προστασίας Ανηλίκων έχουν ως κύριο σκοπό να συμβάλλουν ενεργά στην πρόληψη της θυματοποίησης και της εγκληματικότητας των ανηλίκων. Για την εκπλήρωση αυτού του σκοπού παρέχουν υλική, κοινωνική και ψυχολογική στήριξη στους ανηλίκους και στις οικογένειές τους, επαγγελματική κατάρτιση, εκπαίδευση, πολιτιστική καλλιέργεια, ψυχαγωγία και στέγη. Μπορούν επίσης να διοργανώνουν επιστημονικές ημερίδες ή συνέδρια και να συμμετέχουν σε έρευνες ή προγράμματα για την αντιμετώπιση της θυματοποίησης και της εγκληματικότητας των ανηλίκων.

Οι Εταιρείες Προστασίας Ανηλίκων παρέχουν την υποστήριξη που προαναφέρθηκε και σε ανηλίκους:

α) κατά των οποίων εκκρεμεί δίωξη για αξιόποινη πράξη,

β) στους οποίους έχουν επιβληθεί αναμορφωτικά ή θεραπευτικά μέτρα (άρθρα 122 και 123 Π.Κ.) ή ποινή στερητική της ελευθερίας,

γ) οι οποίοι έχουν απολυθεί από ίδρυμα αγωγής ανηλίκων, θεραπευτικό κατάστημα ή ειδικό κατάστημα κράτησης νέων,

δ) οι οποίοι εμπίπτουν στην παράγραφο 5 του προηγούμενου άρθρου, αλλά η εισαγωγή τους σε ίδρυμα αγωγής δεν είναι αναγκαία.

Επίσης, παρέχουν νομική βοήθεια στους κατηγορούμενους ανηλίκους.

Ωστόσο, οι Εταιρείες Προστασίας Ανηλίκων εξακολουθούν να παραμένουν, ως επί τω πλείστον, στα χαρτιά, ενώ ακόμη δεν έχει δημιουργηθεί Διεύθυνση Προστασίας της Νεότητας¹⁰⁷.

Έτσι, κύριος φορέας πρόληψης αλλά και καταστολής της παραβατικότητας των νέων στον ελλαδικό χώρο, εμφανίζεται να παραμένει η Υπηρεσία Επιμελητών Ανηλίκων των Δικαστηρίων Ανηλίκων, στην οποία θα αναφερθούμε εκτενώς στο αμέσως επόμενο κεφάλαιο, θεωρώντας καίρια τη σημασία της στον τομέα της πρόληψης.

¹⁰⁷ Βλ. Μαγγανάς Α., «Παραβατική συμπεριφορά ανηλίκων», Ποινική Δικαιοσύνη, 11/2003, σελ.1176.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

4.Η Υπηρεσία Επιμελητών Ανηλίκων

Οι Υπηρεσίες Επιμελητών Ανηλίκων είναι περιφερειακές υπηρεσίες του Υπουργείου Δικαιοσύνης. Λειτουργούν στην έδρα κάθε Πρωτοδικείου, όπου υπάρχει και Δικαστήριο Ανηλίκων και εποπτεύονται από το Δικαστή Ανηλίκων. Αποτελούν δε τον κυριότερο φορέα έξω-ιδρυματικής μεταχείρισης ανήλικων παραβατών που τους έχει επιβληθεί το αναμορφωτικό μέτρο της επιμέλειας. Επίσης, έχουν ως στόχο την πολύπλευρη στήριξη των ανηλίκων και των οικογενειών τους, κυρίως όταν ο νέος βρίσκεται σε κίνδυνο εκδήλωσης παραβατικής συμπεριφοράς λόγω "ακατάλληλου ή ανύπαρκτου οικογενειακού περιβάλλοντος" ή δυσμενών κοινωνικών συνθηκών. Στην πραγματικότητα η δράση τους δεν περιορίζεται μόνο στο προδικαστικό στάδιο (κοινωνική έρευνα) και κατά τη διάρκεια της δικαστικής διαδικασίας, αλλά και στο χρονικό διάστημα που ακολουθεί της περάτωσης της δίκης.

Πριν εξετάσουμε όμως λεπτομερέστερα το ρόλο της εν λόγω υπηρεσίας, είναι απαραίτητο να εξετάσουμε τα σχετικά με τη λειτουργία των Δικαστηρίων ανηλίκων, στα οποία ανήκει και η υπηρεσία επιμελητών ανηλίκων.

4.1 Λειτουργία των Ελληνικών Δικαστηρίων Ανηλίκων

Η ιδιαίτερη σημασία που έχει η ιδέα της διαπαιδαγώγησης στο ποινικό δίκαιο ανηλίκων οδήγησε στη δημιουργία ειδικών δικαστηρίων που εφαρμόζουν αυτό το δίκαιο. Πρόνοια για το θεσμό των «ειδικών δικαστηρίων

παιδων» ελήφθη για πρώτη φορά στην παρ.4 του ά. 100 του Συντάγματος του 1927¹⁰⁸. Το πρώτο αυτοτελές ελληνικό νομοθέτημα «περί δικαστηρίων ανηλίκων» (ν.5098/1931) αντανάκλα τις κοινωνικές αλλαγές και αντιλήψεις αρχές του εικοστού αιώνα και είναι επηρεασμένο από την έντονη εκσυγχρονιστική μεταρρυθμιστική κίνηση της εποχής εκείνης που διακατείχε ολόκληρη την Ευρώπη. Στο πλαίσιο της ανακάλυψης της ανήλικης νεότητας και της εμφάνισης μιας κοινωνικής ευαισθησίας για τη νεαρή ηλικία, δημιουργήθηκε ο θεσμός των δικαστηρίων ανηλίκων. Το νομοθέτημα αυτό όμως δεν εφαρμόστηκε ποτέ και καταργήθηκε και τυπικά με την δημοσίευση του αν. ν. 2135/1939 «περί εκδίκασεως των εγκλημάτων των ανηλίκων», με τον οποίο συστήθηκαν για πρώτη φορά στην ελληνική δικονομική πράξη ειδικά δικαστήρια ανηλίκων ¹⁰⁹, τα οποία λειτούργησαν για πρώτη φορά στην Αθήνα το 1940 (το πρώτο στην υφήλιο δικαστήριο ανηλίκων ιδρύθηκε το 1899 στο Σικάγο). Η ουσιοδέστερη καινοτομία, την οποία επέφερε ο Κώδικας Ποινικής Δικονομίας του 1950 είναι η ίδρυση του τριμελούς δικαστηρίου ανηλίκων, πρώτου και δεύτερου βαθμού, για την εκδίκαση των σοβαρότερων εγκλημάτων των ανηλίκων, δηλαδή αυτών που συνεπάγονται ποινή περιορισμού σε σωφρονιστικό κατάστημα τουλάχιστον 5 ετών. Έτσι, η καθ' ύλην αρμοδιότητα των δικαστηρίων ανηλίκων επεκτάθηκε και σε κακουργηματικές πράξεις. Στο ά.89 περ.γ' του Συντάγματος του 1952 λήφθηκε ειδική μέριμνα για τα ειδικά δικαστήρια ανηλίκων και επιτράπηκε για πρώτη φορά να μην υπάγονται στα ορκωτά δικαστήρια τα κακουργήματα των ανηλίκων, ενώ σύμφωνα με την εισηγητική έκθεση της κοινοβουλευτικής επιτροπής στο σχέδιο νόμου για την κύρωση του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας

¹⁰⁸ Βλ. Ληξουριώτης Γ.Δ., *Κοινωνικές και νομικές αντιλήψεις για το παιδί τον πρώτο αιώνα του νεοελληνικού κράτους*, Αθήνα 1986, σελ.196επ.

¹⁰⁹ Βλ. Πιτσελά Α., *Η ποινική αντιμετώπιση της εγκληματικότητας των ανηλίκων*, όπ.π., σελ.214.

του 1950, η διαχείριση της παιδικής εγκληματικότητας υπάγεται στους ειδικούς δικαστές για την κατάρτιση και εξειδίκευση των οποίων πρέπει να καταβληθεί ιδιαίτερη προσπάθεια από την πλευρά της πολιτείας¹¹⁰.

4.1.1 Συγκρότηση, σύνθεση και λειτουργία των Δικαστηρίων Ανηλίκων.

Το ισχύον νομικό καθεστώς που αφορά τη συγκρότηση, τη δικαιοδοσία και τη λειτουργία των δικαστηρίων ανηλίκων στην Ελλάδα στηρίζεται στον Κώδικα Ποινικής Δικονομίας και στον Κώδικα Οργανισμού Δικαστηρίων και Κατάστασης Δικαστικών Λειτουργιών. Στην με στενή έννοια δικαιοδοσία των δικαστηρίων ανηλίκων υπάγονται οι υποθέσεις των ανηλίκων που ήρθαν σε σύγκρουση με τον ποινικό νόμο και δεν ασκούν δικαιοδοσία για ανηλίκους που βρίσκονται σε κίνδυνο ή αντιμετωπίζουν δυσχέρειες κοινωνικής προσαρμογής¹¹¹. Επίσης, αξίζει να επισημάνουμε ότι τα δικαστήρια ανηλίκων μπορεί να μην είναι εγκατεστημένα σε χωριστά κτίρια από τα λοιπά δικαστήρια, έχει όμως επιτευχθεί η συνεδρίαση τους σε ειδικές αίθουσες. Και αυτό γιατί η συζήτηση της υπόθεσης στο ακροατήριο ανηλίκων διεξάγεται «κεκλεισμένων των θυρών», δηλαδή οι συνεδριάσεις των δικαστηρίων ανηλίκων δεν είναι δημόσιες αλλά είναι κλειστές για το κοινό. Έτσι η αρχή της δημοσιότητας, μια συνταγματικά κατοχυρωμένη βασική αρχή που κυριαρχεί στην ποινική διαδικασία στο ακροατήριο σε δίκες ενηλίκων, δεν εφαρμόζεται στις δίκες ανηλίκων. Η κεκλεισμένων των θυρών διαδικασία στο ακροατήριο των δικαστηρίων ανηλίκων είναι στην ελληνική έννομη τάξη και συνταγματικά κατοχυρωμένη (αρ.96 παρ.3 Σ). Το ίδιο προβλέπεται και στο αρ. 6 παρ.1 εδ.

¹¹⁰ Βλ. Πιτσελά Α, οπ.π.σελ.214-125.

¹¹¹ Βλ. όπ.π., σελ.218.

Β ΕΣΔΑ, καθώς και στο Διεθνές Σύμφωνο για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα , σύμφωνα με το οποίο οποιαδήποτε απόφαση που εκδίδεται σε ποινική υπόθεση δημοσιοποιείται, εκτός αν το συμφέρον των ανηλίκων απαιτεί το αντίθετο (αρ.14 παρ.1 εδ.δ΄ ΔΣΑΠΔ). Οι κανόνες του Πεκίνου τονίζουν επίσης τη σημασία της προστασίας του δικαιώματος του ανηλίκου στην ιδιωτική σφαίρα σε όλα τα στάδια της διαδικασίας, για να αποφευχθεί βλάβη που μπορεί να προκληθεί σε αυτόν από αδικαιολόγητη δημοσιότητα ή από τη διαδικασία του στιγματισμού. Εν κατακλείδι, όσον αφορά στο αναφερθέν ζήτημα, στην αίθουσα του δικαστηρίου επιτρέπεται να παραβρεθούν, εκτός από τους δικαστικούς λειτουργούς (δικαστής, εισαγγελέας) και τα διάδικα μέρη (κατηγορούμενος, πολιτική αγωγή, αστικώς υπεύθυνος) με τους συνηγόρους και τους μάρτυρες, οι γονείς του ανηλίκου και ο επιμελητής ανηλίκων¹¹².

Ειδικότερα, στα δικαστήρια ανηλίκων υπάγονται οι ανήλικοι από το όγδοο μέχρι το δέκατο όγδοο έτος συμπληρωμένο κατά το χρόνο τέλεσης της πράξης. Η σύνθεση των δικαστηρίων ανηλίκων ρυθμίζεται αναλυτικά στο αρ.4 παρ.1 περ. στ, ζ. και η του Ν.1756/1988 και διακρίνονται σε μονομελή και τριμελή πρώτου βαθμού που συγκροτούνται από τον δικαστή ανηλίκων τα πρώτα και από το δικαστή ανηλίκων και δύο πρωτοδίκες τα δεύτερα και σε τριμελή δεύτερου βαθμού (εφετεία ανηλίκων) που συγκροτούνται από τον εφέτη ανηλίκων και δύο εφέτες. Σε περίπτωση που δεν τηρηθούν οι διατάξεις που καθορίζουν τη σύνθεση του δικαστηρίου ανηλίκων, υπάρχει κακή σύνθεση του δικαστηρίου, η οποία δημιουργεί απόλυτη ακυρότητα και

¹¹² Βλ. ά.1 Ν.3315/1955

συνιστά λόγο αναίρεσης της απόφασης¹¹³. Επιπρόσθετα, αν και δεν λαμβάνεται ειδική πρόνοια για τη συμμετοχή του εισαγγελέα και του γραμματέα στα δικαστήρια ανηλίκων, δεν υπάρχει αμφιβολία ότι εφαρμόζονται οι γενικές διατάξεις και συνεπώς για τη νόμιμη συγκρότηση των δικαστηρίων ανηλίκων απαιτείται, σύμφωνα με τις γενικές διατάξεις και η συμμετοχή του εισαγγελέα¹¹⁴ και η παρουσία του γραμματέα.

Σύμφωνα με τον πρόσφατο νόμο 3860/2010 τα δικαστήρια ανηλίκων δικάζουν τις αξιόποινες πράξεις που τελούνται από ανηλίκους, με τις παρακάτω διακρίσεις¹¹⁵ :

A. Το μονομελές δικαστήριο ανηλίκων δικάζει: α) τις πράξεις που τελούνται από ανηλίκους εκτός από εκείνες που δικάζονται από το τριμελές δικαστήριο ανηλίκων, β) τα πταίσματα που τελούνται από ανηλίκους στην έδρα του πρωτοδικείου και γ) τις εφέσεις κατά των αποφάσεων του πταισματοδικείου για ανηλίκους.

Το μονομελές δικαστήριο ανηλίκων επιβάλλει επίσης τα αναμορφωτικά ή θεραπευτικά μέτρα που ορίζονται από τον Ποινικό Κώδικα για ανηλίκους που δεν έχουν συμπληρώσει το δέκατο πέμπτο έτος της ηλικίας τους.

B. Το τριμελές δικαστήριο ανηλίκων δικάζει τις αξιόποινες πράξεις που τελούνται από ανηλίκους, για τις οποίες, αν τελούνταν από ενήλικα, απειλείται ισόβια κάθειρξη ή πρόσκαιρη με ανώτατο όριο τα είκοσι έτη.

¹¹³ Βλ.ΑΠ 1943/1984 ΠοινΧρ. 35, 590, ΑΠ 714/1987, ΠοινΧρ. 37, 624, ΑΠ 733/1988, ΠοινΧρ. 38, 859, Απ 1477/1991, ποινΧρ 42, 1992.

¹¹⁴ Η μη συμμετοχή του εισαγγελέα στη διαδικασία στο ακροατήριο των δικαστηρίων ανηλίκων δημιουργεί απόλυτη ακυρότητα κατά το αρ.171 περ. β'ΚΠΔ και συνιστά λόγο αναίρεσης της απόφασης (αρ.510 παρ.1 Α ΚΠΔ)

¹¹⁵ Βλ. άρθρο 113 ΚΠΔ όπως αντικαταστάθηκε με ν.3860/2010.

Γ. Το εφετείο ανηλίκων δικάζει τις εφέσεις κατά των αποφάσεων των μονομελών και τριμελών δικαστηρίων ανηλίκων που λειτουργούν στα πλημμελειοδικεία.

Στην ευρύτερη δικαιοδοσία των Δικαστηρίων Ανηλίκων υπάγονται δύο ειδών περιπτώσεις: α) των παιδιών που έχουν παραβεί ήδη το νόμο και εναντίον των οποίων έχει ασκηθεί ποινική δίωξη και β) των ανηλίκων, οι οποίοι έχουν μεν προκαλέσει ανησυχία με τη συμπεριφορά τους και έχουν εμφανίσει αντικοινωνικές εκδηλώσεις, αλλά δεν έχουν υποπέσει ακόμη σε κάποιο αδίκημα σύμφωνα με τα οριζόμενα στο ποινικό δίκαιο. Πρόκειται για τους ανηλίκους εκείνους που βρίσκονται σε «ηθικό κίνδυνο» είτε εξαιτίας του περιβάλλοντός τους είτε λόγω της προσωπικότητάς τους και αν ο κίνδυνος αυτός δεν προληφθεί εγκαίρως θα τους οδηγήσει σε μόνιμη πλέον και όχι συμπτωματική συμπεριφορά¹¹⁶. Σε αυτή τη δεύτερη περίπτωση έγκειται και ο καθαρά προληπτικός ρόλος της Υπηρεσίας Επιμελητών Ανηλίκων, στο έργο της οποίας θα αναφερθούμε παρακάτω αναλυτικά. Στην πρώτη περίπτωση η Υπηρεσία λειτουργεί περισσότερο κατασταλτικά, αφού ήδη έχει υπάρξει παράβαση, αλλά παράλληλα με τον κατασταλτικό της ρόλο, στην ουσία υποκρύπτεται και ο προληπτικός της ρόλος που σχετίζεται με την αποτροπή της υποτροπής του ήδη παραβάτη ανηλίκου.

Κύριο έργο της δικαιοσύνης είναι βεβαίως η απονομή του δικαίου και η ανακάλυψη της αλήθειας, αλλά στο δίκαιο των ανηλίκων θα λέγαμε ότι αυτά έρχονται σε δεύτερη μοίρα. Γιατί, όταν μιλάμε για ανηλίκους, η δικαιοδοσία επεκτείνεται και ο δικαστής μεριμνά πλέον – πέραν της απονομής δικαιοσύνης

¹¹⁶ Βλ. Τρωιανού –Λουλά Αγλαΐα, *Η Υπηρεσία Επιμελητών των δικαστηρίων Ανηλίκων*, εκδ Σάκκουλα, 1999, σελ.33

και επιβολής τιμωρίας- και για την αναμόρφωση του παιδιού και την επίλυση των ζητημάτων που το οδήγησαν σε αυτήν τη συμπεριφορά. Αυτή την τάση παρουσιάζουν όλες σχεδόν οι σύγχρονες νομοθεσίες, μαζί και η ελληνική¹¹⁷. Επομένως, τα δικαστήρια ανηλίκων μεριμνούν όχι μόνο για την **καταστολή** της παιδικής- εφηβικής εγκληματικότητας, όπως άλλωστε θα ήταν ευνόητο (διεξαγωγή δίκης), αλλά μεριμνούν και για την **πρόληψη** της αντικοινωνικής συμπεριφοράς των ανηλίκων (Υπηρεσία Επιμελητών Ανηλίκων).

Η προδικασία η οποία ακολουθείται μετά την τέλεση αδικήματος από ανήλικο και μέχρι την έναρξη της δίκης είναι η κοινή, δηλαδή αυτή που τηρείται και για τους ενήλικους. Έτσι, η διαδικασία εισαγωγής των υποθέσεων στο Δικαστήριο Ανηλίκων ξεκινά με την αποστολή δικογραφιών από τα αστυνομικά τμήματα στην εισαγγελία Ανηλίκων. Έπειτα, και εφόσον ασκηθεί ποινική δίωξη από τον Εισαγγελέα, διαβιβάζεται η υπόθεση στην Υπηρεσία Επιμελητών Ανηλίκων, όπου μέχρι την ορισθείσα δικάσιμο ημερομηνία, διενεργείται τακτική ανάκριση από ειδικό ανακριτή ανηλίκων. Παράλληλα, διεξάγεται κοινωνική έρευνα από την πλευρά των επιμελητών ανηλίκων και συντάσσεται έκθεση¹¹⁸, η έλλειψη της οποίας κατά την δικάσιμο μπορεί να αποτελέσει αιτία αναβολής της δίκης¹¹⁹. Εφόσον δε κρίνεται απαραίτητη η ύπαρξη πορισμάτων των επιμελητών κατόπιν της προαναφερθείσας κοινωνικής έρευνας, δεν υφίσταται βέβαια η διαδικασία του αυτοφώρου. Παρόλα αυτά όμως επιδιώκεται η κατά το δυνατόν συντομότερη εκδίκαση της

¹¹⁷ Βλ. όπ.π., σελ .33-35.

¹¹⁸ Βλ. όπ.π.σελ.40-41

¹¹⁹ Βλ. α.349ΚΠΔ «Το δικαστήριο, μετά από πρόταση του εισαγγελέα ή αίτηση κάποιου από τους διαδίκους ή και αυτεπαγγέλτως ,μπορεί να διατάξει την αναβολή της δίκης για σημαντικά αίτια που προσδιορίζονται ειδικά στην απόφαση....»

υποθέσεως, ώστε να μπορεί ο ανήλικος να συσχετίσει την πράξη του με την επαφή του με τους φορείς απονομής δικαιοσύνης και να κατανοήσει τη σοβαρότητα της πράξης του. Πρέπει μάλιστα να επισημάνουμε σε αυτό το σημείο ότι με το νόμο 3189/2003¹²⁰ δίνεται πλέον η δυνατότητα στον Εισαγγελέα, να απόσχει από την άσκηση ποινικής δίωξης και να επιβάλλει ο ίδιος αναμορφωτικά ή θεραπευτικά μέτρα, αν το κρίνει απαραίτητο για το συνετισμό του παιδιού (βλ. παρακάτω σελ.96επ.).

Τέλος, κατά τη σχετική διάταξη (αρ.239 παρ.2 εδ.2 ΚΠΔ) αν ο κατηγορούμενος είναι ανήλικος, γίνεται ειδική έρευνα για την υγιεινή, την ηθική και τη διανοητική του κατάσταση, για την προηγούμενη ζωή του, τις οικογενειακές συνθήκες και γενικά το περιβάλλον του. Η εν λόγω έρευνα, αν και αναφέρεται στο περί ανακρίσεως άρθρο, σε καμία περίπτωση δεν έχει προανακριτικό χαρακτήρα, ούτε στην ουσία αλλά ούτε και στους τύπους.

4.1.2 Ο Δικαστής ανηλίκων

Στην περίπτωση εκδίκασης μιας υπόθεσης στην οποία κατηγορούμενος είναι ανήλικο άτομο, το πρόσωπο του δικαστή θα πρέπει να επιλεγεί με τη μέγιστη προσοχή, ώστε να είναι το πλέον κατάλληλο πρόσωπο για την έκδοση της απόφασης, αφού απευθύνεται στο πιο ευαίσθητο κομμάτι της κοινωνίας, τα παιδιά και τους εφήβους. Για το λόγο αυτό κρίνεται απαραίτητη η κατάρτιση του Δικαστή Ανηλίκων, ο οποίος πέραν βεβαίως των νομικών γνώσεων που επιβάλλεται να έχει, πρέπει να διαθέτει και τεχνική

¹²⁰ Νόμος υπ' αριθμ 3189 (ΦΕΚ Α' 243/21.10/2003)

μόρφωση η οποία τον προπαρασκευάζει για τον ιδιάζοντα χαρακτήρα του έργου του. Έτσι, οι γνώσεις που απαιτούνται ή μάλλον που θα έπρεπε να απαιτούνται είναι κατά βάση ψυχολογίας και μάλιστα παιδικής, παιδαγωγικής, ψυχιατρικής, κοινωνιολογίας και εγκληματολογίας. Σαφώς δεν επιδιώκεται να καταστεί ο δικαστής ανηλίκων ειδικός σε όλους αυτούς τους επί μέρους κλάδους αλλά αρκεί να έχει ο ίδιος τις απαραίτητες γνώσεις για να αντιλαμβάνεται και να αξιοποιεί τις προτάσεις των ειδικών που πλαισιώνουν το έργο του (επιστημονικοί σύμβουλοι, ψυχίατροι, ψυχολόγοι, επιμελητές). Διαφορετικά είναι αδύνατη η κατανόηση του ψυχισμού του κάθε παιδιού, που φέρει τις δικές του χαρακτηρολογικές ιδιαιτερότητες και μεγαλώνει σε ποικίλα οικογενειακά και κοινωνικά περιβάλλοντα. Οι γνώσεις αυτές πέραν του ότι θα βοηθήσουν τον Δικαστή να εισχωρήσει στην εξέταση των στοιχείων που οδήγησαν τον ανήλικο στην παράβαση του νόμου, θα του επιτρέψει και την ανεύρεση των κατάλληλων μέτρων που θα πρέπει να εφαρμόσει και να επιβάλλει σε κάθε περίπτωση, ούτως ώστε να λειτουργήσει αυτός όχι μόνο κατασταλτικά, αλλά και προληπτικά

Σκοπός του Δικαστή ανηλίκων δεν είναι να τιμωρήσει αλλά να διαπαιδαγωγήσει τον ανήλικο και αυτό γιατί δεν αποβλέπει στην πρόσκαιρη επιβολή του νόμου της κοινωνίας επί του ατόμου αλλά στην ανακοπή της ανώμαλης εξέλιξης μιας προσωπικότητας εντός της κοινωνίας¹²¹. Και ο καλύτερος τρόπος για να το πραγματοποιήσει είναι να πετύχει την συμμετοχή του ίδιου του ανηλίκου στην προσπάθεια αναμόρφωσής του με το να παραδεχτεί και να πειστεί ότι οι αποφάσεις που λήφθηκαν είναι προς όφελός του. Επομένως, ο Δικαστής είναι απαραίτητο από τη μια να εμπνέει τον

¹²¹ Βλ. Τρωιανού –Λουλά Α., *Η υπηρεσία Επιμελητών των Δικαστηρίων Ανηλίκων*, όπ.π., σελ.56.

σεβασμό προς το δίκαιο και ταυτόχρονα από την άλλη να αποφεύγει την προσκόλληση στο ψυχρό γράμμα του νόμου, όταν έχει να κάνει με ένα τόσο ευαίσθητο κομμάτι της κοινωνίας, τους ανηλίκους.

Σύμφωνα με την υπ' αριθμ. 73/1953 Εγκύκλιο του Υπουργείου Δικαιοσύνης¹²² ο δικαστής ανηλίκων δεν αποσκοπεί μόνο στην άτεγκτο επιβολή των κυρώσεων, για τα ατοπήματα του παρόντος, αλλά αποβλέπει κυρίως στη θερμή καλλιέργεια των όρων για την ομαλότητα του μέλλοντος. Γι' αυτό και λέμε ότι θα πρέπει να δικάζει πατρικώς και άνευ τύπων, να έχει ευρύτητα κοινωνικής αντιλήψεως και κατανόηση των ανθρωπίνων προβλημάτων και δη αυτών της νεότητας. Πέραν του σαφούς ρόλου του ως δικαστή έχει και ρόλο παιδαγωγού και οδηγού του νέου.

Παρά το γεγονός ότι και στη χώρα μας δεν αμφισβητούνται όλα τα παραπάνω προσόντα τα οποία θα πρέπει να διαθέτει ο Δικαστής ανηλίκων, ωστόσο δεν φαίνεται να υπάρχει προγραμματισμός για την ικανοποίηση αυτής της ανάγκης. Ένας από τους πολλούς λόγους που αποτελούσαν τροχοπέδη προς μια τέτοια κατεύθυνση, ήταν και η μέχρι πρότινος ελληνική νομοθεσία κατά την οποία δικαστές ανηλίκων διορίζονταν οι κοινοί πρωτοδίκες (αρ.7 παρ.1 ΚΠΔ), οι οποίοι, όμως, εναλλασσόμενοι ανά διετία, δεν ήταν δυνατόν να ειδικευθούν στο έργο του δικαστή ανηλίκων. Ωστόσο, με το νέο Νόμο 3860/2010 τροποποιήθηκε το άρθρο 7 παρ. 1 ΚΠΔ ώστε πλέον οι δικαστές ανηλίκων διορίζονται για τριετή θητεία (αντί διετή), η οποία μπορεί να ανανεωθεί μια μόνο φορά, ώστε να αποφεύγεται η αποξένωσή τους από τους λοιπούς κλάδους του δικαίου. Άλλος λόγος που συναποτελούσε

¹²² Βλ. Εγκ. Υπ. Δικ. 73/19.11.1953 εν συλλογή σελ. 118.

τροχοπέδη, ήταν ο υπερβολικά μεγάλος φόρτος εργασίας αυτών των δικαστών (των πρωτοδικών) με αποτέλεσμα το λειτούργημα του δικαστή ανηλίκων να καθίσταται πάρεργο και ως δευτερεύουσας σημασίας απασχόληση¹²³. Με το νέο νόμο του 2010 όμως, καθήκοντα δικαστή ανηλίκων αναλαμβάνει πλέον Πρόεδρος Πρωτοδικών, ο οποίος ορίζεται με έναν αναπληρωτή του Πρόεδρο ή Πρωτοδίκη (άρθρο 4 Ν.3860/2010). Έτσι, εκτός του ότι προβλέπονται αυξημένα προσόντα για τον ορισμό ενός δικαστή ως δικαστή ανηλίκων, μπορεί να υπάρξει και καταμερισμός του έργου του, σε περιόδους φόρτου εργασίας.

Για όλους αυτούς τους λόγους κρίνεται σκόπιμο να θεσμοθετηθεί μόνιμος Δικαστής ανηλίκων, όπως ισχύει και σε πολλές χώρες του εξωτερικού (Η.Π.Α, Αγγλία κ.α.). Η μονιμοποίηση του Δικαστή ανηλίκων θα επέτρεπε και στον ίδιο, μέσα από την μακροχρόνια εμπειρία, την εξειδίκευση σε θέματα που αφορούν τους νέους και θα τον καθιστούσε πιο αποτελεσματικό στην άσκηση του λειτουργήματός του. Παρόλ' αυτά, καλύπτονται εν μέρει τα μεγάλα κενά και παρά τις αντιξοότητες υπήρξαν και υπάρχουν εκλεκτοί δικαστές ανηλίκων, οι οποίοι αποτέλεσαν και αποτελούν φωτεινά παραδείγματα και προώθησαν τον όλο θεσμό¹²⁴.

¹²³ Βλ. Παπαζαχαρίου Ι., *Μελέται επί του δικαίου των ανηλίκων*, Αθήνα, Τ. Γ' 1960, σελ.18επ., Τ.Δ', σελ.264.

¹²⁴ Χαρακτηριστική επισήμανση που έκαναν οι Επιμελητές Ανηλίκων κατά τη συνέντευξη που μας παραχωρήθηκε τον Οκτώβριο 2011.

4.1.3.Ο Εισαγγελέας ανηλίκων

Οι κανόνες του Πεκίνου συνιστούν την αποχή από την τυπική διαδικασία, με ή χωρίς παραπομπή ανηλίκου σε εναλλακτικές (κοινωνικές) υπηρεσίες (κανόνας 11) και προβλέπουν ότι η αρμόδια αρχή θα πρέπει να έχει την εξουσία να παύσει τη διαδικασία σε οποιονδήποτε χρόνο (κανόνας 17.4) . Προς αυτή την κατεύθυνση συνηγορούν και οι κατευθυντήριες γραμμές του Ριάντ (κατευθυντήρια γραμμή, αριθ.58).

Σύμφωνα με τις Κατευθυντήριες Γραμμές για το Ρόλο των Εισαγγελέων, αυτοί θα πρέπει να εξετάζουν με ιδιαίτερη προσοχή την αποχή από την άσκηση ποινικής δίωξης, την παύση της ποινικής διαδικασίας, με ή χωρίς όρους, ή την εκτροπή των ποινικών υποθέσεων από το τυπικό σύστημα δικαιοσύνης, με απόλυτο σεβασμό στα δικαιώματα του φερόμενου ως δράστη και θύματος. Για την εκπλήρωση αυτού του σκοπού τα κράτη πρέπει να διερευνούν τη δυνατότητα υιοθέτησης σχημάτων παράκαμψης της διαδικασίας, όχι τόσο για να ανακουφίζουν τα υπερφορτωμένα πινάκια των δικαστηρίων, αλλά κυρίως για να αποφεύγουν το στιγματισμό της κράτησης πριν από τη δίκη, καθώς και τα πιθανά δυσμενή αποτελέσματα της στέρησης της ελευθερίας (βλ. κατευθυντήρια γραμμή , αριθ. 18).

Ειδικότερα όσον αφορά στην αποχή της ποινικής δίωξης ενός ανηλίκου, έχει θεσπιστεί η κατευθυντήρια γραμμή 19, σύμφωνα με την οποία η ποινική δίωξη ανηλίκου επιτρέπεται μόνο όταν αυτή είναι απολύτως αναγκαία (strictly necessary) μετά από την εξέταση της φύσης και της βαρύτητας του αδικήματος, της προστασίας της κοινωνίας, της προσωπικότητας και του περιβάλλοντος του ανηλίκου. Κατά πρώτον οι

εισαγγελείς θα πρέπει να εξετάζουν την εφαρμογή εναλλακτικών μέτρων στη δίωξη¹²⁵.

Ο έλληνας νομοθέτης υιοθέτησε με τον ν.3189/2003 ένα πιο ευέλικτο σύστημα στη διεκπεραίωση των ποινικών υποθέσεων ανηλίκων δίνοντας μεγαλύτερη ευχέρεια σκόπιμης δράσης στην εισαγγελική αρχή μέσω της αναγνώρισης του θεσμού της αποχής από την ποινική δίωξη (εισαγγελική παράκαμψη). Στον Κώδικα Ποινικής Δικονομίας προστέθηκε το ά. 45 Α για την αποχή από ποινική δίωξη ανηλίκου, σύμφωνα με το οποίο αν ανήλικος τελέσει αξιόποινη πράξη, η οποία είναι πταίσμα ή πλημμέλημα, ο εισαγγελέας μπορεί να απόσχει από την άσκηση ποινικής δίωξης αν κρίνει, ερευνώντας τις περιστάσεις υπό τις οποίες τελέστηκε η πράξη και την όλη προσωπικότητα του ανηλίκου, ότι η άσκησή της δεν είναι αναγκαία για να συγκρατηθεί ο ανήλικος από την τέλεση νέων αξιόποινων πράξεων. Στον ανήλικο μπορεί να επιβληθούν με διάταξη του εισαγγελέα ένα ή περισσότερα από τα μη ιδρυματικά αναμορφωτικά μέτρα που προβλέπονται στο ά.122ΠΚ, καθώς και η καταβολή χρηματικού ποσού μέχρι 1.000 ευρώ σε μη κερδοσκοπικό ή κοινωφελές νομικό πρόσωπο. Με την ίδια διάταξη ορίζεται και η προθεσμία συμμόρφωσης. Αν ο ανήλικος συμμορφωθεί με τα μέτρα και τις υποχρεώσεις που του επιβλήθηκαν, ο εισαγγελέας αρχειοθετεί την υπόθεση και υποβάλλει αντίγραφο στον εισαγγελέα εφετών (ά. 43 παρ.2 ΚΠΔ). Σε αντίθετη περίπτωση ο εισαγγελέας κινεί την ποινική δίωξη, σύμφωνα με τις διατάξεις του ά.43 παρ. 1ΚΠΔ.

¹²⁵ Βλ. Πιτσελά Α. *Η ποινική αντιμετώπιση της εγκληματικότητας των ανηλίκων*, εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσ/νικη, έ εκδ. , σελ.268.

4.1.4 Μέτρα θεραπευτικά, αναμορφωτικά και ποινικός σωφρονισμός.

Πολλές απόψεις έχουν διατυπωθεί σχετικά με το τι είναι τα αναμορφωτικά και θεραπευτικά μέτρα. Επικρατέστερη άποψη είναι ότι πρόκειται για αυτοτελείς κατηγορίες των εννόμων συνεπειών του Ποινικού Δικαίου Ανηλίκων¹²⁶ και αποτελούν το κυρίως οικοδόμημα αυτού. Προβλέφθηκαν για πρώτη φορά με τα προϊσχύσαντα άρθρα 122 και 123 του Π.Κ 1950, ενώ με το Ν. 3189/2003 εμπλουτίστηκαν με την προσθήκη νέων κλιμακούμενων μέτρων και ορισμένες τροποποιήσεις που έγιναν στα ήδη υπάρχοντα.

ΑΝΑΜΟΡΦΩΤΙΚΑ ΜΕΤΡΑ.

Το άρθρο 122 Π.Κ. περιλαμβάνει 12 αναμορφωτικά μέτρα κατά σειρά βαρύτητας. Κάθε φορά για τη συγκεκριμένη παραβατική συμπεριφορά του ανηλίκου επιλέγεται το μέτρο που θεωρείται αναγκαίο ή και συνδυασμός αναμορφωτικών μέτρων, εκτός από το τελευταίο (τοποθέτηση ανηλίκου σε κατάλληλο ίδρυμα αγωγής).

Τα μέτρα αυτά είναι τα εξής¹²⁷:

α) Επίπληξη ανηλίκου.

Επιλέγεται για ήπιες παραβατικές συμπεριφορές, όπως παραβάσεις Κ.Ο.Κ και παρόλο που ενέχει μομφή, υπερτερεί το παραινετικό στοιχείο. Είναι πάντα προφορική και όχι γραπτή, και συνίσταται στην απλή αποδοκιμασία της πράξης του ανηλίκου από τη μεριά του δικαστηρίου. Ανάλογα δε με την ηλικία του ανηλίκου παίρνει και τη μορφή συμβουλής, απειλής, καθοδηγήσεως ή συστάσεως.

¹²⁶ Βλ. Δημητρίου Ξένη, *Τα αναμορφωτικά και θεραπευτικά μέτρα για τους ανήλικους παραβάτες*, σε Σπινέλλη Κ. Δ., *Στηρίζοντας τον ανήλικο παραβάτη*, Τμήμα Νομικής Πανεπιστημίου Αθηνών, Εργαστήριο Ποινικών και Εγκληματολογικών Ερευνών, Εκδ. Αντ. Σάκκουλα, 2007, σελ. 63.

¹²⁷ Βλ. όπ.π., σελ.64-68 και Πιτσελά Α., *Η ποινική αντιμετώπιση της εγκληματικότητας των ανηλίκων*, όπ.π., σελ.159-173.

β) Η ανάθεση της υπεύθυνης επιμέλειας του ανηλίκου στους γονείς ή τους επιτρόπους του ή στο γονέα που έχει την επιμέλειά του ή ασκεί την γονική μέριμνα ή στην ανάδοχη οικογένεια, στην οποία έχει τοποθετηθεί.

Το μέτρο αυτό συνδυάζεται με το άρθρο 360 ΠΚ περί παραμελήσεως εποπτείας ανηλίκου, το οποίο επαυξάνει την ευθύνη των γονέων και άλλων προσώπων, στα οποία ανατέθηκε η επιμέλεια του ανηλίκου. Πρόκειται για ένα μέτρο που επιτρέπει στην οικογένεια να λειτουργήσει μόνη της και να διορθώσει το ρήγμα που προκάλεσε η παραβατική συμπεριφορά του ανηλίκου μέλους της. Το δικαστήριο εμπιστεύεται τη μέσω διαπαιδαγώγησης κοινωνική επανένταξη του ανηλίκου στους γονείς του παρά το γεγονός της εμφάνισης παραβατικής συμπεριφοράς του ¹²⁸. Πολλές φορές μάλιστα ο Δικαστής Ανηλίκων κατά την εκδίκαση της υπόθεσης, καθώς και ο επιμελητής ανηλίκων, πριν ή μετά την εκδίκαση, ενδυναμώνουν τους γονείς που νιώθουν ενοχές για την παραβατική συμπεριφορά του παιδιού τους και πολλές φορές τους ενθαρρύνουν να ζητούν βοήθεια από αρμόδιους επαγγελματίες, για να μπορέσουν να ανταποκριθούν καλύτερα στο γονεϊκό τους ρόλο¹²⁹.

γ) Η ανάθεση της υπεύθυνης επιμέλειας του ανηλίκου σε ανάδοχη οικογένεια που θα ορισθεί από το δικαστήριο και η οποία θα έχει εξευρεθεί και αξιολογηθεί από την Υπηρεσία Επιμελητών Ανηλίκων για το συγκεκριμένο ανήλικο.

Αυτό το μέτρο εφαρμόζεται όταν δεν υφίσταται το κατάλληλο οικογενειακό περιβάλλον ή όταν τίθενται ζητήματα που απαιτούν την απομάκρυνση του παιδιού από το σπίτι και προτιμάται προκειμένου να μην

¹²⁸ Βλ. Πιτσελά Α., *Η ποινική αντιμετώπιση της εγκληματικότητας των ανηλίκων*, όπ.π., σελ. 161.

¹²⁹ Βλ. Δημητρίου Ξένη, *Τα αναμορφωτικά και θεραπευτικά μέτρα για τους ανήλικους παραβάτες*, σε Σπινέλλη Κ. Δ., *Στηρίζοντας τον ανήλικο παραβάτη*, όπ.π., σελ.64.

τοποθετηθεί ο ανήλικος σε ίδρυμα αγωγής, από το οποίο θα έπαιρνε άχρηστη εμπειρία.

δ) Η ανάθεση της επιμέλειας του ανηλίκου σε προστατευτικές εταιρείες ή σε ιδρύματα ανηλίκων ή σε επιμελητές ανηλίκων.

Πρόκειται για ένα από τα σημαντικότερα αναμορφωτικά μέτρα. Εμπιστεύονται οι δικαστές ανηλίκων τον ανήλικο εκτός από τους γονείς του και σε ένα ειδικά εκπαιδευμένο άτομο, που καλείται να «βάλει σε τάξη» τη ζωή του ανηλίκου, να τον στηρίξει στη λήψη των αποφάσεών του και στην πραγματοποίησή τους. Η προσωπική επαφή επιμελητή και ανηλίκου είναι, σε αυτή τη φάση, καταλυτική για την περαιτέρω εξέλιξη του τελευταίου, αλλά και τη στήριξη και καθοδήγηση των γονιών ή επιτρόπων του.

Οι εταιρείες προστασίας ανηλίκων εργάζονται κυρίως στην περιοχή του δικαίου πρόνοιας ανηλίκων με στενή έννοια, ενώ η ανάθεση της επιμέλειας σε ιδρύματα ανηλίκων ως αυτοτελές αναμορφωτικό μέτρο δεν εφαρμόζεται στην πράξη κα ως προς αυτό το σκέλος της η διάταξη μένει ανενεργή.

ε) η συνδιαλλαγή μεταξύ ανηλίκου δράστη και θύματος για έκφραση συγγνώμης και εν γένει για εξώδικη διευθέτηση των συνεπειών της πράξης.

Το μέτρο αυτό αποβλέπει στην απευθείας επαφή του ανηλίκου με το θύμα και την ανάληψη από τον πρώτο των ευθυνών των πράξεών του. Συνήθως γίνεται με τη μεσολάβηση του Δικαστηρίου Ανηλίκων ή του επιμελητή ανηλίκων και ως μέτρο κρίνεται ιδιαίτερα αποδοτικό, καθώς το παιδί ερχόμενο σε επαφή με το θύμα, έρχεται και αντιμέτωπο με τις συνέπειες των πράξεών του, συνειδητοποιεί το κακό που προκάλεσε και αναλαμβάνει τις

ευθύνες του. Το μέτρο εφαρμόζεται όταν το αδίκημα δεν είναι ιδιαίτερα σοβαρό.

Σε αυτό το σημείο αξίζει να επισημάνουμε ότι μια από τις πιο σύγχρονες εξελίξεις στο χώρο των ανηλίκων είναι η επανορθωτική δικαιοσύνη, που αποτελεί μια θυματοκεντρική προσέγγιση που επιδιώκει τη συμφιλίωση δράστη και θύματος μέσα από την αποκατάσταση της βλάβης και την αποζημίωση του θύματος¹³⁰. Αποτελεί μάλιστα την καλύτερη παρέμβαση στην αντιμετώπιση της νεανικής παραβατικότητας και στόχο έχει την αφύπνιση και ενδυνάμωση των συναισθημάτων υπευθυνότητας στον ανήλικο για τις πράξεις του.

στ) Η αποζημίωση του θύματος ή κατ' άλλον τρόπο άρση ή μείωση των συνεπειών της πράξης από τον ανήλικο.

Το μέτρο αυτό εφαρμόζεται και σε άλλες έννομες τάξεις και έχει ευεργετικά αποτελέσματα για τον ανήλικο. Η εξιλέωση που νιώθει ο ανήλικος από τα δύο τελευταία μέτρα, του αναπτερώνει το ηθικό, αφού εν πολλοίς η ζημία του παθόντος επανορθώνεται και η ειρήνευση αποκαθίσταται.

ζ) Η παροχή κοινωφελούς εργασίας.

Το μέτρο αυτό λειτουργεί ως μέσο διαπαιδαγώγησης του ανηλίκου και επιβάλλεται από το Δικαστή Ανηλίκων, ανεξάρτητα από τη συναίνεση του ανηλίκου και των γονέων του. Παρέχεται σε δημόσιους ή δημοτικούς φορείς μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα (Δήμους, Κοινότητες, Ερυθρό Σταυρό, υπηρεσίες Γενικής Γραμματείας Νέας Γενιάς κλπ) και με αυτό τον τρόπο δίνεται η δυνατότητα στον ανήλικο παραβάτη όχι μόνο να προσφέρει στο

¹³⁰ Βλ. Μαγγανάς Α., «Η επανορθωτική δικαιοσύνη (*restorative justice*) ως μέσον επίτευξης της κοινωνικής ειρήνης» Ποινική Δικαιοσύνη 5/2000, σελ. 553-561.

κοινωνικό σύνολο αλλά ίσως και να πάρει κάποια εκπαίδευση σε συγκεκριμένους εργασιακούς τομείς.

η) Η παρακολούθηση από τον ανήλικο κοινωνικών και ψυχολογικών προγραμμάτων σε κρατικούς, δημοτικούς, κοινοτικούς ή ιδιωτικούς φορείς.

Πολλές φορές για την αντιμετώπιση της παραβατικής συμπεριφοράς ανηλίκων κρίνεται σκόπιμη η ψυχολογική υποστήριξη του ανηλίκου παραβάτη από ειδικευμένους επιστήμονες, ψυχολόγους, κοινωνικούς λειτουργούς και ψυχιάτρους, που μπορούν να προσφέρουν την εμπειρία τους, ώστε να βοηθήσουν τον ανήλικο να ξεπεράσει τα προβλήματα που δημιουργούνται από προηγούμενη αντικοινωνική του συμπεριφορά.

Θ) Η φοίτηση του ανηλίκου σε σχολές επαγγελματικής ή άλλης εκπαίδευσης ή κατάρτισης.

Ως γνωστόν, η απόκτηση επαγγελματικής κατάρτισης όχι μόνο βοηθάει στην εξεύρεση εργασίας και άρα στη λύση οικονομικών προβλημάτων, αλλά επιπλέον λειτουργεί ως αποτρεπτικός παράγοντας στην εμπλοκή του ανηλίκου σε εγκληματικές δραστηριότητες.

ι) Η παρακολούθηση από τον ανήλικο, ειδικών προγραμμάτων κυκλοφοριακής αγωγής.

Παραβάσεις του Κ.Ο.Κ. όπως οδήγηση αυτοκινήτου ή δικύκλου άνευ άδειας, είναι οι πλέον κοινές μεταξύ των ανηλίκων και γι 'αυτό το λόγο το μέτρο αυτό είναι ιδιαίτερα χρήσιμο.

ιβ) Η τοποθέτηση του ανηλίκου σε κατάλληλο κρατικό, δημοτικό, κοινοτικό ή ιδιωτικό ίδρυμα αγωγής.

Αυτό είναι και το πλέον επώδυνο μέτρο, αφού ο ανήλικος στερείται σε μεγάλο βαθμό την ελευθερία του, απομακρύνεται από το οικογενειακό του

περιβάλλον και το χειρότερο είναι ότι ενδέχεται να συνευρεθεί με συνομηλίκους του, που έχουν τοποθετηθεί εκεί για βαρύτερη απ' αυτόν παραβατική συμπεριφορά. Για τους λόγους αυτούς, το συγκεκριμένο μέτρο, θα πρέπει να επιβάλλεται με εξαιρετική φειδώ, πράγμα που εν πολλοίς γίνεται¹³¹.

Τέλος, να επισημάνουμε ότι στο άρθρο 122 Π.Κ., προβλέπεται πως σε εξαιρετικές περιπτώσεις μπορούν να επιβληθούν δύο ή περισσότερα εξωιδρυματικά μέτρα, καθώς και ότι σε κάθε περίπτωση ως πρόσθετο αναμορφωτικό μέτρο μπορούν να επιβληθούν επιπλέον υποχρεώσεις, που αφορούν τον τρόπο ζωής του ανηλίκου ή τη διαπαιδαγώγησή του¹³².

ΘΕΡΑΠΕΥΤΙΚΑ ΜΕΤΡΑ

Το άρθρο 123 Π.Κ., ορίζει ότι, αν η κατάσταση του ανηλίκου απαιτεί ιδιαίτερη μεταχείριση, ιδίως αν πάσχει από ψυχική ασθένεια ή τελεί σε νοσηρή διατάραξη των πνευματικών λειτουργιών ή από οργανική νόσο ή κατάσταση που δημιουργεί σοβαρή σωματική δυσλειτουργία ή του έχει γίνει έξη η χρήση οινόπνευματων ποτών ή ναρκωτικών ουσιών και δεν μπορεί να την αποβάλλει με δικές του δυνάμεις ή εμφανίζει ανώμαλη καθυστέρηση στην πνευματική και την ηθική του ανάπτυξη, το δικαστήριο διατάσσει:

- α) Την ανάθεση της επιμέλειας του ανηλίκου σε γονείς, επιτρόπους ή ανάδοχη οικογένεια
- β) Την ανάθεση της επιμέλειας του ανηλίκου σε προστατευτικές εταιρείες ή σε επιμελητές ανηλίκων

¹³¹ Χαρακτηριστική επισήμανση που έκαναν οι Επιμελητές Ανηλίκων κατά τη συνέντευξη που μας παραχωρήθηκε τον Οκτώβριο 2011

¹³² Βλ. Δημητρίου Ξένη, *Τα αναμορφωτικά και θεραπευτικά μέτρα για τους ανήλικους παραβάτες*, σε Σπινέλλη Κ. Δ, όπ.π., σελ.68

γ) Την παρακολούθηση συμβουλευτικού θεραπευτικού προγράμματος από τον ανήλικο και

δ) Την παραπομπή του ανηλίκου σε θεραπευτικό ή άλλο κατάλληλο κατάστημα.

Σε εξαιρετικές περιπτώσεις, τα τρία πρώτα μέτρα μπορούν να εφαρμοσθούν και σωρευτικά.

Οι προϋποθέσεις για να επιβληθούν θεραπευτικά μέτρα είναι α) να προηγηθεί γνωμοδότηση εξειδικευμένης ομάδας γιατρών, ψυχολόγων ή κοινωνικών λειτουργών, που υπάγονται στο Υπουργείο Δικαιοσύνης ή σε κρατικά κέντρα υγείας, β) να διενεργηθεί «ψυχιατρική πραγματογνωμοσύνη» σε περίπτωση που ο ανήλικος είναι χρήστης εξαρτησιογόνων ουσιών, αν η χρήση του έχει γίνει έξη και δεν μπορεί να την αποβάλλει με δικές του δυνάμεις και γ) να διεξαχθεί εργαστηριακή εξέταση σύμφωνα με το άρθρο 13 του ν.1729/1987¹³³.

Εκτός από την κατάσταση του ανηλίκου που απαιτεί θεραπεία, περαιτέρω βασική προϋπόθεση εφαρμογής από το Δικαστήριο των θεραπευτικών μέτρων είναι η τέλεση εκ μέρους του πράξης, η οποία αν τελούνταν από ποινικά υπεύθυνο άτομο θα αποτελούσε κακούργημα ή πλημμέλημα. Σε περίπτωση τέλεσης πταίσματος ο δικαστής δεν μπορεί να επιβάλλει θεραπευτικά μέτρα (βλ. άρ.128Π.Κ.). Άρα για την επιβολή ενός ιδρυματικού θεραπευτικού μέτρου πρέπει επιπρόσθετα να αποδειχθεί η πλήρωση της αντικειμενικής υπόστασης μιας πράξης που απειλείται με κακουργηματική ή πλημμεληματική ποινή¹³⁴.

¹³³ Βλ. άρθρο 123 παρ.2 Π.Κ.

¹³⁴ Βλ. Πιστελά Α., *Η ποινική αντιμετώπιση της εγκληματικότητας των ανηλίκων*, όπ.π., σελ.175.

Σε αυτό το σημείο αξίζει να επισημάνουμε ότι στην ελληνική δικαστηριακή πρακτική έχει εμπειρικά διαπιστωθεί ότι ακόμη και σε περιπτώσεις που υπήρχαν σαφείς ενδείξεις ή αναφορές των επιμελητών ανηλίκων για κάποιο πρόβλημα ψυχικής υγείας ή διανοητικής καθυστέρησης του ανηλίκου δεν έγινε πραγματογνωμοσύνη. Με βάση, άλλωστε, την επαγγελματική τους κατάρτιση οι επιμελητές ανηλίκων δεν έχουν κατά κανόνα τη κατάλληλη εκπαίδευση για να προβούν σε «ψυχολογική αξιολόγηση» ενός ατόμου¹³⁵. Σύμφωνα δε με την Ελληνική Στατιστική της Δικαιοσύνης τα δικαστήρια σπανιότατα προσφεύγουν σε αυτοτελή διάταξη θεραπευτικών μέτρων. Ένας παράγοντας ανασχετικός της απαγγελίας των μέτρων αυτών στην Ελλάδα –όπως και στην Ελβετία- εκτιμάται ότι είναι η έλλειψη κατάλληλων θεραπευτικών καταστημάτων ειδικών για ανηλίκους.

Στο άρθρο 124 Π.Κ. προβλέπεται ότι το δικαστήριο μπορεί να αντικαταστήσει τα αναμορφωτικά ή τα θεραπευτικά μέτρα με άλλα ομοειδή ή τα αναμορφωτικά με θεραπευτικά, αρκεί να τηρηθεί η διάταξη περί διενέργειας ψυχιατρικής πραγματογνωμοσύνης, όπου απαιτείται.

Επίσης, πρέπει να διευκρινιστεί ότι τα αναμορφωτικά και θεραπευτικά μέτρα δεν επιβάλλονται αορίστως αλλά το αργότερο για ένα έτος, οπότε ελέγχεται η προσφορότητά τους. Τα ως άνω μέτρα παύουν αυτοδικαίως με τη συμπλήρωση του 18^{ου} έτους του ανηλίκου, ενώ το δικαστήριο μπορεί να διατάξει με αιτιολογημένη απόφασή του τη συνέχισή τους μέχρι το 21^ο έτος (άρ.125 Π.Κ.).

Πρόβλημα στη δικαστηριακή πρακτική έχει δημιουργήσει η διάταξη του άρθρου 130 Π.Κ., η οποία ορίζει ότι αν ο ανήλικος, που έχει συμπληρώσει το

¹³⁵ Βλ. Μπεζέ Λ.Α., *Ανήλικοι παραβάτες. Μελέτη 20 περιπτώσεων*. Αθήνα, Κομοτηνή, 1985, εκδ. Σάκκουλα, σελ.107

15^ο έτος της ηλικίας του, τέλεσε αξιόποινη πράξη και εισάγεται σε δίκη μετά τη συμπλήρωση του 18^{ου} , το δικαστήριο μπορεί αντί για περιορισμό του σε ειδικό κατάστημα κράτησης νέων, να επιβάλλει ποινή ελαττωμένη σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 83 Π.Κ. Στην τελευταία αυτή περίπτωση, όταν η παραβατική συμπεριφορά δεν έχει μεγάλη απαξία, το Δικαστήριο ανηλίκων μπορεί να αφήσει ατιμώρητο τον δράστη ανήλικο ή να επιβάλλει φυλάκιση σύμφωνα με το άρθρο 83 ΠΚ ή να διατάξει αναμορφωτικά μέτρα. Σε όλες αυτές τις περιπτώσεις δηλαδή, το δικαστήριο κρίνει ότι, αν και ο ποινικός σωφρονισμός του ανηλίκου είναι αναγκαίος, ωστόσο δεν είναι σκόπιμος ο περιορισμός του σε ειδικό κατάστημα κράτησης νέων.

ΠΟΙΝΙΚΟΣ ΣΩΦΡΟΝΙΣΜΟΣ

Ο ποινικός σωφρονισμός αποτελεί την τελευταία κατηγορία των μέτρων που βρίσκονται στη διάθεση του Δικαστή Ανηλίκων και αποτελεί την αυστηρότερη μορφή μεταχείρισεως των ανηλίκων¹³⁶.

Ο εγκλεισμός ορίζεται επακριβώς χρονικά και επιβάλλεται σε εξαιρετικές περιπτώσεις μόνο όταν ο ανήλικος αφενός έχει συμπληρώσει το 15^ο έτος της ηλικίας του και αφετέρου εφόσον η πράξη του, αν την τελούσε ενήλικος, θα ήταν κακούργημα και εμπεριέχει στοιχεία βίας, στρέφεται κατά της ζωής ή της σωματικής ακεραιότητας ή τελείται κατ' επάγγελμα ή κατ' εξακολούθηση (άρθρο 127 παρ. 1 ΠΚ). Επιπλέον, θα πρέπει η απόφαση να περιέχει ειδική και εμπεριστατωμένη αιτιολογία από την οποία να προκύπτει γιατί τα αναμορφωτικά ή θεραπευτικά μέτρα δεν κρίνονται στη συγκεκριμένη περίπτωση επαρκή, λαμβανομένων υπόψη και των ιδιαίτερων συνθηκών τέλεσης της πράξης και της προσωπικότητας του ανηλίκου.(ά.127παρ2 εδ.β'

¹³⁶ Βλ. Πιτσελά Α., οπ.π., σελ.177επ. και Τρωϊανού-Λουλά Α., *Η Υπηρεσία Επιμελητών ανηλίκων των Δικαστηρίων ανηλίκων*, όπ.π., σελ 78.

ΠΚ). Η δε διάρκεια του ποινικού σωφρονισμού ορίζεται στο άρθρο 54 ΠΚ, σύμφωνα με το οποίο ο ποινικός σωφρονισμός δεν μπορεί να έχει διάρκεια μεγαλύτερη των 10 ετών και μόνο σε εξαιρετικές περιπτώσεις, ιδιαίτερα σοβαρών εγκλημάτων, ανέρχεται έως τα 15 έτη.

Σε αυτό το σημείο, κάνοντας μια σύγκριση με τα ισχύσαντα περί ποινικού σωφρονισμού στο Ν.3189/2003 και στο μεταγενέστερο Ν.3860/2010, αξίζει να τονίσουμε ότι πρόκειται για σημαντικές αλλαγές- βελτιώσεις που επέφερε ο Ν.3860/2010 στο θεσμό του ποινικού σωφρονισμού των ανηλίκων.

Και αυτό γιατί ο ποινικός σωφρονισμός, μολονότι τροποποιήθηκε με το νόμο του 2003, με τον οποίο καταργήθηκε η αόριστη διάρκειά του, παρέμεινε ωστόσο αμετάβλητος όσον αφορά τα χρονικά του όρια – παρά την αντίθετη πρόταση της νομοπαρασκευαστικής επιτροπής, αλλά και τα διεθνώς κρατούντα. Και μπορεί βέβαια να αναγνωρίζεται γενικά ότι ο ποινικός σωφρονισμός επιβάλλεται μόνον «*ως έσχατο μέτρο*»¹³⁷ και ότι δεν έχει ανταποδοτικό αλλά παιδαγωγικό χαρακτήρα, ότι επιδιώκεται, δηλαδή, με αυτόν η βελτίωση του ανηλίκου και η ομαλή επανένταξή του στην κοινωνία¹³⁸, δεν μπορεί όμως να παραγνωρίζει κανείς το γεγονός ότι πάντως αποτελεί «*ποινή*» που συνεπάγεται *στέρηση* της ελευθερίας του ανηλίκου, και άρα συνιστά γι' αυτόν *τιμωρία*. Πρέπει επομένως να υπάγεται σε όλες τις δεσμεύσεις που ισχύουν και για τις υπόλοιπες ποινικές κυρώσεις, κυρίως ως

¹³⁷ Βλ. Κουράκη Ν., *Δίκαιο Παραβατικών Ανηλίκων*, 2004, ιδίως σελ. 291 επ., Κ. Σπινέλλη, *Ελληνικό δίκαιο ανήλικων δραστών και θυμάτων*, 1992, σ. 127, Τρωιάνου – Λουλά Α., «*Ο ανήλικος παραβάτης και η δίκη του*», ΝοΒ 1982, σ. 387

¹³⁸ Βλ. Πιτσελά, Α. *Η ποινική αντιμετώπιση της εγκληματικότητας των ανηλίκων*, στ' έκδ., 2008, σ. 59 επ

προς την τήρηση των αρχών της νομιμότητας, της αναλογικότητας και της ίσης μεταχείρισης¹³⁹.

Οι περιορισμοί αυτοί όμως δεν ίσχυαν με το Ν.3189/2003 για τον ποινικό σωφρονισμό, εφόσον, σύμφωνα με το άρθρο 54 ΠΚ, η διάρκεια στέρησης της ελευθερίας στο ειδικό κατάστημα κράτησης νέων ήταν σε πολλές περιπτώσεις μεγαλύτερη από εκείνη που προβλέπεται για τους ενήλικες. Είναι χαρακτηριστικό λ.χ. ότι ενώ ένας ενήλικας για μια σωματική βλάβη από αμέλεια απειλούνταν με ποινή φυλάκισης από 10 ημέρες – 3 χρόνια, ο ανήλικος για την ίδια πράξη απειλούνταν με ποινή εγκλεισμού στο ειδικό κατάστημα κράτησης που κυμαινόταν από 6 μήνες έως 10 έτη. Ταυτόχρονα, για όλα τα κακουργήματα η προβλεπόμενη στο άρθρο 54 ΠΚ ποινή, με το Νόμο του 2003, κυμαινόταν από 5 έως 20 έτη, μολονότι η Διεθνής Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού, που έχει, όπως είναι γνωστό, αυξημένη τυπική ισχύ (ά. 28 §1 Συντ.), ορίζει ρητά ότι η στέρηση της ελευθερίας των ανηλίκων πρέπει να είναι της μικρότερης δυνατής διάρκειας, ενώ και η νομοπαρασκευαστική επιτροπή είχε προτείνει τον περιορισμό του ανώτατου χρονικού ορίου του ποινικού σωφρονισμού στα 10 χρόνια¹⁴⁰.

Και η Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Παιδιού, άλλωστε, είχε συστήσει στην ελληνική κυβέρνηση την κατάργηση της διάταξης που προβλέπει ότι το ανώτερο όριο του ποινικού σωφρονισμού είναι 20 έτη.

Το πρόβλημα επιτείνονταν εξαιτίας των προϋποθέσεων που προέβλεπε ο νόμος 2003 για την επιβολή του ποινικού σωφρονισμού στο άρθρο 127 ΠΚ. Με βάση το άρθρο αυτό, ο περιορισμός σε ειδικό κατάστημα

¹³⁹ Βλ. σχετικά. *Παρασκευόπουλου Ν* σε: Μαργαρίτη / Παρασκευόπουλου, *Ποινολογία*, ζ' έκδ., 2005, σ. 57 επ., *Ε. Συμεωνίδου-Καστανίδου*, σε: Καϊάφα-Γκμπάντι / Μπιτζιλέκη / Συμεωνίδου-Καστανίδου, *Δίκαιο των ποινικών κυρώσεων*, 2009, σ. 32 επ.

¹⁴⁰ Βλ. σχετικά *Α. Πιτσελά*, ό.π., σ. 241 σημ. 360

κράτησης νέων μπορούσε να επιβληθεί όταν το δικαστήριο, ερευνώντας τις περιστάσεις υπό τις οποίες τελέστηκε η πράξη και την όλη προσωπικότητα του ανηλίκου, έκρινε ότι είναι αναγκαίος ο ποινικός σωφρονισμός του για να συγκρατηθεί από την τέλεση νέων αξιόποινων πράξεων.

Η διάταξη αυτή έχει επικριθεί όχι μόνο γιατί συνέδεε την επιβολή της ποινής με την αβέβαιη κρίση για τη μελλοντική συμπεριφορά του ανηλίκου, αλλά και επειδή επιπλέον δεν έθετε κανένα περιορισμό ως προς τη βαρύτητα της πράξης που είχε τελεστεί, επέτρεπε την επιβολή ποινής στερητικής της ελευθερίας ακόμα και σε ανηλίκους 13 ή 14 ετών, μολονότι τούτο φαινόταν να βρίσκεται σε αντίθεση με τις διεθνείς τάσεις ως προς τα μέτρα που μπορούν πράγματι να βοηθήσουν τους ανηλίκους σε αυτές τις ηλικίες, και οδηγούσε σε διακριτική μεταχείριση των ανηλίκων, αφού η καταδίκη συναρτούνταν με όλους τους όρους της ζωής τους και όχι με την πράξη που είχαν τελέσει.

Η αναγκαιότητα επιβολής αυτού του μέτρου, δεν συνδέεται με το διαπραχθέν από τον έφηβο έγκλημα, αλλά με την πρόγνωση της μέλλουσας διαγωγής του¹⁴¹, αφού σκοπός του εν λόγω μέτρου είναι η εξασφάλιση της μελλοντικής σύννομης διαγωγής του εφήβου, η οποία οφείλει να επιχειρείται με κατάλληλη διαπαιδαγώγηση. Ωστόσο, κατά γενική παραδοχή, οι αόριστες προϋποθέσεις επιβολής του ποινικού σωφρονισμού «δημιουργούν ανασφάλεια δικαίου και δεν προσφέρουν εχέγγυα ισότητας»¹⁴².

Στην πράξη άλλωστε φαίνεται να επιβεβαιώνεται διαρκώς ότι ο εγκλεισμός επαυξάνει τον κίνδυνο υποτροπής, επειδή ακριβώς θέτει τον νέο στο περιθώριο, επιτείνει τον στιγματισμό του και εμποδίζει την ομαλή

¹⁴¹ Βλ. Γάφου Η., (1975) «, *Νεαρά ηλικία*», ΠoinXp. 25, σελ.705-711.

¹⁴² Βλ.Παρασκευόπουλου Ν.Α., στο Μαργαρίτη/Παρασκευόπουλο (Επιμ.),*Κώδικας βασικών κανόνων για την μεταχείριση των κρατουμένων και άλλα νομοθετήματα* (V-Viii), 1997, σελ.66.

κοινωνική του επανένταξη¹⁴³, γεγονός που οδήγησε στη σκέψη περιορισμού του ποινικού σωφρονισμού στις περιπτώσεις μόνον ιδιαίτερα σοβαρών εγκλημάτων που τελούνται μάλιστα από ανηλίκους μεγαλύτερους των 15 ετών, όπως άλλωστε ισχύει και σε πολλές άλλες ευρωπαϊκές χώρες. Θα πρέπει άλλωστε να σημειωθεί ότι και το άρθρο 17.1. περ. (γ) των Στοιχειωδών Κανόνων των Ηνωμένων Εθνών για την Απονομή Δικαιοσύνης σε Ανηλίκους, γνωστών και ως Κανόνων του Πεκίνου (*Standard Minimum Rules for the Administration of Juvenile Justice* ή *The Beijing Rules*, Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών, Απόφαση 40/33), προβλέπει ρητά ότι «Στέρηση της προσωπικής ελευθερίας δεν επιβάλλεται, εκτός αν ο ανήλικος κηρύχθηκε ποινικά υπεύθυνος για σοβαρή πράξη βίας κατ' άλλου προσώπου ή για κατ' επανάληψη τέλεση άλλων σοβαρών εγκλημάτων και αν δεν υπάρχει άλλη κατάλληλη απάντηση».

4.2 Οι Επιμελητές Ανηλίκων των Δικαστηρίων Ανηλίκων (συνεντεύξεις με τους Επιμελητές Ανηλίκων)

Η αρχή της διαπαιδαγώγησης υλοποιείται στο ισχύον σύστημα δικαιοσύνης για ανηλίκους με την καθιέρωση -πέραν του θεσμού των Δικαστηρίων Ανηλίκων- της Υπηρεσίας Επιμελητών Ανηλίκων, ιδίως για την διεξαγωγή της έρευνας προσωπικότητας. Οι πρώτες Υπηρεσίες Επιμελητών Ανηλίκων κάνουν την εμφάνισή τους σχεδόν ταυτόχρονα με τη γέννηση των πρώτων Δικαστηρίων Ανηλίκων και στοχεύουν να συνδράμουν στο έργο της αντιμετώπισης της νεανικής παραβατικότητας εφαρμόζοντας κυρίως το μέτρο της επιμέλειας/επιτήρησης/δοκιμασίας (Probation).

¹⁴³ Βλ. Δημόπουλου Χ. / Ι. Κοσμάτου Κ, *Δίκαιο Ανηλίκων*, 2006, σ. 114, Α. Χάϊδου, *Η ιδρυματική και εξωιδρυματική μεταχείριση των ανηλίκων στην Ελλάδα και στο εξωτερικό*, 1990, σ. 113

Στις αρχές του 20^{ου} αιώνα άρχισαν οι κοινωνίες να αντιλαμβάνονται πόσο σημαντική περίοδος στη ζωή και στην εξέλιξη του ανθρώπου είναι η παιδική ηλικία και τα βιώματα αυτής, πόσο σημαντικό είναι στη διάπλαση χαρακτήρων και κατ' επέκταση τι αντίκτυπο έχει αυτή στην ποιότητα της κοινωνίας κάθε κράτους. Έτσι, πρώτη η Μ. Βρετανία ίδρυσε χωριστά Δικαστήρια Ανηλίκων και άρχισαν αξιόλογες προσπάθειες από εθελοντές για την προστασία των παιδιών και των ανήλικων παραβατών. Θεωρείται ότι χρονιά ίδρυσης των Δικαστηρίων Ανηλίκων στη Μ. Βρετανία είναι το 1908.

Η ανάγκη για ειδική μεταχείριση των ανηλίκων στην Ελλάδα άρχισε να γίνεται επιτακτική γύρω στο 1912 για την προστασία των ανήλικων εργαζομένων. Με το Ν.5098/1931 σε εκτέλεση διάταξης του άρθρου 100 παρ. 4 του Συντάγματος του 1927, οδήγησε στη Δημιουργία Δικαστηρίων Ανηλίκων ενώ αναφέρεται για πρώτη φορά ο όρος «Επιμελητής Ανηλίκων» και ως βασικός του ρόλος ορίζεται αυτός της άσκησης της επιμέλειας του ανηλίκου που έχει έρθει αντιμέτωπος με το νόμο. Ωστόσο, η πρώτη συνεδρίαση Δικαστηρίου ανηλίκων έγινε 13 ολόκληρα χρόνια αργότερα στην Αθήνα στις 14.3.1940, ενώ την ίδια χρονιά ιδρύθηκαν οι Εταιρείες Προστασίας Ανηλίκων με το Ν.2724/1940.

Με το Ν.2703/1954 ιδρύονται οι Υπηρεσίες Επιμελητών Ανηλίκων, ενώ με τον Ν.378/1976 συνίσταται κλάδος υπαλλήλων Α' κατηγορίας παρά των Δικαστηρίων ανηλίκων, υπό τον τίτλο «Κλάδος Επιμελητών Ανηλίκων» υπαγόμενος στο Υπουργείο Δικαιοσύνης- Γενική Διεύθυνση Σωφρονιστικής Διοικήσεως¹⁴⁴. Οι Επιμελητές Ανηλίκων στελεχώνουν την Υπηρεσία Επιμελητών, μια για κάθε Πρωτοδικείο και είναι Δημόσιοι Λειτουργοί.

¹⁴⁴ Βλ. Τρωϊανού Α., *Η Υπηρεσία Επιμελητών των Δικαστηρίων Ανηλίκων*, όπ.π., σελ.30-31.

Μέσα στα πλαίσια της προσπάθειας διερεύνησης των ακολουθούμενων οδών με σκοπό την πρόληψη της παραβατικότητας ανηλίκων αλλά και την αποτροπή της υποτροπής του ανηλίκου και της υιοθέτησης του παραβατικού ρόλου, επιδιώξαμε και εξασφαλίσαμε τη συνεργασία των Επιμελητών Ανηλίκων Κομοτηνής και Αλεξ/πολης, οι οποίοι πρόθυμα δέχτηκαν να μας παραχωρήσουν συνεντεύξεις κατά το μήνα Οκτώβριο 2011. Η περιγραφή του αντικειμένου, ο τρόπος εργασίας και προσέγγισης του ανηλίκου, ο ρόλος και τα καθήκοντα των επιμελητών ανηλίκων όπως επίσης και τα προβλήματα κατά την άσκηση των καθηκόντων τους, που παρατίθεται στη συνέχεια είναι αποτέλεσμα της συγκέντρωσης των στοιχείων που μας δόθηκαν από τους ίδιους του επιμελητές κατά τη διάρκεια των συνεντεύξεων. Με εξαίρεση την επεξεργασία που έγινε όσον αφορά το κείμενο και τη μορφή του, όπως και τα τυχόν δικά μας σχόλια, τα οποία διακρίνονται ευκρινώς από αυτά των επιμελητών, οι πληροφορίες που μας παραχωρήθηκαν αναφέρονται ατόφειες, χωρίς καμία απολύτως αλλαγή ή αλλοίωση. Για την πιστή μεταφορά και την αποτροπή λάθους, ακολουθήθηκε η μέθοδος της ηχογράφησης και της παράλληλης καταγραφής σημειώσεων.

4.2.1 Ρόλος και καθήκοντα του Επιμελητή Ανηλίκων

Σε κάθε ποινική υπόθεση ανηλίκων οφείλει να συμμετάσχει η Υπηρεσία Επιμελητών Ανηλίκων, η οποία τελεί υπό την εποπτεία του Δικαστή Ανηλίκων¹⁴⁵. Τα καθήκοντα των Επιμελητών Ανηλίκων, που καθορίζονται στο α.7 του π.δ 49/1979 «περί λειτουργίας της Υπηρεσίας Επιμελητών Ανηλίκων» είναι τα ακόλουθα:

¹⁴⁵ Βλ. Βουγιούκα Κ.Ν., *Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο*. Ι, εκδ. Σάκκουλα, 1988, σελ.67επ.

-Διενέργεια κοινωνικής έρευνας (που αποτελεί και το επίκεντρο της επαγγελματικής δραστηριότητας των επιμελητών ανηλίκων).

-Άσκηση του αναμορφωτικού μέτρου της επιμέλειας.

-Άσκηση προστατευτικής επίβλεψης σε ανηλίκους που τελούν σε δοκιμαστική άδεια από τα ιδρύματα αγωγής.

-Άσκηση προστατευτικής επίβλεψης σε ανηλίκους που έχουν απολυθεί υπό όρους από τα σωφρονιστικά καταστήματα.

-Παρακολούθηση των ανηλίκων στους οποίους έχουν υποβληθεί τα αναμορφωτικά μέτρα της επίπληξης και της υπεύθυνης επιμέλειας των γονέων, επιτρόπων ή κηδεμόνων.

-Συνοδεία ανηλίκων εκτός έδρας όταν πρόκειται να δικαστούν ή να εξεταστούν ως μάρτυρες σε άλλη πόλη ή να εισαχθούν σε ίδρυμα ή να αποδοθούν στους γονείς τους.

-Διενέργεια ελέγχων σε κινηματογράφους και κέντρα ψυχαγωγίας όπου συχνάζουν ανήλικοι για να εξακριβώσουν την παρουσία τους (βλ. π.δ. 36/1994 «Μέτρα προστασίας ανηλίκων και άλλες διατάξεις)

-Εκτέλεση κάθε υπηρεσίας που έχει σχέση με την πρόληψη και την καταστολή της εγκληματικότητας των ανηλίκων.

Στο άρθρο 23 του π.δ. 36/2000 προβλέπεται μεταξύ άλλων αρμοδιοτήτων της υπηρεσίας επιμελητών ανηλίκων :

-η παρακολούθηση των διοικητικών επιμελειών (προληπτικός ρόλος)

-ο έλεγχος των δημόσιων θεαμάτων και η

—παρακολούθηση όσων ανηλίκων έχουν δοκιμαστική άδεια από τα ιδρύματα αγωγής ανηλίκων.

Σε ερώτηση που υποβάλλαμε στην Επιμελήτρια Ανηλίκων Κομοτηνής, κ. Ευτυχία Φιλιππίδου (συντ/χο Επιμελήτρια Ανηλίκων Κομοτηνής) σχετικά με το έργο της εν λόγω υπηρεσίας και το ρόλο του επιμελητή ανηλίκων, μας απάντησε τα κάτωθι:

«Η Υπηρεσία Επιμελητών Ανηλίκων είναι ο κύριος φορέας αντεγκληματικής πολιτικής ανηλίκων με έμμισθους επαγγελματίες και είναι δημόσιες υπηρεσίες ήδη από το 1945.

Σκοπός τους είναι η διενέργεια κοινωνικής έρευνας για τους ανήλικους παραβάτες που πρόκειται να δικάστούν, ώστε ο Δικαστής ανηλίκων και ο εισαγγελέας Ανηλίκων να ενημερώνονται για την προσωπικότητα του ανήλικου παραβάτη, για τις κοινωνικές-οικονομικές-και οικογενειακές συνθήκες κάτω από τις οποίες ζει, έτσι ώστε να ερμηνεύσουν και να κατανοήσουν τους λόγους της αντικοινωνικής συμπεριφοράς του και πώς οδηγήθηκε στην συγκεκριμένη παραβατική πράξη για την οποία δικάζεται.

Ο επιμελητής ανηλίκων είναι επιφορτισμένος με το δύσκολο έργο να ανιχνεύσει την προσωπικότητα του ανήλικου παραβάτη και να τον στηρίξει, ώστε να συνεργασθεί μαζί του. Πρέπει αφενός να γνωρίσει και να κερδίσει την εμπιστοσύνη του παραβάτη-κατηγορουμένου για να τον βοηθήσει ουσιαστικά πριν και κυρίως μετά την ποινική διαδικασία και αφετέρου πρέπει να πείσει και να κερδίσει την εμπιστοσύνη και του ίδιου του Δικαστηρίου που δικάζει τον ανήλικο, εμφανίζοντας τις ιδιαίτερες πλευρές της προσωπικότητας του ανήλικου (μερικές από τις οποίες δεν είναι ανακοινώσιμες) καθώς και το κοινωνικό προφίλ της οικογένειας.

Ιδιαίτερα σημαντικός είναι ο ρόλος του Επιμελητή Ανηλίκων μετά την ποινική διαδικασία, η οποία ολοκληρώνεται με την επιβολή αναμορφωτικών

μέτρων και ποινών. Ο επιμελητής χρειάζεται να βοηθήσει τον ανήλικο και την οικογένειά του να κατανοήσουν αυτά τα μέτρα αλλά και προσπαθεί να εξασφαλίζει την κοινωνική τους επανένταξη. Πολλοί ανήλικοι παραβάτες αντιδρούν προκλητικά και εκδικητικά και μέσα από παραβατικές συμπεριφορές έχουν την ικανοποίηση και την αίσθηση ότι υπάρχουν, ότι είναι παρόντες, προσπαθούν να μας κάνουν με λάθος τρόπο αισθητή την παρουσία τους.

Η συνεργασία με τον ανήλικο και με την οικογένειά του, κυρίως μετά την ποινική διαδικασία, θέλει υπομονή και επιμονή γιατί στην αρχή έχει πάντα δυσκολίες. Και αυτό γιατί ο χώρος των Υπηρεσιών Ανηλίκων είναι χώρος που συνδέεται άμεσα με το Δικαστήριο που είναι φορέας εξουσίας οπότε αυτό κάνει τους ανηλίκους καχύποπτους και επιφυλακτικούς όσο καλή πρόθεση και αν έχει ο Επιμελητής Ανηλίκων. Όταν όμως ξεπερασθούν οι δυσκολίες και δεχθούν την υποστηρικτική υπηρεσία που τους προσφέρει ο επιμελητής, υπάρχει σημαντική βελτίωση των σχέσεων του ανηλίκου με την οικογένεια, το σχολείο και το κοινωνικό του περιβάλλον, κατανοώντας τις υποχρεώσεις που έχει απέναντί τους.

Τέλος, πρέπει να επισημανθεί ότι όλες οι εκθέσεις των Επιμελητών Ανηλίκων που προκύπτουν από την έρευνά τους, όπως και κάθε άλλο στοιχείο που έλαβαν γνώση κατά την άσκηση των καθηκόντων τους είναι απόρρητα και δεν ανακοινώνονται παρά μόνον στον Δικαστή Ανηλίκων και στους εντεταλμένους την επιμέλεια και την προστασία των ανηλίκων. Επίσης, οι επιμελητές ανηλίκων, λόγω της ιδιότητάς τους, δεν δύνανται να καταθέτουν ενώπιον των δικαστικών αρχών για οτιδήποτε έχει πέσει στην αντίληψή τους σχετικά με τον ανήλικο ή την οικογένειά του. Αυτό είναι θεσπισμένο με το άρθρο 5 του Ν.378/1976. Σε περίπτωση μάλιστα μη τήρησης της εχεμύθειας

και του απορρήτου των εκθέσεων υπάρχουν πειθαρχικές ευθύνες των επιμελητών ανηλίκων».

Επίσης, όπως μας πληροφόρησε η κ. Ματσκίδου Κλαίρη, συντ/χος Επιμελήτρια Ανηλίκων, προϊσταμένη της Υπηρεσίας Επιμελητών ανηλίκων Κομοτηνής, της συλλογής των στοιχείων της διαγνωστικής κοινωνικής έρευνας, που ανατίθεται στον Επιμελητή Ανηλίκων, προκειμένου να συντάξει την έκθεση που θα παραδώσει στον δικαστή ανηλίκων, ακολουθεί η συμπλήρωση έντυπου ατομικού δελτίου του ανηλίκου που πρόκειται να δικάσσει με προκαθορισμένα «ανοιχτά» ερωτήματα, κυρίως σχετικά με τον τόπο διαμονής της οικογένειας, την εργασία των γονέων, αν τυχόν είναι διαζευγμένοι ή σε διάσταση, τον αριθμό των μελών της οικογένειας, αν το παιδί είναι εκτός ή εντός γάμου, στοιχεία σχετικά με το σχολείο του, για την παιδική του ηλικία και για τις κοινωνικές και οικογενειακές σχέσεις του. Το ατομικό δελτίο μαζί με την έκθεση που συντάσσει ο επιμελητής και συμπεριλαμβάνει τα συμπεράσματά του για τον ανήλικο, διαβιβάζονται στον δικαστή και στον εισαγγελέα για ανάγνωση λίγες μέρες πριν το δικαστήριο. Διεξαγωγή της δίκης δεν είναι δυνατόν να υπάρξει χωρίς την σύνταξη της έκθεσης, η οποία είναι απόρρητη ακόμα και για τον δικηγόρο του ανηλίκου, αν υπάρχει. Στο τέλος κάθε έκθεσης, προτείνεται το μέτρο που κατά τη γνώμη του επιμελητή κρίνεται σκόπιμο να επιβληθεί από το δικαστήριο.

Η παρουσία του επιμελητή στο Δικαστήριο είναι απαραίτητη (όπως μας επεσήμανε η κ. Ματσκίδου). Αν και δεν συμμετέχει ενεργά, είναι ωστόσο παρών, ούτως ώστε να παρέμβει για την συμπλήρωση και διευκρίνιση όσων κατατίθενται από την πλευρά των γονέων ή του ανηλίκου παραβάτη και

κυρίως για να υποδείξει στον Δικαστή στοιχεία που μόνο αυτός (ο επιμελητής), λόγω της έρευνας που διεξήγαγε, είναι σε θέση να γνωρίζει.

Τέλος, όπως μας τόνισαν οι Επιμελήτριες Ανηλίκων του Δικαστηρίου Ανηλίκων Κομοτηνής, σε ερώτησή μας σχετική με τον προληπτικό τους ρόλο, στα πλαίσια του τομέα της πρόληψης μπορεί οποιοσδήποτε πολίτης να αποταθεί στην Υπηρεσία Επιμελητών Ανηλίκων, να αναφέρει τί έχει υποπέσει στην αντίληψή του και εν συνεχεία, ως υπεύθυνος πολίτης, να κάνει μια αίτηση υπογεγραμμένη, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι το όνομα του θα κοινοποιηθεί. Η κ. Κλαίρη Ματσκίδου μας πληροφορεί σχετικά:

«Μόνο έτσι, μετά από καταγγελία, μπορούμε να επιληφθούμε μιας υπόθεσης και, αφού εξετάσουμε πόσο ευσταθούν αυτά που καταγγέλθηκαν, να συνεχίσουμε. Στην ουσία όμως δεν γίνεται έτσι. Συνήθως οι πολίτες αναφέρουν ότι «εκεί γίνεται αυτό, αλλά μην με ανακατεύετε». Δεν μπορούμε όμως, επειδή κάποιος μας ανέφερε απλά κάτι, να μπαίνουμε στα σπίτια και να καταλύουμε το οικογενειακό άσυλο. Ζητάμε οι πολίτες υπεύθυνα να αναφέρουν οποιαδήποτε ύποπτη περίπτωση και περιστατικό.

Η τυπική βέβαια διαδικασία που τηρείται , σε περίπτωση δηλαδή που δεν υπάρξει καταγγελία στην υπηρεσία από κάποιον πολίτη ή από το σχολείο του παιδιού ή από κάποιο άλλο φορέα, είναι η εξής: Σύλληψη του ανηλίκου από την αστυνομία και εν συνεχεία αποστολή των σχετικών εγγράφων από την αστυνομία στην εισαγγελία. Ακολουθεί άσκηση ποινικής δίωξης και μεταβίβαση του φακέλου στην Υπηρεσία Επιμελητών Ανηλίκων. Με την εισαγωγή της κάθε περίπτωσης στην Υπηρεσία, σχεδιάζεται ένα χρονοδιάγραμμα, ανάλογα με το είδος των περιστατικών, την ημερομηνία που επιλαμβάνεται του θέματος η Υπηρεσία και την ορισθείσα ημερομηνία της

δικασίμου. Η παρέμβαση του επιμελητή ξεκινά από την στιγμή της ποινικής δίωξης , συνεχίζει μέχρι την ημέρα της εκδίκασης της υπόθεσης και μπορεί να παραταθεί και μετά την έκδοση της απόφασης».

Επιπρόσθετα και πέραν αυτών, πρέπει να σημειώσουμε ότι μέσα στα πλαίσια του έργου των επιμελητών ανηλίκων η υπηρεσία ασχολείται και με κοινωνικές έρευνες και οι επιμελητές είναι επιφορτισμένοι και με το να συντάσσουν εκθέσεις που αφορούν στην επιμέλεια ανήλικων παιδιών όταν οι γονείς φθάνουν στην διαδικασία του διαζυγίου.

Εν κατακλείδι θα λέγαμε ότι, στην ποινική διαδικασία ανηλίκων αποφασιστική είναι, εκτός από την έρευνα των πραγματικών περιστατικών του εγκλήματος, η καθολική και ενδεδειγμένη έρευνα της προσωπικότητας του κατηγορουμένου για την επιλογή κατάλληλης ατομικής και μεστής νοήματος μεταχείρισης¹⁴⁶. Οι εκθέσεις των Επιμελητών Ανηλίκων στο πλαίσιο της διερευνητικής τους αρμοδιότητας σχετικά με την προσωπικότητα του ανηλίκου κατηγορουμένου αποσκοπούν στην υποβοήθηση του Δικαστηρίου Ανηλίκων για την επιβολή του κατάλληλου μέτρου με απώτερο σκοπό την κοινωνική επανένταξη του ανηλίκου και την αποφυγή τέλεσης εκ μέρους του στο μέλλον νέων εγκλημάτων¹⁴⁷. Εδώ έγκειται και ο προληπτικός ρόλος της υπηρεσίας.

¹⁴⁶ Βλ. Πιτσελά Α., Η ποινική αντιμετώπιση της εγκληματικότητας των ανηλίκων, όπ.π., σελ. 237.

¹⁴⁷ Βλ. Τρωιανού –Λουλά, 1995, όπ.π., σελ.173.

4.2.2 Συνεργασία μεταξύ επιμελητή και ανηλίκου.

Στάση του επιμελητή απέναντι στον ανήλικο και συμπεριφορά του ανηλίκου και των γονιών απέναντι στην υπηρεσία επιμελητών ανηλίκων.

Προκειμένου να έχουμε μια πληρέστερη εικόνα της Υπηρεσίας Επιμελητών ανηλίκων και του ρόλου του επιμελητή κρίναμε σκόπιμο να έρθουμε σε επαφή και με την Υπηρεσία Επιμελητών Ανηλίκων Αλεξ/πολης, η οποία λειτουργεί ακόμη, σε αντίθεση με την ΥΕΑ Κομοτηνής, που λόγω συνταξιοδότησης των δύο επιμελητριών που απασχολούνταν και μας παραχώρησαν τις παραπάνω συνεντεύξεις, βρίσκεται σε αδράνεια, όπως και πολλές άλλες ανά την Ελλάδα.

Η κ. Ευαγγελία Αϊβατζίδου, προϊσταμένη της Υπηρεσίας Επιμελητών Ανηλίκων Αλεξ/πολης, μας πληροφόρησε τόσο σχετικά με την επαφή της με τους ανήλικους παραβάτες, τον τρόπο προσέγγισης αυτών και τον γενικότερο ρόλο του επιμελητή όσο και σχετικά με τη στάση των ίδιων των ανηλίκων και των γονιών τους απέναντι στην Υπηρεσία.

Από τη στιγμή που ο ανήλικος θα κληθεί με επιστολή στην Υπηρεσία, η πρώτη επιδίωξη του επιμελητή είναι να του εξηγήσει το ρόλο του καθώς και να διευκρινίσει πως κινείται σε προληπτικό, συμβουλευτικό και κατασταλτικό επίπεδο και ότι σκοπός του είναι να σταματήσει την παραβατική δραστηριότητα του παιδιού. Από την πρώτη κιάλας συνάντηση καθίσταται σαφές από την πλευρά του επιμελητή ότι ο ρόλος του δεν είναι να τιμωρήσει ή να φοβερίσει αλλά να βοηθήσει τον ανήλικο. Ο επιμελητής ανηλίκων προσπαθεί να «πιάσει» την ψυχосύνθεση του παιδιού και να το ενθαρρύνει

προκειμένου να δει το ίδιο την αλήθεια ώστε να διαλέξει από μόνο του τη μεταμέλεια και να ομολογήσει την πράξη του. Με διάφορες ερωτήσεις που απευθύνει στον ανήλικο προσπαθεί να εισχωρήσει στην ψυχολογία του και να ανακαλύψει στοιχεία που θα τον οδηγήσουν ενδεχομένως στα αίτια που προκάλεσαν την εκδήλωση της παραβατικής συμπεριφοράς.

Επαφίεται στην προσωπικότητα του κάθε επιμελητή να εγκαθιδρύσει μια σχέση εμπιστοσύνης με τον ανήλικο. Για παράδειγμα, η επιμελήτρια ανηλίκων Κομοτηνής, κ. Φιλιππίδου, σε ερώτηση που της απευθύναμε σχετικά με τον τρόπο προσέγγισης του ανηλίκου, μας ανέλυσε τη δική της τεχνική προσέγγισης αυτού:

«Θέτω το πρόβλημα στο τραπέζι. Βάζω τον ανήλικο που έχω απέναντί μου να τοποθετηθεί χωρίς να μιλάω. Αφού τελειώσει, αρχίζει η συνέντευξη την οποία βέβαια δεν προκαθορίζω, αλλά πάντα ακολουθώ κάποιους συγκεκριμένους κανόνες συνέντευξης στους οποίους πρέπει κάποιος να εκπαιδευτεί. χρησιμοποιώντας στοχευμένες λέξεις προσπαθώ να πετύχω το στόχο που βάζω εξ' αρχής. Η συνέντευξη βασίζεται σε ένα αμοιβαίο πάρε-δώσε μεταξύ του ανηλίκου και του επιμελητή. Πολλές φορές ξεκινώ με σκοπό ορισμένη κατεύθυνση και στην πορεία προκύπτουν στοιχεία που κινούν το ενδιαφέρον και ωθούν προς περαιτέρω διερεύνηση ή που αφήνουν υπόνοιες ότι υποκρύπτονται κι άλλα πράγματα από την οικογένεια ή από το παιδί. Η ειλικρίνεια στην επαφή είναι καταλυτική. Λειτουργούμε σαν θεραπευτές. Αν αποκαλυφθείς σε αυτόν που έχεις απέναντί σου, θα αποκαλυφθεί κι αυτός. Πρέπει βέβαια να τηρούνται οι ισορροπίες και ο επιμελητής να κρατάει μια κάποια απόσταση από τον ανήλικο ούτως ώστε να μην τον βλέπει σαν φίλο ακριβώς για να εγκαθιδρυθεί αυτή η σχέση θεραπευτή-θεραπευόμενου. »

Δεν υπάρχει μια συγκεκριμένη μέθοδος και οδός προσέγγισης του ανηλίκου και γι' αυτό λέγεται ότι θα πρέπει να είναι ιδιαίτερα ευαισθητοποιημένος ο επιμελητής ώστε να μην βλέπει το έργο του ως διεκπεραιωτικό αλλά έχοντας την συναίσθηση ότι ασκεί λειτούργημα. Οφείλει και πρέπει να είναι ιδιαίτερα προσεχτικός στους χειρισμούς του και στη γλώσσα που θα απευθύνει στον παραβάτη που έχει απέναντί του έχοντας κατά νου την ευαισθησία αυτής της ηλικίας.

Προκειμένου, μάλιστα, να αποκτήσει μια πληρέστερη εικόνα για τον ανήλικο, ο Επιμελητής Ανηλίκων έχει την ευχέρεια να επισκέπτεται τους χώρους όπου κινείται το παιδί. Έτσι, μπορεί να πραγματοποιεί επισκέψεις στην κατοικία του ανηλίκου ώστε να διαπιστώσει το περιβάλλον στο οποίο διαβιεί, στο σχολείο ή στο χώρο εργασίας του παιδιού. Βέβαια, στις δύο τελευταίες περιπτώσεις, η έρευνα θα πρέπει να γίνεται με τη μεγαλύτερη δυνατή διακριτικότητα ώστε να μην έρθει σε δύσκολη θέση το παιδί, κυρίως στις περιπτώσεις που το σχολείο ή ο εργοδότης δεν γνωρίζουν για την παραβατικότητα αυτού. Άλλωστε, ο επιμελητής δεσμεύεται από την τήρηση του απορρήτου ώστε να μην εκτίθεται το παιδί στον ευρύτερο κοινωνικό του περίγυρο.

Τέλος, όσον αφορά το έργο που επιτελεί η Υπηρεσία Επιμελητών Ανηλίκων, η κ. Αϊβατζίδου μας πληροφόρησε ότι στις αρμοδιότητες της Υπηρεσίας είναι η αποκατάσταση των σχέσεων του ανηλίκου με το σχολείο, η παραπομπή του σε ψυχοθεραπευτικά προγράμματα και προγράμματα απεξάρτησης όταν πρόκειται για ανήλικο που κάνει χρήση ναρκωτικών ουσιών, και γενικότερα η υπόδειξη, από την πλευρά των επιμελητών, των δρόμων κοινωνικοποίησης του ανηλίκου.

Όσον αφορά τη στάση που έχει ο ανήλικος απέναντι στην Υπηρεσία, η Επιμελήτρια Ανηλίκων Αλεξ/πολης μας υπογράμμισε ότι αυτή συναρτάται συνήθως από το πνευματικό και μορφωτικό επίπεδο του κάθε παιδιού και το οικογενειακό περιβάλλον μέσα στο οποίο μεγαλώνει. Τα παιδιά που είναι καλοί μαθητές και προέρχονται από ένα «υγιές» οικογενειακό περιβάλλον παρουσιάζουν μια συστολή στην πρώτη τους επαφή με την Υπηρεσία, αντιλαμβάνονται το λάθος τους και την κατάσταση στην οποία βρίσκονται, έχουν συναίσθηση της πράξης τους και δείχνουν μεταμέλεια. Οι περισσότεροι όμως είναι αδιάφοροι και ένα μικρότερο ποσοστό φοβισμένοι.

Όποια κι αν είναι όμως η στάση του ανηλίκου, οι επιμελητές προσπαθούν μέσα από διάφορες τεχνικές και μεθόδους να δώσουν στον παραβάτη ανήλικο να καταλάβει και να συναισθανθεί ο ίδιος το μέγεθος της πράξης του και τι ακριβώς του συμβαίνει γιατί μόνο έτσι θα μπορέσει να απομακρύνει τη σκέψη του από κάθε τι παραβατικό και να ακολουθήσει το δρόμο της νομιμότητας. Τον βοηθούν, με άλλα λόγια, ώστε να θελήσει ο ίδιος (και να μην φανεί ότι τον υποχρεώνουν) να σταματήσει να μετέρχεται στο μέλλον παράνομους τρόπους για να αποκτήσει κάτι που θέλει ή για να επιβληθεί ή για να εκδικηθεί ή για να «κάνει φιγούρα» στους συνομήλικούς του. Από εκεί και πέρα επαφίεται στην προσωπικότητα του κάθε επιμελητή και του κάθε ανηλίκου για το πώς θα εξελιχθεί κάθε υπόθεση που έρχεται στην υπηρεσία.

Επιπλέον, από την Υπηρεσία Επιμελητών Αλεξ/πολης μας επισημάνθηκε ότι οι παραβάσεις που συχνότερα απασχολούν την υπηρεσία, αφορούν σε μικροκλοπές, στο νόμο περί ναρκωτικών και οι πλείστες σε παραβάσεις του Κώδικα Οδικής Κυκλοφορίας (βλ. παράρτημα). Η Πλειοψηφία

δε των παιδιών που έρχονται αντιμέτωποι με την υπηρεσία προέρχονται από διαλυμένες οικογένειες που έχουν αποτύχει να τους προσφέρουν αυτοί πρώτα ολοκληρωμένη αγωγή και μόρφωση. Με τον όρο δε διαλυμένες δεν νοούνται μόνο οι οικογένειες στις οποίες οι γονείς βρίσκονται σε διάσταση, αλλά ενδέχεται για παράδειγμα να χαρακτηριστεί ως τέτοια μια οικογένεια στην οποία δεν υπάρχει καλή και σωστή επικοινωνία τόσο μεταξύ των συζύγων (όταν για παράδειγμα αυτοί συνεχώς καυγαδίζουν, μειώνουν ο ένας τον άλλο, χειροδικούν κλπ) όσο και μεταξύ γονιού και παιδιού (όταν για παράδειγμα οι γονείς αδιαφορούν για τα προβλήματα του παιδιού, δεν του αφιερώνουν χρόνο, το μειώνουν συνεχώς ή το συγκρίνουν συνεχώς με κάποιο άλλο που τα καταφέρνει σε όλα καλύτερα από αυτό ή λείπουν και οι δύο πολλές ώρες από την οικογενειακή εστία αφήνοντας ανεξέλεγκτα τα παιδιά κλπ). Σε αυτές τις περιπτώσεις, όπως μας επεσήμανε η κ. Αϊβαζίδου, συνιστάται από τον επιμελητή να δεχτεί ψυχολογική στήριξη όχι μόνο το παιδί που εμφάνισε την αντικοινωνική συμπεριφορά αλλά και οι γονείς ή σε άλλες περιπτώσεις προτείνεται να παραπεμφθούν σε οικογενειακό σύμβουλο.

Σε αυτό το σημείο η κ. Αϊβαζίδου μας τόνισε ότι υπάρχουν και γονείς οι οποίοι όχι μόνο δεν παραδέχονται την πράξη στην οποία προέβη το παιδί τους αλλά επιχειρούν ακόμη και να μειώσουν τη σημασία της συμπεριφοράς του θέλοντας κυρίως να διαφυλάξουν το δικό τους κοινωνικό Status, καθώς εκείνη τη στιγμή αισθάνονται άβολα αφού στην ουσία πρέπει να παραδεχτούν, όχι πάντα αλλά τις περισσότερες φορές, ότι κάπου έφταιξαν και οι ίδιοι για την παραβατική ή αντικοινωνική συμπεριφορά που εκδήλωσε το παιδί τους. Από την άλλη υπάρχουν και πιο συνειδητοποιημένοι γονείς οι οποίοι βοηθούν σημαντικά το έργο του επιμελητή συναισθανόμενοι την

ευθύνη τους και τη δύναμη που έχουν στο να βελτιώσουν τη συμπεριφορά του τέκνου τους και να αποκαταστήσουν τις τυχόν διαταραγμένες μεταξύ τους σχέσεις. Οι περισσότεροι μάλιστα γονείς παραδέχονται το λάθος τους ενώπιον του επιμελητή και τις περισσότερες φορές ζητούν συμβουλές οι ίδιοι για το πώς να χειριστούν την κατάσταση και δείχνουν ιδιαίτερα αγχωμένοι στην προσπάθειά τους να μην ξεφύγει και πάλι από τον έλεγχό τους η κατάσταση και βρεθούν αντιμέτωποι με άλλη μια αντικοινωνική συμπεριφορά του παιδιού τους.

4.2.3 Προβλήματα-δυσχέρειες στο έργο των Επιμελητών Ανηλίκων.

Βάσει των τελευταίων στοιχείων που δόθηκαν στη δημοσιότητα από τον ΟΗΕ, η εγκληματικότητα των νέων έχει εκτιναχθεί τα τελευταία χρόνια στο 50–70% του συνόλου των διαπραχθεισών παράνομων πράξεων και στο 60–85% των σοβαρών εγκλημάτων που συνδέονται με άσκηση βίας. Το 6–7% των νέων στην Ευρώπη εμφανίζουν παραβατική συμπεριφορά. Στην Ε.Ε. τα μέτρα για την αντιμετώπιση και πρόληψη της παραβατικότητας ανηλίκων διαφοροποιούνται πολύ από χώρα σε χώρα. Σε κάποιες χώρες δεν υπάρχουν επιμελητές ανηλίκων και ο ρόλος τους αντικαθίσταται από άλλους μηχανισμούς, ενώ αντίθετα στη Βρετανία οι δικαστικοί επιμελητές έχουν πολυδιάστατη δράση σε διαφορετικά επίπεδα του αναμορφωτικού συστήματος, ακόμη και μετά το στάδιο εκτέλεσης των ποινών. Το έργο των

επιμελητών στη Βρετανία έχει χαρακτήρα κοινωνικής φροντίδας, που στοχεύει στην ομαλή κοινωνική ένταξη του έφηβου παραβάτη¹⁴⁸.

Το ελληνικό κράτος, από την άλλη, έχει εγκαταλείψει το θεσμό των επιμελητών ανηλίκων, τη στιγμή μάλιστα που η ανήλικη παραβατικότητα αλλάζει, καθώς οι παραβάσεις του Κ.Ο.Κ. δίνουν γοργά τη θέση τους σε όλο και περισσότερες παραβάσεις που σχετίζονται με τα ναρκωτικά, ενώ πλέον υπάρχει «εκπροσώπηση» όλων των σοβαρών αδικημάτων¹⁴⁹. Η ελληνική πολιτεία, όμως, δεν μοιάζει να είναι σε θέση να αντιμετωπίσει την κατάσταση καθώς στην Αθήνα το 2006 υπήρχαν μόνο 17 επιμελητές ανηλίκων (η πρόβλεψη είναι για 34 οργανικές θέσεις), που ασκούσαν την επιμέλεια 245 ανηλίκων. Το δυναμικό της υπηρεσίας επιμελητών ανηλίκων στη Θεσσαλονίκη έχει επίσης σοβαρές ελλείψεις, αφού 7 άτομα καλούνται να ασχοληθούν με 60 ή 70 υποθέσεις κάθε εβδομάδα. Αντίστοιχη είναι η κατάσταση στην περιφέρεια, είναι δε χαρακτηριστικό ότι 14 δικαστήρια ανηλίκων της χώρας (σε πρωτεύουσες νομών) παραμένουν χωρίς επιμελητή ανηλίκων¹⁵⁰.

Επίσης, ενώ υπάρχουν οι διατάξεις που προβλέπουν θεσμούς εξω-ιδρυματικής πρόληψης και αντιμετώπισης της νεανικής παραβατικότητας (κοινωνικής εργασίας, ημιελεύθερη διαβίωση), στην πραγματικότητα οι ρυθμίσεις αυτές παραμένουν ανεφάρμοστες. Η εφαρμογή αυτών των εναλλακτικών μορφών ποινικής μεταχείρισης θα μείωνε τις –κατά κοινή πείρα-

¹⁴⁸ Βλ. . http://news.kathimerini.gr/4dcgi/_w_articles_ell_1_10/12/2006_208227, Χωρίς επιμέλεια οι ανήλικοι παραβάτες. Μόνο 17 επιμελητές για εκατοντάδες περιπτώσεων κάθε χρόνο, ενώ το φαινόμενο γνωρίζει έξαρση και τα αδικήματα «ενηλικιώνονται».

¹⁴⁹ Βλ. . http://news.kathimerini.gr/4dcgi/_w_articles_ell_1_10/12/2006_208227, ό.π.

¹⁵⁰ Βλ. <http://mahitotekmirio.wordpress.com/2008/07/12/02-12/>, Ανήλικοι πίσω από τα κάγκελα: βασικές έννοιες και αριθμοί.

καταστρεπτικές συνέπειες του εγκλεισμού στην προσωπικότητα του ανήλικου. Από αυτή τη σκοπιά, το αίτημα για την κατάργηση των φυλακών ανηλίκων γίνεται ακόμα περισσότερο επίκαιρο.

Αναλυτικά τα προβλήματα που δυσχεραίνουν το έργο της υπηρεσίας είναι¹⁵¹:

1. Έλλειψη προσωπικού. Πλην της επιμέλειας, στα καθήκοντα των επιμελητών είναι και η κατάρτιση κοινωνικής έρευνας στο στάδιο της προδικασίας για ανηλίκους που είναι υπόδικοι. Η κοινωνική αυτή έρευνα συνοδεύει τον ανήλικο στο δικαστήριο και λαμβάνεται –προαιρετικά– υπόψη από τον δικαστή ανηλίκων στην επιβολή του είδους της ποινής. Ακόμη, στα καθήκοντά τους περιλαμβάνεται η εποπτεία της ζωής των παραβατών με επισκέψεις στο σπίτι, στην εργασία, το σχολείο κ.ο.κ. Οι 17 επιμελητές ανηλίκων του νομού Αττικής, που είναι υπεύθυνοι για τα περιστατικά που σημειώνονται από τον Μαραθώνα και τη Ν. Μάκρη μέχρι τον Ασπρόπυργο, δεν επαρκούν. Στο πάγιο αίτημά τους για κάλυψη των προβλεπόμενων οργανικών θέσεων, το υπουργείο Δικαιοσύνης απαντά ότι δεν υπάρχουν τα απαιτούμενα κονδύλια. Το μεγαλύτερο πρόβλημα υπάρχει σε κάποιες επαρχιακές πόλεις στις οποίες υπάρχουν κενές θέσεις των επιμελητών ανηλίκων και οι προσλήψεις φαίνεται να μην υπάρχουν στον ορίζοντα του Υπουργείου Δικαιοσύνης. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί και η πόλη της Κομοτηνής, όπου η Υπηρεσία είναι σε αδράνεια από το 2009, που συνταξιοδοτήθηκε και η δεύτερη επιμελήτρια ανηλίκων, η οποία μας παραχώρησε και την παραπάνω συνέντευξη.

¹⁵¹ Βλ. http://news.kathimerini.gr/4dengi/_w_articles_ell_1_10/12/2006_208227, όπ.π.

2. Ελλιπής εκπαίδευση. Οι επιμελητές ανηλίκων υπάγονται διοικητικά στο υπουργείο Δικαιοσύνης και διορίζονται μέσω ΑΣΕΠ. Διαθέτουν είτε πανεπιστημιακή είτε τεχνική εκπαίδευση. Όμως, στην πράξη οι επιμελητές με πανεπιστημιακή εκπαίδευση (πτυχιούχοι νομικής, κοινωνιολογίας, ψυχολογίας) επιτελούν το ίδιο έργο με τους έχοντες τεχνική εκπαίδευση, γεγονός που οδηγεί σε αντιθέσεις, αφού κατά γενική ομολογία τα «προαπαιτούμενα εφόδια» του επιμελητή ανηλίκων είναι αντιστρόφως ανάλογα του έργου που καλείται να επιτελέσει. Επιπλέον, δεν υπάρχει εξειδίκευση για θέματα που σχετίζονται με ναρκωτικά και αλκοολισμό. Απουσιάζει επίσης ένας Κώδικας Δεοντολογίας, ο οποίος ενδεχομένως να διαφοροποιούσε τις αρμοδιότητες των επιμελητών ανάλογα με το είδος της εκπαίδευσης που έχουν λάβει. Όπως μας επεσήμανε χαρακτηριστικά η επιμελήτρια ανηλίκων Αλεξ/πολης, οι ίδιοι οι επιμελητές ζητούν από το Υπουργείο Δικαιοσύνης να διοργανώσει σεμινάρια επιμόρφωσης, καθώς αντιλαμβάνονται και οι ίδιοι τη δυσκολία του έργου τους στην προσέγγιση αυτού του ευαίσθητου τμήματος της κοινωνίας, των ανηλίκων. Ως επί τω πλείστον οι επιμελητές στηρίζονται στις δικές τους επιστημονικές γνώσεις και στην μεταξύ τους ανταλλαγή πληροφοριών και απόψεων.

3. Μηχανοργάνωση. Μόλις τον τελευταίο χρόνο εγκρίθηκε υποδομή για τη μηχανοργάνωση της υπηρεσίας, ωστόσο η μοναδική γραμματέας συνταξιοδοτείται και η αντικατάστασή της από άτομο με γνώσεις ηλεκτρονικού υπολογιστή φαντάζει ανέφικτη στο άμεσο μέλλον. «Υπάρχουν αυξημένες ανάγκες στα εφετεία και τα πρωτοδικεία», υπογραμμίζει το Υπουργείο. Όπως μας επεσήμανε η επιμελήτρια Αλεξ/πολης, ακόμη και το ατομικό δελτίο που πρέπει να συμπληρώνεται από τους επιμελητές ανηλίκων είναι εντελώς

απαρχαιωμένο¹⁵², και η συγκεκριμένη Υπηρεσία (της Αλεξ/πολης) πήρε πρωτοβουλία και συνέταξε ένα δικό της δελτίο σύγχρονο και ουσιαστικό για το έργο της (βλ. παράρτημα iii).

4. Απουσία μηχανισμού πρόληψης. Λίγα έχουν γίνει σχετικά με την πρόληψη της ανήλικης παραβατικότητας. Οι περιπτώσεις ανηλίκων που εμφανίζουν ενδείξεις μελλοντικής παραβατικής συμπεριφοράς φτάνουν στο δικαστήριο συνήθως μέσω καταγγελίας. Ειδικό τμήμα πρόληψης δεν υπάρχει (αποτελεί αίτημα δικαστών και επιμελητών). Με το νόμο 3189/2003, ο εισαγγελέας μπορεί υπό προϋποθέσεις να επιβάλει προληπτικά μέτρα. Σε αυτό το στάδιο ενδέχεται να ζητηθεί και η συνδρομή επιμελητή ανηλίκων, ο οποίος θα κληθεί να σκιαγραφήσει το προφίλ του «υποψήφιου παραβάτη» και να γνωμοδοτήσει στην εφαρμογή του προληπτικού μέτρου.

5. Έλλειψη υποδομών. Με τον νόμο 3189/2003 εμπλουτίστηκαν τα αναμορφωτικά και θεραπευτικά μέτρα. Στα νέα μέτρα περιλαμβάνονται η προσφορά κοινωνικού έργου, η ανάθεση επιμέλειας σε ανάδοχη οικογένεια, η φοίτηση σε σχολές επαγγελματικής κατάρτισης, η ένταξη σε προγράμματα απεξάρτησης από ναρκωτικά ή αλκοόλ. Για όλα αυτά τα μέτρα δεν υπάρχουν κρατικές υποδομές και το κενό αναπληρώνεται από μη κυβερνητικές οργανώσεις, οι οποίες έρχονται σε συνεννόηση –χωρίς να υπάρχει πρωτόκολλο συνεργασίας– με τους επιμελητές ανηλίκων. Κενό υπάρχει στις περιπτώσεις που οι ανήλικοι αντιμετωπίζουν πρόβλημα

¹⁵² Το συγκεκριμένο έντυπο έχει διαμορφωθεί από τη δεκαετία του '70 και έκτοτε ουδεμία ανανέωση έχει γίνει. Οι πληροφορίες που αντλούνται έχουν να κάνουν με τα ανθρωπολογικά στοιχεία του ανηλίκου (π.χ πόσα δόντια έχει, εάν έχει ερθει σε σεξουαλική επαφή με το άλλο φύλο κλπ) που ποσώς ενδιαφέρουν ή βοηθούν το έργο των επιμελητών, με ψυχιατρικές γνωματεύσεις τις οποίες οι επιμελητές δεν είναι σε θέση να χορηγήσουν, καθώς επίσης και δημογραφικά στοιχεία τα οποία είναι περιττά.

στέγασης, καθώς οι ξενώνες είναι ελάχιστοι και το νομοσχέδιο για τις Μονάδες Μέρимνας που επιχειρήθηκε να καταρτιστεί το 2003, έμεινε στα χαρτιά.

4.3 Θετικά και αρνητικά που επέφερε ο Ν.3189/2003 και αλλαγές-βελτιώσεις που επέφερε ο νέος Ν.3860/2010

Με το Νόμο 3189/2003 υπεισήλθαν σοβαρές αλλαγές στο έργο των επιμελητών ανηλίκων. Οι σημαντικότερες τροποποιήσεις είναι οι παρακάτω:

α) Μειώθηκε η διάρκεια της ορισμένου χρόνου επιβολής των αναμορφωτικών μέτρων. Παλαιότερα ,η επιμέλεια και η συνεργασία των επιμελητών με τους ανηλίκους παρατεινόταν μέχρι τη συμπλήρωση του 21^{ου} έτους της ηλικίας τους. Φυσικά, οι επιμελητές ανηλίκων μετά το πέρας ενός εύλογου χρονικού διαστήματος υπέβαλαν αίτηση άρσης του μέτρου, οπότε και διακόπτονταν η επικοινωνία του ανηλίκου με την υπηρεσία. Με το Ν.3189/2003 ο συγκεκριμένος περιορισμός έπαψε να ισχύει καθώς έχει καταστεί σαφές ότι τα παιδιά δεν χρειάζονται περισσότερο από ένα χρόνο συνήθως, προκειμένου να αποκομίσουν τα θετικά στοιχεία από την επαφή τους με τους επιμελητές. Αυτός είναι άλλωστε και ο σκοπός των επιμελητών: να καταφέρει το παιδί να κατανοήσει όσο το δυνατόν γρηγορότερα ορισμένα πράγματα, ώστε να διακόψει την παραβατική του συμπεριφορά και να έχει μια καλή εξέλιξη σε κάθε τομέα της ζωής του.

β) Παρέχεται η δυνατότητα στον εισαγγελέα να απόσχει από την άσκηση ποινική δίωξης. Η παράκαμψη της ποινικής διαδικασίας ανηλίκων αποβλέπει αφενός στη μικρότερη δυνατή επιβάρυνση του κατηγορουμένου και αφετέρου στην καλύτερη δυνατή πρόληψη αλλά και στην ευρύτερη δυνατή

αποσυμφόρηση της ποινικής δικαιοσύνης. Αυτή η παράμετρος επιφέρει και θετικά και αρνητικά αποτελέσματα. Από τη μια ο Εισαγγελέας αποκτά τη δυνατότητα εφαρμογής μέτρων, χωρίς να πρέπει προηγουμένως να ασκήσει ποινική δίωξη, κυρίως όταν πρόκειται για απλές παραβάσεις. Έτσι, αποφεύγεται να εισαχθεί στο δικαστήριο μια απλή υπόθεση. Από την άλλη όμως, ο εισαγγελέας, ως διωκτική αρχή αντιμετωπίζεται με σκεπτικισμό από τους επιμελητές σχετικά με την επέμβασή του στην κοινωνική προσαρμογή του ανηλίκου. Χρειάζεται η απαιτούμενη προσοχή των εισαγγελέων προκειμένου να μην προσβληθούν θεμελιώδη ανθρώπινα δικαιώματα των νεαρών ατόμων (λ.χ επεκτείνοντας τον κοινωνικό έλεγχο πέρα από το πεδίο εφαρμογής της τυπικής διευθέτησης , πρβλ. ά 40 παρ. 3 περ. β΄ΔΣΔΠ και κανόνας 11 του Πεκίνου).

γ) Προβλέπεται για πρώτη φορά και η μη ιδρυματική μεταχείριση, ιδίως με την παρακολούθηση συμβουλευτικού θεραπευτικού προγράμματος από τον ανήλικο. Υποστηρίζεται ένθερμα από τη θεωρία και φαίνεται να εφαρμόζεται και στην πράξη ο συνδυασμός της παρακολούθησης συμβουλευτικού θεραπευτικού προγράμματος με το μέτρο της υπεύθυνης επιμέλειας των γονέων και κυρίως της επιμέλειας από τους επιμελητές ανηλίκων¹⁵³.

Έξι χρόνια μετά την εφαρμογή του παραπάνω Νόμου 3189/2003 και των μερικών βελτιώσεων που επέφερε στο ελληνικό δίκαιο ανηλίκων, και χάρη στον πλούσιο επιστημονικό διάλογο που αναπτύχθηκε, εντοπίστηκαν ορισμένα κενά ή αστοχήματα της εισαχθείσας νομοθεσίας, που έπρεπε να αντιμετωπιστούν. Έτσι εισήχθη ο **νέος Νόμος 3860/2010** ο οποίος επέφερε ακόμη σημαντικότερες βελτιώσεις στην ποινική νομοθεσία για τους ανήλικους

¹⁵³ Βλ. Πιτσελά Α, 2006, όπ.π. σελ. 211.

δράστες, στην πρόληψη και αντιμετώπιση της θυματοποίησης και της εγκληματικότητας των ανηλίκων (βλ. αναλυτικά στο παράρτημα όλες τις τροποποιήσεις που επέφερε ο Ν.3860/2010)

Ο εν λόγω νόμος αποτελείται από τρία κεφάλαια:

- Στο πρώτο κεφάλαιο τροποποιούνται διατάξεις του ουσιαστικού ποινικού δικαίου, δηλαδή του Ποινικού μας Κώδικα,
- Στο δεύτερο προτείνονται αλλαγές στον Κώδικα Ποινικής Δικονομίας, για την ενίσχυση των δικονομικών δικαιωμάτων των ανηλίκων,
- Τέλος, στο τρίτο – και ίσως σημαντικότερο – κεφάλαιο προτείνονται σημαντικές αλλαγές στο «προληπτικό δίκαιο» των ανηλίκων. Στις περιπτώσεις που το περιβάλλον μέσα στο οποίο μεγαλώνουν τους ωθεί ουσιαστικά στο έγκλημα, η κρατική φροντίδα πρέπει να προσφέρεται ήδη σε προγενέστερο στάδιο. Παράλληλα, προτείνονται τροποποιήσεις στο νομοθετικό πλαίσιο που διέπει τη λειτουργία των Εταιρειών Προστασίας Ανηλίκων.

Με την παρούσα νομοθεσία επιχειρείται το πρώτο βήμα της Κυβέρνησης για την εκπόνηση και εφαρμογή μιας ολοκληρωμένης δημόσιας πολιτικής, στο πλαίσιο των αρμοδιοτήτων του Υπουργείου, για την προστασία των παιδιών σε κίνδυνο.

Τα βασικά σημεία του εν λόγω νόμου έχουν ως εξής¹⁵⁴:

- Τροποποιείται το άρθρο 54 του Ποινικού Κώδικα, ώστε προβλέπεται πλέον ότι ο ποινικός σωφρονισμός δεν μπορεί κατ' αρχήν να έχει διάρκεια μεγαλύτερη των δέκα ετών. Θα μπορεί σε εξαιρετικές περιπτώσεις ιδιαίτερα σοβαρών εγκλημάτων να ανέρχεται μέχρι 15 έτη.

¹⁵⁴ Βλ. . Αιτιολογική Έκθεση Σχεδίου Νόμου «Βελτιώσεις της ποινική νομοθεσίας για τους ανήλικους δράστες και ίδρυση νομικού προσώπου για την πρόληψη και αντιμετώπιση της θυματοποίησης και της τέλεσης αξιόποινων πράξεων από ανήλικους».

- Στους ανηλίκους μέχρι το 15ο έτος της ηλικίας τους επιβάλλονται μόνο αναμορφωτικά ή θεραπευτικά μέτρα. Ο περιορισμός ανηλίκου σε ειδικό κατάσταση κράτησης νέων επιβάλλεται μόνο σε ανηλίκους που έχουν συμπληρώσει το 15ο έτος της ηλικίας τους, εφόσον η πράξη τους έχει το χαρακτήρα κακουργήματος και ο ποινικός σωφρονισμός κρίνεται, με ειδικά και εμπειριστατωμένα αιτιολογημένη απόφαση, απολύτως αναγκαίος.
- Τροποποιείται το άρθρο 129 του Ποινικού Κώδικα, ώστε ο ανήλικος έχει πλέον το δικαίωμα παράστασης και ακρόασης στο Τριμελές Δικαστήριο Ανηλίκων που αποφασίζει για την υπό όρους απόλυσή του, όπως έχει ο ενήλικας.
- Τροποποιείται το άρθρο 7 του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας, ώστε προβλέπονται αυξημένα προσόντα για τον ορισμό ενός δικαστή ως δικαστή ανηλίκων. Καθήκοντα Δικαστή Ανηλίκων αναλαμβάνει πρόεδρος πρωτοδικών, ο οποίος ορίζεται με έναν αναπληρωτή του πρόεδρο ή πρωτοδίκη. Άλλες τροποποιήσεις αφορούν: α) τον καθορισμό της θητείας σε τριετή και β) τον περιορισμό της δυνατότητας ανανέωσης της θητείας των δικαστών ανηλίκων έως μια μόνο επιπλέον τριετία, ώστε να αποφεύγεται με τις επανειλημμένες ανανεώσεις της θητείας τους στη θέση αυτή αποξένωσή τους από τους λοιπούς κλάδους του δικαίου που εντάσσονται στο πολυσύνθετο λειτούργημά τους και τους οποίους αυτοί επίσης πρέπει να υπηρετούν επιτυχώς.
- Ορίζεται ως υποχρεωτική η προηγούμενη ακρόαση του ανηλίκου, εφόσον αυτή είναι εφικτή, πριν ο εισαγγελέας αποφασίσει για την αποχή ή μη από την ποινική δίωξη.

- Τα μονομελή δικαστήρια είναι αρμόδια για την εκδίκαση όλων των αξιόποινων πράξεων που αν τελούνταν από ενήλικα θα είχαν το χαρακτήρα κακουργήματος που απειλείται με ποινή πρόσκαιρης κάθειρξης με ανώτατο όριο κατώτερο των είκοσι ετών, ενώ στα τριμελή δικαστήρια υπάγονται τα εγκλήματα που αν τελούνταν από ενήλικα θα επέσυραν ισόβια κάθειρξη ή πρόσκαιρη κάθειρξη της οποίας το ανώτατο όριο είναι είκοσι έτη.
- Στα δικαστήρια ανηλίκων δεν μπορεί να τηρηθεί η διαδικασία του αυτόφωρου, κάτι το οποίο ούτως ή άλλως νομολογιακά τηρείται.
- Η προσωρινή κράτηση των ανηλίκων είναι πλέον επιτρεπτή μόνο σε εκείνες τις περιπτώσεις που μπορεί να επιβληθεί και ποινικός σωφρονισμός, δηλαδή μόνο σε ανηλίκους άνω των 15 ετών. Η προσωρινή κράτηση των ανηλίκων δεν μπορεί να διαρκεί για χρονικό διάστημα μεγαλύτερο των έξι μηνών.
- Προβλέπεται ο υποχρεωτικός διορισμός συνηγόρου από τον δικαστή ανηλίκων, σύμφωνα και με όσα προβλέπονται ειδικότερα περί διορισμού συνηγόρου από το άρθρο 40 § 2 περ. β'ii της Διεθνούς Σύμβασης ΟΗΕ για τα Δικαιώματα του Παιδιού.
- Προβλέπεται η τροποποίηση άρθρου 17 παρ. 5 ν. 2298/1995, ώστε να είναι αναγκαία πλέον η προηγούμενη υποχρεωτική ακρόαση του ανηλίκου από το Δικαστή Ανηλίκων και η συνεκτίμηση της προσωπικής του γνώμης πριν από τη λήψη απόφασης για τον εγκλεισμό του σε ίδρυμα αγωγής για λόγους προληπτικούς και, ειδικότερα, επειδή ο ανήλικος συμβιώνει σε κοινωνικό περιβάλλον ατόμων που τελούν καθ' έξη ή κατ' επάγγελμα αξιόποινες πράξεις.
- Προτείνονται μια σειρά από αλλαγές στο νομοθετικό πλαίσιο που διέπει τη λειτουργία των Εταιρειών Προστασίας Ανηλίκων (ΕΠΑ).

- Προβλέπεται η ίδρυση ενός νομικού προσώπου με τη μορφή αστικής μη κερδοσκοπικής εταιρείας, που εποπτεύεται από το Υπουργείο Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων και έχει ως έργο (α) το συντονισμό της δράσης όλων των Εταιρειών Προστασίας Ανηλίκων μεταξύ τους, (β) την ανάπτυξη συνεργασίας σε εθνικό και διεθνές επίπεδο με οργανισμούς και υπηρεσίες, δημόσιους ή ιδιωτικούς, καθώς και με Μ.Κ.Ο. για την οργάνωση ενός ενιαίου Δικτύου πρόληψης της θυματοποίησης και αντιμετώπισης της εγκληματικότητας των ανηλίκων, (γ) τη διαμόρφωση μιας κεντρικής υπηρεσίας καταγγελιών πράξεων κακοποίησης, παραμέλησης ή εγκατάλειψης ανηλίκων, (δ) τη διατύπωση προτάσεων και την εκπόνηση μελετών, ιδίως σε στρατηγικό επίπεδο, για θέματα που αφορούν στην πρόληψη και αντιμετώπιση της τέλεσης αξιόποινων πράξεων από ανηλίκους, καθώς και (ε) την παροχή υπηρεσιών γνωμοδοτικού και συμβουλευτικού χαρακτήρα για τα θέματα αυτά προς το Υπουργείο Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων ή άλλους φορείς.

\

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ – ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Κατά την συγγραφή της παρούσας εργασίας προσπαθήσαμε να δώσουμε τις κύριες πτυχές που χαρακτηρίζουν το φαινόμενο της παραβατικότητας των ανηλίκων και εκθέσαμε τους τρόπους πρόληψης και αντιμετώπισης της παραβατικότητας των ανηλίκων.

Αρχικά, κρίθηκε σκόπιμο να γίνει διαχωρισμός μεταξύ παραβατικού και εγκληματία για να καταλήξουμε στο ότι η χρήση του όρου «εγκληματίας» είναι αδόκιμη αφού δεν είναι δυνατόν να αποδοθεί σε ανήλικο άτομο πλήρης καταλογισμός δεδομένου ότι, τις περισσότερες φορές, δεν έχει πλήρη συνείδηση της κατάστασης και των πράξεών του. Το νεαρό δε της ηλικίας και η συνεπακόλουθη μη ολοκλήρωση και διαμόρφωση της προσωπικότητας του, δεν αφήνουν περιθώρια για να κατανοήσει ο ίδιος ο ανήλικος τί είναι σωστό και τί όχι και διακατέχεται από την επιθυμία να δοκιμάσει και να δοκιμαστεί μέσα στο κοινωνικό σύστημα, τολμώντας ακόμη και την εν γνώσει του παραβατική συμπεριφορά.

Ως παραβατική δε χαρακτηρίζεται η συμπεριφορά που παρεκκλίνει από τους κοινωνικούς κανόνες και βλάπτει το κοινωνικό σύνολο. Η παραβατική συμπεριφορά περιλαμβάνει : παραβάσεις ειδικών ποινικών νόμων, εγκλήματα κατά της ξένης περιουσίας (ατομικής ή δημόσιας), σωματικές βλάβες, εγκλήματα κατά του κοινού (πχ: εμπρησμός), εγκλήματα κατά των ηθών (πχ: βιασμός), αντίσταση στην εξουσία των γονέων και των ενηλίκων (πχ: φυγή από την οικογενειακή στέγη, άρνηση της φοίτησης στο σχολείο), καθώς και πράξεις που στρέφονται εναντίον του ίδιου του ατόμου (πχ: χρήση ναρκωτικών, πορνεία).

Σύμφωνα με την πρόσφατη νομοθεσία (νόμος 3860/2010) ως ανήλικοι θεωρούνται πλέον αυτοί που κατά το χρόνο τέλεσης της αξιόποινης πράξης έχουν ηλικία μεταξύ του ογδόου και το δεκάτου ογδόου έτους (με παλαιότερο νόμο όριο της ανηλικότητας ήτα το 17^ο έτος) και ποινικά υπεύθυνοι θεωρούνται όσοι συμπλήρωσαν το 15^ο έτος . Έτσι, αυξήθηκε και το ηλικιακό όριο για την επιβολή του ποινικού σωφρονισμού. Ενώ παλαιότερα το όριο ήταν το 13^ο έτος, με το νέο νόμο σε ποινικό σωφρονισμό υποβάλλονται όσοι έχουν συμπληρώσει το 15^ο έτος. Επιβλήθηκαν, επίσης, περαιτέρω προϋποθέσεις για την επιβολή του περιορισμού του ανηλίκου σε ειδικό κατάσταση κράτησης νέων και μειώθηκε ο χρόνος παραμονής του ανηλίκου στο κατάστημα σύμφωνα με το άρθρο 54ΠΚ.

Σωστά επήλθαν αυτές οι αλλαγές, αναλογιζόμενος κανείς ότι ο ανήλικος βρίσκεται σε μια τέτοια θέση όπου η επιρροή οποιουδήποτε εξωτερικού παράγοντα μπορεί να αποβεί μοιραία για την μελλοντική του πορεία και κάθε αρνητικός χαρακτηρισμός λειτουργεί άκρως στιγματιστικά. Όπως παρατηρήσαμε δε από τα στατιστικά στοιχεία είναι προφανές ότι τα δικαστήρια ανηλίκων αντιμετωπίζουν την ποινή του ποινικού περιορισμού σε ειδικό κατάσταση ως ένα είδος έσχατου μέσου και δεν κάνουν κατάχρηση της δυνατότητας επιβολής της ποινής αυτής.

Οι παράγοντες που συνήθως σπρώχνουν ένα νέο στην παραβατικότητα είναι ποικίλοι. Κάποιοι από αυτούς είναι οι εξής:

-Οικογένεια: Αποτελεί ίσως τον πιο σημαντικό παράγοντα. Αν ο νέος ζει σε ένα ισορροπημένο οικογενειακό περιβάλλον, το πιο πιθανό είναι να μη στραφεί σε παραβατικές πράξεις.

-Σχολείο - Συναναστροφές: Οι σχέσεις που αναπτύσσει ο κάθε νέος επηρεάζουν σε μεγάλο βαθμό τη διαμόρφωση της προσωπικότητάς του και τη γενικότερη συμπεριφορά του. Ο νέος επηρεάζεται από τις παρέες που έχει τόσο εντός όσο και εκτός του σχολικού περιβάλλοντος.

-Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης: Τα ΜΜΕ επιδρούν καταλυτικά στη διαμόρφωση της προσωπικότητας του νέου και σε πολλές περιπτώσεις η επίδρασή τους μπορεί να θεωρηθεί αρνητική. Ιδιαίτερο ρόλο παίζει η τηλεόραση και οι σκηνές βίας και εγκληματικότητας που παρουσιάζει μέσω των εκπομπών και των δελτίων ειδήσεων.

Η ανεργία, ατομικοί, κοινωνικοί και περιβαλλοντικοί παράγοντες έχουν το μερίδιο τους στην πρόκληση παραβατικής συμπεριφοράς από την πλευρά των ανηλίκων. Επίσης τα χαρακτηριστικά που διακρίνουν τους νέους, όπως παρορμητικότητα, αντιδραστικότητα, οξυθυμία, ευσυγκινησία, ίσως τους ωθούν ευκολότερα στο να μπλεχτούν σε παραβατικές πράξεις,

Η σωστή και έγκαιρη αντιμετώπιση της παραβατικότητας των ανηλίκων απαιτεί την διενέργεια μακροχρόνιων εμπειρικών ερευνών που θα μας οδηγήσουν στον εντοπισμό των βαθύτερων αιτιών του φαινομένου και θα επιτρέψουν τη χάραξη αποτελεσματικής πολιτικής πρόληψης. Μέσα από την έρευνα άλλωστε, θα εξακριβωθεί η επιτυχία ή μη των υπαρχόντων προγραμμάτων πρόληψης, όπως και τα σημεία στα οποία εμφανίζονται ανεπάρκειες ούτως ώστε να υπάρξει βελτίωση προς αυτή την κατεύθυνση. Αν και η πρόληψη φαίνεται να κερδίζει συνεχώς έδαφος όσον αφορά την παραβατικότητα των ανηλίκων, εντούτοις, ακόμη και σήμερα, οι πολιτικές απάντησης στο έγκλημα περιορίζονται και αναφέρονται κατά κύριο λόγο στις κατασταλτικές πρακτικές του επίσημου κοινωνικού ελέγχου, που κάθε άλλο

παρά διαπαιδαγωγικό ρόλο επιτελούν και μόνο περιστασιακά αναφέρονται σε πολιτικές πρόληψης.

Η αντιμετώπιση της νεανικής παραβατικότητας έχει ως κύριο στόχο την πρόληψη, την αναμόρφωση του ανήλικου παραβάτη με την κατάλληλη αγωγή, τη συμβουλευτική βοήθεια και την κοινωνική υποστήριξη, καθώς και την κοινωφελή εργασία αφού οι χώροι των φυλακών είναι εντελώς ανεπαρκείς για την ανθρώπινη διαβίωση των κρατουμένων.

Η έρευνα και η διεθνής εμπειρία έχουν δείξει ότι τα επιτυχημένα προγράμματα πρόληψης βασίζονται σε μια συστηματική ανάλυση του εγκληματικού φαινομένου και των συνθηκών που το παράγουν, στην ανασκόπηση των ήδη υπάρχουσών υπηρεσιών για την αντιμετώπιση των συνθηκών αυτών και των πιθανών τρόπων βελτίωσής τους, στην αυστηρή εφαρμογή των προγραμμάτων και την αξιολόγηση της επίδρασης και της αποτελεσματικότητάς τους στο έγκλημα, ούτως ώστε να γίνουν βελτιώσεις. Επίσης για να θεωρηθούν αποτελεσματικά τα προγράμματα πρόληψης της παραβατικότητας, πρέπει να θέτουν εξ' αρχής ξεκάθαρους στόχους, να διαθέτουν καλά εκπαιδευμένο προσωπικό και να στοχεύουν σε αυτούς που βρίσκονται σε μεγαλύτερο κίνδυνο αλλά κυρίως να προσαρμόζονται στις ανάγκες της κάθε κοινωνικής ομάδας.

Επειδή τα προγράμματα πρόληψης στοχεύουν σε πολλαπλούς παράγοντες, όπως οικογένεια, σχολείο, κοινότητα, ΜΜΕ, παρέες συνομηλίκων, εργασία, κλπ είναι, όπως διαπιστώσαμε, απαραίτητο να υπάρξει μια συλλογική προσπάθεια και συνεργασία μεταξύ των αρμοδίων φορέων, ούτως ώστε να υπάρξει ανταλλαγή πληροφοριών και να αναπτυχθεί ένας δημιουργικός διάλογος μεταξύ κοινωνικών υπηρεσιών, κεντρικών

κυβερνήσεων και τοπικής αυτοδιοίκησης, του ιδιωτικού και δημοσίου τομέα, της αστυνομίας και των άλλων τομέων του συστήματος απονομής της δικαιοσύνης, των κέντρων νεότητας, των Πανεπιστημίων και των ερευνητικών κέντρων. Δυστυχώς όμως παρατηρείται ένας κατακερματισμός των προσπάθειών των αρμοδίων φορέων που δεν αφήνει περιθώρια για πολύπλευρη και συντονισμένη αντιμετώπιση του θέματος της παραβατικότητας με αποτέλεσμα το εύρος των αποτελεσμάτων των προγραμμάτων πρόληψης να είναι περιορισμένο, παρόλο που τα ίδια τα προγράμματα έχουν πολλά να προσφέρουν σε αυτό τον τομέα (της πρόληψης της παραβατικότητας των ανηλίκων).

Μέσα στα πλαίσια της παραβατικότητας των ανηλίκων, εντάσσεται και το σημαντικό έργο της Υπηρεσίας Επιμελητών Ανηλίκων, αν και τυπικά εμφανίζεται ως αναπόσπαστο μέρος της ποινικής αντιμετώπισης των παραβατικών παιδιών. Στο επίκεντρο της επαγγελματικής δραστηριότητας των επιμελητών ανηλίκων βρίσκεται κυρίως η διενέργεια κοινωνικής έρευνας και η άσκηση του αναμορφωτικού μέτρου της επιμέλειας του ανηλίκου που ή έχει ήδη παραβατήσει και εκκρεμεί η δίκη του ενώπιον του Δικαστηρίου Ανηλίκων ή υπάρχουν σοβαρές υπόνοιες και καταγγελίες για αντικοινωνική συμπεριφορά αυτού και μη προσαρμοστικότητά του στο κοινωνικό σύνολο . Ειδικά σε αυτή τη δεύτερη περίπτωση, έγκειται και ο ουσιαστικά προληπτικός ρόλος της Υπηρεσίας, αφού σκοπό έχει να προλάβει το παιδί πριν προβεί σε κάποια επαναστατική πράξη εκτός των νομικών πλαισίων και κανόνων, οπότε και θα αναγκαστεί να έρθει αντιμέτωπο με την ποινική δικαιοσύνη. Ακόμη όμως και στην περίπτωση που ο ανήλικος έχει ήδη παραβατήσει, και γι' αυτό έρχεται σε επαφή με την Υπηρεσία, πριν διεξαχθεί η δίκη του στο Δικαστήριο

Ανηλίκων, οι επιμελητές ανηλίκων ασκούν, μέσω των κατασταλακτικών μέτρων που υποχρεούνται να επιβάλλουν (αναμορφωτικά και θεραπευτικά μέτρα ή το έσχατο μέτρο του ποινικού σωφρονισμού), προληπτικό ρόλο που σκοπό έχει την αποφυγή υποτροπής του ανηλίκου και την ομαλή επανένταξή του στο κοινωνικό σύνολο (σχολείο, κοινότητα, παρέα, εργασία).

Ο επιμελητής ανηλίκων είναι ο άμεσος και πολύτιμος συνεργάτης του δικαστηρίου ανηλίκων κατά τη διερεύνηση των προσωπικών, οικογενειακών και κοινωνικών συνθηκών του ανηλίκου (κοινωνική έρευνα), συμπαρίσταται στο δικαστήριο ανηλίκων κατά την έρευνα της προσωπικότητας και αναλαμβάνει την επιμέλεια του ανηλίκου στο πλαίσιο της μη ιδρυματικής αναμορφωτικής ή και θεραπευτικής μεταχείρισης. Εκτιμάται ορθά ως ο βασικότερος φορέας αντιμετώπισης της παραβατικότητας των ανηλίκων¹⁵⁵.

Οι επιμελητές ανηλίκων ενεργούν κοινωνικές έρευνες κατόπιν παραγγελίας του δικαστή ανηλίκων ή του εισαγγελέα για τους ανηλίκους εναντίον των οποίων εκκρεμεί ποινική δίωξη (πεδίο καταστολής), καθώς και για τους ανηλίκους που αντιμετωπίζουν δυσχέρειες κοινωνικής προσαρμογής για τους οποίους έχει υποβληθεί αίτηση προκειμένου να εισαχθούν σε ίδρυμα αγωγής (πεδίο πρόληψης)¹⁵⁶.

Οι βασικές αρχές που διέπουν τη σχέση του επιμελητή με τον ανήλικο και το περιβάλλον του είναι ο σεβασμός του ατόμου και της προσωπικότητάς του, η αναγνώριση των δικαιωμάτων του, η εχεμύθεια και η παροχή βοήθειας.

¹⁵⁵ Βλ. Σαμουρίδης Κ., *Ο ρόλος του επιμελητή ανηλίκων στην ποινική μεταχείριση των ανηλίκων*. Δελτίο Εγκληματολογικής Ενημέρωσης 1, 1986, σελ.15-19 και Διμηνάς Δ., «Η ανάγκη εκσυγχρονισμού της νομοθεσίας ανηλίκων, Αρμενόπουλο»ς 39, 1984, σελ.339-349

¹⁵⁶ Ως γνωστόν, στο πεδίο της πρόληψης μπορεί να τοποθετηθεί σε ίδρυμα αγωγής ο ανήλικος, ο οποίος αποδεδειγμένα διαβιώνει σε κοινωνικό περιβάλλον ατόμων, τα οποία τελούν καθ' έξη ή κατ' επάγγελμα αξιόποινες πράξεις. Για τον σκοπό αυτό χρειάζεται έγγραφη αίτηση των προσώπων που έχουν τη γονική μέριμνα του ανηλίκου ή η έγγραφη συναίνεσή τους, εφόσον την αίτηση υπέβαλε τρίτος. Ο δικαστής ανηλίκων αποφασίζει για την εισαγωγή του ανηλίκου σε ίδρυμα αγωγής αφού λάβει υπόψη του την προσωπικότητα του ανηλίκου και τις κοινωνικές συνθήκες του περιβάλλοντός του και μετά από γνωμάτευση του επιμελητή ανηλίκων (ά. 17 παρ. 5 του ν. 2298/1995)

Κύριο μέλημα του επιμελητή είναι η κινητοποίηση του ανηλίκου για την επίλυση του προβλήματός του.

Αν και αναμφίβολα πολύτιμος ο ρόλος της Υπηρεσίας Επιμελητών Ανηλίκων στην πρόληψη και αντιμετώπιση της παραβατικότητας των ανηλίκων, ωστόσο οι επιμελητές εμφανίζονται σήμερα να παλεύουν με τις δικές τους δυνάμεις προκειμένου για την προσέγγιση του παραβατικού ανηλίκου, την ανεύρεση και επίλυση των προβλημάτων του, την αναμόρφωση και τελικά την πρόληψη της δημιουργίας μιας έμμονης παραβατικής συμπεριφοράς. Η πολιτεία φαίνεται να απουσιάζει και να αδιαφορεί όχι μόνο για την εξέλιξη και αναβάθμιση του ρόλου αυτής της υπηρεσίας, αλλά ακόμα και για την παντελή έλλειψη δυναμικού σε ορισμένες περιφέρειες πρωτοδικείων που λόγω μη αναπλήρωσης των επιμελητών που συνταξιοδοτούνται μειώνεται στο ελάχιστο ο αριθμός του προσωπικού, με αποτέλεσμα ορισμένα πρωτοδικεία να στερούνται τη λειτουργία αυτής της Υπηρεσίας. Οι μη κατάλληλες κρατικές υποδομές, η ελλιπής εκπαίδευση των επιμελητών, η έλλειψη πλαισίου πρόληψης της παραβατικότητας των ανηλίκων, η ανυπαρξία μηχανοργάνωσης είναι μερικά μόνο από τα κομμάτια του παζλ της δυσλειτουργίας του κομβικού, για την περαιτέρω εξέλιξη της κοινωνίας, κλάδου των επιμελητών ανηλίκων.

Τέλος, σε σχέση με την εξέλιξη του φαινομένου της παραβατικότητας των ανηλίκων, αισιόδοξο μήνυμα φαίνεται να δίνει, όπως μας επισημάνθηκε από τις Υπηρεσίες Επιμελητών Ανηλίκων με τις οποίες ήρθαμε σε επαφή, η στατιστικά παρατηρούμενη ύφεση των παραβατικών τάσεων των ανηλίκων όσο αυτοί πλησιάζουν στην ενηλικίωση. Αυτό, σε συνδυασμό με την διαπίστωση ότι οι τελούμενες πράξεις δεν είναι παρά μεμονωμένα συμβάντα

μικρής, συνήθως, σημασίας, που ως επί τω πλείστον, προκύπτουν μια φορά στη ζωή του παιδιού, μας επιτρέπει να πιστεύουμε πως δεν έχουμε φτάσει ακόμα ως χώρα ενώπιων δυσοίωνων φαινομένων για το μέλλον του νεανικού μας πληθυσμού. Θα πρέπει ωστόσο να μας προβληματίσει το γεγονός πως υπάρχει μια ανεπαίσθητη διεύρυνση του είδους των διαπραττόμενων αδικημάτων και μια ροπή προς την τέλεση πράξεων που επισύρουν βαρύτερες τιμωρίες από τον Ποινικό Κώδικα. Για το λόγο αυτό είναι επιτακτική ανάγκη να τεθούν σε λειτουργία όλοι αυτοί οι μηχανισμοί πρόληψης πριν να είναι πολύ αργά και πριν χρειαστεί να επέμβουμε περισσότερο κατασταλτικά παρά προληπτικά.

Λύσεις υπάρχουν και μπορούν να αναζητηθούν από πολλούς φορείς, αλλά πρέπει να γίνει συνείδηση πως η ρίζα του «κακού» ξεκινάει «από το σπίτι μας». Ας στοχαστούμε για λίγο αυτό που έλεγε ο T.S Eliot: «....κύρια οδός για τη μεταβίβαση του πολιτισμού είναι η οικογένεια. Κανένας δεν ξεφεύγει από το είδος ή δεν ξεπερνά ολότελα το βαθμό του πολιτισμού που απέκτησε από το περιβάλλον της μικρής του ηλικίας....». Το πρόβλημα δεν πρέπει να το κρύβουμε αλλά να το αντιμετωπίσουμε με αποφασιστικότητα και αποτελεσματικότητα, έχοντας πάντα στο νου τα λόγια του Ξενοφώντα: «Δοκεί γαρ αυτή η ηλικία μάλιστα επιμελείας δείσθαι».

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι

Παρακάτω εκθέτουμε τα στατιστικά στοιχεία που μας δόθηκαν από την Υπηρεσία Επιμελητών Ανηλίκων Αλεξ/πολης σχετικά με τα αδικήματα που διαπράχθηκαν κατά το δικαστικό έτος 2009-2010(που είναι και ενδεικτικό όλης της δεκαετίας όπως πληροφορηθήκαμε από τους ίδιους τους επιμελητές) καθώς και τα μέτρα που επιβλήθηκαν, αλλά και το μορφωτικό επίπεδο, το φύλο και την εθνικότητα των παραβατών ανηλίκων.

ΔΙΚΑΣΤΙΚΟ ΕΤΟΣ 2009-2010

Αριθμός Ανηλίκων Παραβατών : 458 άτομα

Αλλοδαποί: 30 άτομα

Αγόρια: 423

Κορίτσια: 35

Μορφωτικό επίπεδο

Απόφοιτοι Γυμνασίου : 50%

Απόφοιτοι Λυκείου : 30%

Αγράμματοι : 10%

Υποψήφιοι σπουδαστές και φοιτητές : 10%

Εισήχθησαν σε δίκη μετά το 18^ο έτος: 80 άτομα

Οι υπόλοιποι εισήχθησαν σε δίκη μέχρι το 18ο έτος

Τέθηκαν σε Διοικητική Επιμέλεια¹⁵⁷ : 25 άτομα

Παραπέμφθηκαν στην Διεύθυνση Πρόνοιας : 15 άτομα

Παραπέμφθηκαν στο ΚΕΠΑΚΥ¹⁵⁸ για περαιτέρω βοήθεια:

¹⁵⁷ Διοικητική επιμέλεια είναι κάθε μέτρο που λαμβάνεται όχι με Δικαστική Απόφαση αλλά με απόφαση της Υπηρεσίας Επιμελητών Ανηλίκων. Λ.χ παραπομπή σε ψυχολόγο, παρακολούθηση από οικογενειακό σύμβουλο, απλή επίπληξη, κλπ..

¹⁵⁸ Κέντρο Παροχής Κοινωνικών Υπηρεσιών

Παραπέμφθηκαν στην εταιρεία προστασία ανηλίκων για οικονομικούς λόγους: 40 άτομα

Τέθηκαν υπό την επιμέλεια της Υπηρεσίας Επιμελητών Ανηλίκων¹⁵⁹: 45 άτομα

Τέθηκαν υπό την επιμέλεια των γονέων¹⁶⁰ : 150 άτομα

Υποβλήθηκαν σε φυλάκιση με μειωμένη ποινή (άρ 83 ΠΚ) : 30 άτομα

Υποβλήθηκαν σε ποινικό σωφρονισμό (Αυλώνα- Κασαβέτεια): 7 άτομα

Παραπέμφθηκαν σε ίδρυμα αγωγής ανηλίκων : 3 άτομα

ΑΔΙΚΗΜΑΤΑ ΓΙΑ ΤΑ ΟΠΟΙΑ ΚΑΤΗΓΟΡΗΘΗΚΑΝ :

Παραβάσεις του Κ.Ο.Κ. (Ν.2696/1999 και Ν.2170/1993 για ανασφάλιστα οχήματα): 209 άτομα

Νόμος περί αλλοδαπών(Ν.3386/2005) : 32 άτομα

Κλοπές (ά.372ΠΚ): 20 άτομα

Διακεκριμένες κλοπές: 10 άτομα

Ναρκωτικά προς ίδια χρήση : 9 άτομα

Επικίνδυνη σωματική βλάβη: 4 άτομα

Αντίσταση κατά της αρχής: 2 άτομα

Ψευδής ανωμοτί κατάθεση : 3 άτομα

Σωματική βλάβη από αμέλεια: 12 άτομα

Απλή σωματική βλάβη : 8 άτομα

Φθορά ξένης ιδιοκτησίας : 4 άτομα

Πλαστογραφία-χρήση πλαστού εγγράφου: 1 άτομα

Αποδοχή και διάθεση προϊόντων εγκλήματος : 6 άτομα

Ψευδής καταμήνυση: 2 άτομα

¹⁵⁹ Κάθε μήνα παρακολουθούνται και ενημερώνεται ο φάκελος του ανηλίκου παραβάτη.

¹⁶⁰ Σε αυτή την περίπτωση οι επιμελητές ανηλίκων έρχονται σε επαφή και παρακολουθούν τον ανήλικο σε τακτά χρονικά διαστήματα για να παρακολουθούν την πορεία του

Εξύβριση : 2 άτομα

Εμπρησμός: 1 άτομο

Προσβολή γενετήσιας αξιοπρέπειας: 2 άτομα

Μετατροπή –συγχώνευση ποινών :

Άρσεις αναμορφωτικού μέτρου :

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ II

Παρακάτω παρατίθενται τα κείμενα των νόμων 3189/2003 και 3860/2010.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΙΙ

Παρακάτω παρατίθεται το ατομικό δελτίο του ανηλίκου που πρέπει να συμπληρώνεται από την Υπηρεσία Επιμελητών Ανηλίκων, έτσι όπως το έχει διαμορφώσει η ΥΕΑ Αλεξ/πολης, εξαιτίας του ότι τα ατομικά δελτία που χορηγούνται από το Υπουργείο Δικαιοσύνης είναι εντελώς απαρχαιωμένα και δεν έχουν ακόμη αντικατασταθεί.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Βασιλάκη Μ. ,*Ο Νόμος 3189/2003 για την παραβατικότητα των ανηλίκων και οι δυνατότητες βελτίωσής του* σε Σπινέλη κ.Δ., *Στηρίζοντας τον ανήλικο παραβάτη*, εκδ. Α.Σάκκουλα, 2007

Βουγιούκας Κ.Ν, (1958) «*Ποινική ανηλικότητα*», ΠοινΧρ.8, σελ.56

Βουγιούκας Κ.Ν., *Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο Ι*, εκδ . Σάκκουλα, ,1988

Γαρδίκας Κ.Γ (1951), *Εγκληματολογία*. Τόμος Γ΄. *Σωφρονιστική* , εκδ 3^η , Αθήνα

Γάφος Η., (1975) , «*Νεαρά ηλικία*», ΠοινΧρ. 25, σελ.705-711.

Γεωργούλας Σ., *Ανήλικοι παραβάτες στην Ελλάδα: κοινωνική αναπαράσταση και αντιμετώπιση*, εκδ. Ελληνικά Γράμματα, 2000

Γιωτοπούλου – Μαραγκοπούλου Α., *Εγχειρίδιο Εγκληματολογίας*, Το έγκλημα- Η εγκληματολογία, Αθήνα , Νομική Βιβλιοθήκη, 1984

Δαγτόγλου Π., Ν.Κουράκης, Μ.Σταθόπουλος, Εκδ Αντ. Σάκκουλας, 1999

Δημητρίου Ξένη, *Τα αναμορφωτικά και θεραπευτικά μέτρα για τους ανήλικους παραβάτες*, σε Σπινέλλη Κ. Δ., *Στηρίζοντας τον ανήλικο παραβάτη*, Τμήμα Νομικής Πανεπιστημίου Αθηνών, Εργαστήριο Ποινικών και Εγκληματολογικών Ερευνών, Εκδ. Αντ. Σάκκουλα, 2007

Διμηνάς Δ., «*Η ανάγκη εκσυγχρονισμού της νομοθεσίας ανηλίκων*», Αρμενόπουλος 39, 1984, σελ.339-349

Δημόπουλος Χ. /. Κοσμάτος Κ, *Δίκαιο Ανηλίκων*, 2006

Ζαραφωνίτου Χ., *Εμπειρική Εγκληματολογία*, Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη, 1995

Καϊάφα-Γκμπάντι / Μπιτζιλέκη / Συμεωνίδου-Καστανίδου, *Δίκαιο των ποινικών κυρώσεων*, 2009

Κονταξής Α, (1991), *Ποινικός Κώδικας (Συνδυασμός θεωρίας και πράξης)*, Τ.Α΄, Γενικό μέρος, Αθήνα, εκδ Σάκκουλας, εκδ 2^η

Κουράκης Ν., *Δίκαιο Παραβατικών Ανηλίκων. Στο μεταίχμιο του ποινικού δικαίου και εγκληματολογίας*, Αθήνα-Κομοτηνή, εκδ. Σάκκουλας, 2004

Κουράκης Ν., *Έφηβοι παραβάτες και κοινωνία, Μελέτες Ευρωπαϊκής Νομικής Επιστήμης*, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, 1999.

Λαμπροπούλου Ε., *Κοινωνικός έλεγχος του εγκλήματος*, Αθήνα, εκδ Παπαζήση, 1994

Ληξουριώτης Γ.Δ., *Κοινωνικές και νομικές αντιλήψεις για το παιδί τον πρώτο αιώνα του νεοελληνικού κράτους*, Αθήνα 1986

Μαγγανάς Α., «*Η επανορθωτική δικαιοσύνη (restorative justice) ως μέσον επίτευξης της κοινωνικής ειρήνης*» Ποινική Δικαιοσύνη 5/2000, σελ. 553-561.

Μαγγανάς Α./Λάζος Γ., *Κοινωνικές αξίες των παραβατικών και των μη παραβατικών*, Αθήνα , 1997

Μαγγανάς Α., «*Παραβατική συμπεριφορά ανηλίκων*», Ποινική Δικαιοσύνη 11/2003, σελ.1176-1177

Μαγκάκης Α., 1984, *Ποινικό Δίκαιο. Διάγραμμα Γενικού Μέρους*, Αθήνα, Παπαζήση, έκδ. 3^η

Μανωλεδάκης Ι, 1981, *Γενική θεωρία του ποινικού δικαίου* , τόμος γ΄,

Ανήλικοι και παραβατικότητα, πρακτικά του 1^{ου} Φοιτητικού Συνεδρίου Εγκληματολογίας, Τμήμα Νομικής Πανεπιστημίου Αθηνών, Εργαστήριο Ποινικών και Εγκληματολογικών Ερευνών, Επιμέλεια: Βασιλική Ι.Μπακάλη, εκδ Αντ. Σάκκουλα, 2007

Μπεζέ Λ.Α., *Ανήλικοι παραβάτες. Μελέτη 20 περιπτώσεων*. Αθήνα, Κομοτηνή, εκδ. Σάκκουλα, 1985

Μπουρόπουλος, Α, 1959, *Ερμηνεία του Ποινικού Κώδικος (κατ'άρθρον)*, Τ.Α΄. Γενικό μέρος, Αθήνα-Θεσ/νικη, εκδ Σάκκουλας

Πανούσης Γ., «*Τα Παιδιά των Άλλων*» 3-4-2005, B14430A341, http://tovima.dolnet.gr/demo/owa/tobhma.print_unique?e=B&f=14333&m=A08&aa=1&cookie=

Παπαζαχαρίου Ι., *Μελέται επί του δικαίου των ανηλίκων*, Αθήνα, Τ. Γ΄1960, Τ.Δ΄.

Παρασκευόπουλος Ν.Α., στο Μαργαρίτη/Παρασκευόπουλο (Επιμ.), *Κώδικας βασικών κανόνων για την μεταχείριση των κρατουμένων και άλλα νομοθετήματα (V-Viii)*, 1997

Πιτσελά Α., *Η ποινική αντιμετώπιση της εγκληματικότητας των ανηλίκων*, Αθήνα-Θεσ/νικη, εκδ Σάκκουλας, γ΄ έκδοση, 2000.

Πιτσελά, Α. Η ποινική αντιμετώπιση της εγκληματικότητας των ανηλίκων, Αθήνα-Θεσ/νίκη, εκδ. Σάκκουλας, έ έκδ., 2006

Πιτσελά, Α. Η ποινική αντιμετώπιση της εγκληματικότητας των ανηλίκων, Αθήνα-Θεσ/νίκη, εκδ. Σάκκουλας, στ΄ έκδ., 2008

Πιτσελά Α., Κείμενα Αντεγκληματικής Πολιτικής, Δίκαιο Ανηλίκων, Αθήνα-Θεσ/νίκη, εκδ. Σάκκουλας, Γ' εκδ, Εκδ Σάκκουλα, 2001

Σαμουρίδης Κ., «Ο ρόλος του επιμελητή ανηλίκων στην ποινική μεταχείριση των ανηλίκων», Δελτίο Εγκληματολογικής Ενημέρωσης 1, 1986, σελ.15-19

Σπινέλλη Κ., *Ελληνικό δίκαιο ανήλικων δραστών και θυμάτων*, 1992.

Τρωιάνου – Λουλά Α., «Ο ανήλικος παραβάτης και η δίκη του», ΝοΒ 1982, σ. 387

Τρωιανού –Λουλά Αγγαΐα, *Η Υπηρεσία Επιμελητών των δικαστηρίων Ανηλίκων*, εκδ Σάκκουλα, 1999

Τσουκαλάς Κωνσταντίνος, «Το παιχνίδι των ψευδών κανονισμών», εφημερίδα ΤΟ ΒΗΜΑ, 10-11-1996
http://tovima.dolnet.gr/demo/owa/tobhma.print_unique?e=B&f=12402&m=B02&aa=1&cookie

Φαρσεδάκης Ι., *Παραβατικότητα και κοινωνικός έλεγχος των ανηλίκων*, Αθήνα, Νομική βιβλιοθήκη, 2005

Χαΐδου Α., *Θετικιστική εγκληματολογία, αιτιολογικές προσεγγίσεις του εγκληματικού φαινομένου*, Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη, 1996

Χαΐδου Α., *Η ιδρυματική και εξωϊδρυματική μεταχείριση των ανηλίκων στην Ελλάδα και στο εξωτερικό*, 1990

Εφημ, «Ελεύθερος τύπος» της 19.08.1984, σελ. 19

ΞΕΝΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Adams Sutton, Ph.D., Director, South Australian Crime Prevention and Criminology Unit, **The Bonnemaison Model, Theory & Application**», <http://www.aic.gov.au/publications/youth-crime/sutton.pdf> , σελ.61-65

Australian Institute of Criminology (2002), "What works in reducing young people's involvement in crime?", Review of current literature on youth crime prevention, Reducing young people's involvement in crime – Project, Report prepared by the Australian institute if Criminology, Australian Capital Territory Government,, σελ 23.

Balabin K. (1990), "Family Care/Parenting Support Model: Parenting: It's Dad's Work Too!", στο "Youth Crime Prevention", Proceedings of a Policy Forum, Held 28 and 29 August 1990, Edited by Boronia Halstead, Australian Institute of Criminology, σελ.197.

Becker H. S., *Outsiders. Studies in the sociology of Deviance*, New York 1963

Burrows, M. H. (2003), *“Evaluation of the Youth Inclusion Programme”*, End of phase one report, Youth Justice Board, London

Crawford A. (1998), *Crime Prevention and Community Safety: Politics, Policies and Practices*, Longman, Endinburgh,..Makhoul A., (2001), *“Healthy Families, Healthy Communities”*, National Strategy on Community Safety and Crime Prevention, February 2001, Calwdon Institute of Social Policy, Ontario, Canada

Cusson Maurice, Σύγχρονη εγκληματολογία, Αθήνα, 2002. και Γεωργούλας Σ., Ανήλικοι παραβάτες στην Ελλάδα. Κοινωνική αναπαράσταση και αντιμετώπιση, Αθήνα, Εκδ. Ελληνικά Γράμματα, , 2000

Dutile F., Foust C., Webster R., (1982), *Early Childhood Intervention and Juvenile Delinquency*, Lexington Books, D.C. Health and Company, Massachusetts

Ferre M.Isolina, “Prevention and control of violence through community revitalization, individual dignity, and personal self-confidence, στο *Annals of the American Academy of Political and Social Science*,vol.494, November 1987, σελ.27επ.

Gant F. & Grabosky, P. (2000), *“The Promise of Crime Prevention: Second Edition”*, Australian Institute of Criminology, Research and Public Policy Series, No. 31, σελ. 36.

Glueck S & E., *Juvenile delinquents grown up*, The commonwealth Fund, New York, 1940.,.

Gullota T., Adams G., Montemayor R., *Deliquent violent youth: Theory and interventions*, Sage, U.S.A, 1995

Hawkins D., *Delinquency and crime: current theories*, Cambridge University Press, 1996

Hawkins David & Catalano Richard, “Preparing for The Drug Years”, *Developmental Research & Programms*, http://www.strengtheningfamilies.org/html/programs_1999/05_PDFY.html

Hirsci T & Gottfredson M., *The generality of deviance*, Transaction Publishers, U.S.A, 1994

Home Office (2004), “The role of education in enhancing life chances and preventing offending”, Home Office Development and Practice Report, 2004, σελ.2

International Centre for the Prevention of Crime (2005), *“Urban Crime Prevention and Youth at Risk”*, Compendium of Promising Strategies and Programmes from around the World, Prepared for the 11th United Nations Congress on Crime Prevention and Criminal Justice, Bangkok, 2005,

International Centre for the Prevention of Crime, Montréal, Québec, Canada, σελ. 24

Lemert E., "Social Structure, Social Control and Deviation" στο: Anomie Clinard, M.London, New York 1964:57-59.

Loeber R. & Farrington D., 1998, Serious and Violent Juvenile Offenders: Risk Factors and Successful Interventions, Sage publications, Thousand Oaks, California

May, R. (1999), "A Youth Crime Prevention Program: Blue Light Youth Camps", *National Overview of Crime Prevention*, σελ. 259-262.

M.McManus, Troublesome Behavior in the classroom. A Teachers Survival Guide, New York, Nichols Publishing Company 2 1990

National Crime Prevention Strategy (2004), "Calgary's Crime Prevention Throyg Social Development Network: Youth Ath Risk", Mount Royal College, Canada, σελ.25

Oldenhove, H. (1990), "*Physical Activities Model Youth Sport ... The Next Step*", στο "*Youth Crime Prevention*", Proceedings of a Policy Forum, Australian Institute of Criminology, August 1990, σελ. 182-184.

<http://www.solutionsforamerica.org/healthyfam/mentoring-programs.html>

Office of Justice Programms, U.S. Department of Justice, <http://ojjdp.ncjrs.org/>

Sherman L. (1996), "*Communities and Crime Prevention*", στο National Institute of Justice (1996), "*Preventing crime: What works, what doesn't, what's promising*", A report to the United States Congress, National Institute of Justice, Department of Criminology and Criminal Justice, University of Maryland, σελ 3-4).

The North Carolina Department of Juvenile Justice and Delinquency Prevention, Juvenile Crime Prevention Councils, <http://www.juvjus.state.nc.us/jcpc/jcps.html>

U.S Department of Justice, Office of Justice Programs, Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention, "Culinary Education and Training Program for At-Risk Youth, στο Fact Sheet, April 2007 #07

Virtual School, The sciences on Education online, Τόμος 1, τεύχος 2, Αύγουστος 1998, Παύλου Μίλτος(1998), "Προγράμματα κατάρτισης και στήριξης κοινωνικά μειονεκτούντων εφήβων. Οι φορείς- ο συμβουλευτικός σταθμός ΑΠΘ- ΕΠΑΘ", <http://www.auth.gr/virtualschool/1.2/Programms/Pavlou.html>

Waller, I. & Welsh, B. (1999), «Πρόληψη της εγκληματικότητας: Ενέργειες, αποτελέσματα, πλεονεκτήματα και συμπεράσματα», Ποινική Δικαιοσύνη 4/1999, σελ. 374.

West D.J., *Delinquency: Its roots, careers and prospects*, Heinemaa, London, 1982

Youth Justice Board (2004), "National evaluation of the Restorative Justice in Schools Programme", Youth Justice Board for England and Wales, London.
International Centre for the Prevention of Crime (2005), "*Urban Crime Prevention and Youth at Risk*", Compendium of Promising Strategies and Programmes from around the World, Prepared for the 11th United Nations Congress on Crime Prevention and Criminal Justice, Bangkok, International Centre for the Prevention of Crime, Montréal, Québec, Canada, σελ. 51

ΔΙΑΔΙΚΤΥΑΚΕΣ ΠΗΓΕΣ

http://news.kathimerini.gr/4dcgi/_w_articles_ell_1_10/12/2006_208227

<http://mahitotekmirio.wordpress.com/2008/07/12/02-12/>

<http://www.solutionsforamerica.org/healthyfam/mentoring-programs.html>

<http://ojjdp.ncjrs.org/>

<http://www.auth.gr/virtualschool/1.2/Programms/Pavlou.html>

http://tovima.dolnet.gr/demo/owa/tobhma.print_unique?e=B&f=12402&m=B02&aa=1&cookie

